

**İLETİŞİM FAKÜLTELERİ ÖĞRETİM ÜYELERİNİN VE
ÖĞRENCİLERİNİN SAYISAL VATANDAŞLIK ÖZYETERLİKLERİNE
İLİŞKİN ALGILARININ DEĞERLENDİRİLMESİ**

**Taner KIZILHAN
(Yüksek Lisans Tezi)
Eskişehir, 2016**

**İLETİŞİM FAKÜLTELERİ ÖĞRETİM ÜYELERİNİN VE ÖĞRENCİLERİNİN
SAYISAL VATANDAŞLIK ÖZYETERLİKLERİNE İLİŞKİN
ALGILARININ DEĞERLENDİRİLMESİ**

Taner KIZILHAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ
İletişim Tasarımı ve Yönetimi Anabilim Dalı
Danışman: Prof. Dr. Ali ŞİMŞEK

Eskişehir
Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Haziran, 2016

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Taner KIZILHAN'ın "İletişim Fakülteleri Öğretim Üyelerinin ve Öğrencilerinin Sayısal Vatandaşlık Özyeterliliklerine İlişkin Algılarının Değerlendirilmesi" başlıklı tezi 17 Haziran 2016 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca toplanan **İletişim Tasarımı ve Yönetimi** Anabilim Dalında, **yüksek lisans tezi** olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı) : Prof.Dr.Ali ŞİMŞEK
Üye : Prof.Dr.Rauf YILDIZ
Üye : Doç.Dr.Jale BALABAN SALI

İmza

[Handwritten signatures of Prof. Dr. Ali Şimşek, Prof. Dr. Rauf Yıldız, and Doç. Dr. Jale Balaban Salı]

[Handwritten signature of Prof. Dr. Kemal Yıldırım]
Prof.Dr.Kemal YILDIRIM
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Yüksek Lisans Tez Özü

İLETİŞİM FAKÜLTELERİ ÖĞRETİM ÜYELERİNİN VE ÖĞRENCİLERİNİN SAYISAL VATANDAŞLIK ÖZYETERLİKLERİNE İLİŞKİN ALGILARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Taner KIZILHAN

İletişim Tasarımı ve Yönetimi Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Haziran 2016

Danışman: Prof. Dr. Ali ŞİMŞEK

Sayısal teknolojilerin, özellikle internet teknolojisinin, bilgi devrimi sonrasında toplumsal tabana oldukça hızlı bir biçimde yayılması ve çevrimiçi yaşantının bireylerin günlük yaşamının vazgeçilmez bir parçası haline gelmesi sonucu vatandaşlığın yeni bir formu olan sayısal vatandaşlık bireylerin öğrenmeleri ve geliştirmeleri gereken bir yeterlik olarak kendine yer bulmuştur. Özellikle 2000’li yıllarla birlikte bir bütün olarak iletişim ve eğitim sektörlerinin sayısal teknolojilerle iç içe geçmesi, beraberinde iletişim fakültelerinde sayısal teknolojilerin kullanımının yaygınlaştırılması, bu teknolojileri kullanabilecek ve öğretebilecek kişilerin istihdam edilmesi ve sayısal teknolojilere hakim “sayısal vatandaşların” yetiştirilmesi gerekliliğini getirmiştir.

Bu bağlamda, bu araştırmanın genel amacı iletişim fakültelerinin birer üyesi olarak öğretim üyeleri ve öğrencilerin sayısal vatandaşlık özyeterlik algılarının belirlenmesidir. Araştırma, betimsel bir çalışmadır. Öncelikle sayısal vatandaşlık ile ilgili alanyazın taraması yapılmıştır. Daha sonra ölçümün yapılabilmesi için Likert tipi bir ölçek geliştirilmiştir. Geliştirilen ölçek üç bölümden oluşmuştur. İlk bölümde bireylere ilişkin genel bilgiler toplanmıştır. İkinci bölümde sayısal vatandaşlığın gerçekleşebilmesi için bir ön koşul olarak bireylerin teknoloji hakimiyetleri ölçülmüştür. Üçüncü bölümde ise Mike Ribble (2008) tarafından ortaya atılan sayısal vatandaşlığın dokuz bileşeni

çerçevesinde hazırlanan ifadeler katılımcılara yöneltilmiştir. Daha sonra sorular SPSS aracılığıyla analiz edilmiştir. Ardından örneklem içerisinde gönüllü olan kişilerle yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Nicel ve nitel verilerin yorumlanması ile de bazı çıkarımlarda bulunulmuştur.

Katılımcıların genel olarak sayısal vatandaşlık özyeterlik algılarının yüksek olduğu görülmüştür. Bununla birlikte sayısal vatandaşlığın bileşenleri üzerinden cinsiyete, statüye, bölümlere, gelir gruplarına ve unvana göre belirlenen gruplar arasında karşılaştırmalar yapıldığında çeşitli farklılıklar çıkmıştır. Nicel veriler yarı yapılandırılmış görüşme sonucunda elde edilen verilerle karşılaştırıldığında bir fark olduğu gözlemlenmiştir. Bu fark kendisini şu şekilde göstermiştir: Likert ölçeği sonucunda hem öğretim üyelerinin hem de öğrencilerin kendilerini sayısal vatandaşlık konusunda yeterli gördükleri gözlemlenmiştir; ancak yarı yapılandırılmış görüşmelere katılan öğretim üyeleri kendilerini, öteki öğretim üyelerini ve öğrencileri bu konuda yetersiz gördüklerini belirtmişlerdir. Bununla birlikte öğrenciler de yarı yapılandırılmış görüşmeler esnasında öğretim üyelerinin sayısal vatandaşlık konusunda yetersiz olduklarına inandıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca katılımcıların üyesi oldukları kurumun ve ayrıca hükümetin konu ile ilgili çalışmalarını yetersiz gördüğü, konuyla ilgili olarak çeşitli eleştirilerinin ve geleceğe ilişkin endişelerinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu da gerek belirtilen farkın sebebinin anlaşılması için fiili durumun ölçülmesini gerekse bireylerin yetersiz gördüğü noktaların ve endişelerinin giderilmesi için çeşitli çalışmaların yapılması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sayısal Vatandaşlık, Sayısal Yerliler, Sayısal Göçmenler, Bilgi Toplumu, Likert Ölçeği.

Abstract

EVALUATION OF PROFESSORS' AND STUDENTS' SELF EFFICACY OF DIGITAL CITIZENSHIP PERCEPTION OF DIGITAL CITIZENSHIP IN FACULTIES OF COMMUNICATION

Taner KIZILHAN

Department of Communication Design and Management

Anadolu University, Graduate School of Social Sciences, June 2016

Adviser: Prof. Dr. Ali ŞİMŞEK

After the information revolution digital citizenship, as a new form of citizenship, has found its place as a competence to be learned and developed by citizens. This occurred as a result of digital technologies', especially internet technology's, quick spread in the society and the online experience's becoming an important part of everyday life. After the 2000s, because of intertwining of the digital technologies and the communication and education sectors, the need of digital technologies' usage in faculties of communication, employment of the people who can use and teach these technologies and educating digital citizens has occurred.

In this context, the general purpose of this study is to determine the digital citizenship self efficacy of the professors' and students in faculties of communication. The research is based on a descriptive model. First a literature review about the digital citizenship was conducted. Then, a Likert scale is developed to collect data. Likert scale consisted of three parts. In the first part, demographic information is collected. In the second part, participants' technology usage competencies were measured. In the third part, the statements, which were prepared according to Mike Ribble's (2008) nine elements of citizenship, were presented to participants. Then the data were analyzed by SPSS. This is followed by semi-structured interviews conducted with the participants who have volunteered from the sample. By the interpretation of quantitative and qualitative data a conclusion has been reached.

As a result of the Likert scale, it was found that the participants' digital citizenship self efficacy perception is high. However, several differences found based on comparisons made between the groups by gender, status, department and income. A difference has occurred when the quantitative data from the scale and qualitative from the semi-structured interviews are compared. Likert scale results showed that both students and professors believe they are competent with digital citizenship self-efficacy; but the professors who participated the semi structured interviews said that they believe themselves, other professors and students are not competent enough. Also, students believe the same thing when it comes to professors. In addition, it has been resulted that the participants think that the governments' and communication faculties' efforts are inadequate. Also they have several criticisms about the spread of the digital technologies in the society and they have concerns for the future. This situation reveals the necessity of conducting different studies about the measurement of actual state about the topic, not just the perceptions of the participants, and to overcome the points that the participants think insufficient and their concerns about the future.

Keywords: Digital Citizenship, Digital Natives, Digital Immigrants, Information Society, Likert Scale.

23.06/2016

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tez/proje çalışmamın bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumunda bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilmeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmamın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla tarandığını ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim.

Her hangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Taner KIZILHAN

* Bu belgenin ciltlenmiş tezin abstracttan sonraki sayfasında ıslak imzanız ile (fotokopi olmayacak) yer alması gerekmektedir.

Önsöz

Sayısal vatandaşlık becerileri 21. yüzyıl bireyleri için öğrenilmesi ve geliştirilmesi gerekli olan bir özellik olarak oldukça önem taşımaktadır. Bu çalışma iletişim fakültelerinde öğrenim gören öğrencilerin ve öğretim üyelerinin sayısal vatandaşlık özyeterlik algılarının ortaya konulması amacıyla yapılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde araştırmanın problem, amaç, önem, varsayım ve sınırlılıklarına, ikinci bölümde araştırma gerçekleştirilirken kullanılan yöntem, üçüncü bölümünde konuyla ilgili alanyazına, dördüncü bölümünde araştırmanın bulgularına ve yorumlarına, son bölüm olan beşinci bölümünde ise sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

Bu çalışmanın hazırlanması esnasında, bilgi birikimi ve görüşleriyle bana rehberlik eden, önerileri ve eleştirileri ile süreç boyunca bana yol gösteren ve her zaman beni bir adım ötesi için zorlayıp yaptığım işte kolayca kaçmamam konusunda beni teşvik eden değerli danışmanım Profesör Doktor Ali Şimşek'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Marc Prensky'nin (2001) bir tekillik olarak nitelediği bilgi devrimi ile dünya üzerinde pek çok birey kendini bir anda, tamamen yabancı oldukları bir kültürün içerisinde buldu. Kendileri için anlaması, uyum sağlaması ve içinde yaşaması zor olan bu yeni dünya, bu insanları kendi dünyalarında, doğup büyüdüğü topraklarda göçmen olmaya zorladı. Türkiye'de de durum pek farklı değildi. Bilgi devriminin etkilerinin Türkiye'ye ulaşması ile birlikte, bütün bir kuşak artık kendilerinden sonra gelen kuşağa ait olan bir dünyanın göçmenleri oldular. İşte böylesi ortamda, kendileri için anlaşılması güç, yabancı bir dünyada kendilerinden çok farklı bir zihinsel altyapıya sahip olan beni yetiştirirken gösterdikleri sabır, hiçbir zaman eksik etmedikleri destek ve anlayış için aileme haklarını asla ödeyemeyeceğimi bilerek gönülden teşekkürlerimi sunarım.

Araştırma süreci boyunca yardımlarını esirgemeyen araştırma görevlisi arkadaşlarıma gönülden teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak, sürecin bütün sıkıntılarını benimle birlikte yaşayan, kendimden şüphe ettiğim ve başarısızlığa uğrayacağıma dair umutsuzluğa kapıldığımda; kısacası her düştüğümde beni ayağa kaldırmak için yanımda olan meslektaşım ve hayat arkadaşım Sevil Bal Kızıllan'a sonsuz bir minnettarlık duygusuyla teşekkürlerimi sunarım...

Taner KIZILHAN

Özgeçmiş

Taner KIZILHAN

İletişim Tasarımı ve Yönetimi Anabilim Dalı
Yüksek Lisans

Eğitim

Lisans	2012	Anadolu Üniversitesi, İletişim Bilimleri Fakültesi (İBF) İletişim Tasarımı ve Yönetimi Bölümü
Lise	2007	Kuşadası Derici Mustafa Gürbüz Anadolu Lisesi Sözel Bölümü

Kişisel Bilgiler

Doğum yeri/ yılı: 18.06.1989/Kuşadası Cinsiyet: Erkek Yabancı dil: İngilizce

İçindekiler

Sayfa

Jüri ve Enstitü Onayı.....	i
Öz.....	ii
Abstract.....	iv
Etik İlke ve Kurallara Uygunluk Beyannamesi	vii
Önsöz.....	viii
Özgeçmiş.....	ix
Tablolar Listesi.....	xiii
1. Giriş	1
1.1. Problem	1
1.2. Amaç.....	5
1.3. Önem	5
1.4. Sınırlılıklar.....	7
2. Yöntem.....	8
2.1. Araştırma Modeli.....	8
2.2. Evren ve Örneklem	8
2.3. Verilerin Toplanması	9
2.4. Verilerin Çözümü ve Yorumlanması	15
3. Alanyazın Taraması	17
3.1. Vatandaşlığın Tanımı, Tarihçesi ve Vatandaşlık Kuramları.....	17
3.1.1. Vatandaşlığın tanımı.....	17
3.1.2. Vatandaşlık kuramları ve tarihi.....	19
3.2. Bilgi Toplumunun Bir Getirisi Olarak Sayısal Vatandaşlık	23
3.3. Sayısal Vatandaşlık	30
3.3.1. Sayısal vatandaşlığın dokuz boyutu	32
3.3.2. Sayısal vatandaşlık türleri.....	35
3.3.3. Sayısal vatandaşların yedi alışkanlığı	36

3.3.4.	Sayısal vatandaşlığın ilkeleri.....	38
3.3.5.	Sayısal vatandaşlar: sayısal yerliler ve sayısal göçmenler	41
3.3.6.	Sayısal vatandaşlığın önünde bir engel olarak “Sayısal uçurum”	45
3.3.7.	Türkiye’de sayısal uçurum ve konu ile ilgili gerçekleştirilen projeler	49
4.	Bulgular	53
4.1.	Katılımcıların Sayısal Vatandaşlık Özyeterlik Algılarına İlişkin Bulgular	53
4.1.1.	Katılımcılara ilişkin genel bilgiler	53
4.1.2.	Katılımcıların teknoloji kullanımı becerileri özyeterlik algılarına ilişkin bulgular.....	54
4.1.3.	Katılımcıların sayısal erişimle ilgili özyeterlik algılarına ilişkin bulgular	60
4.1.4.	Katılımcıların sayısal iletişim ile ilgili özyeterlik algılarına ilişkin bulgular	66
4.1.5.	Katılımcıların sayısal okuryazarlık becerileri özyeterlik algılarına ilişkin bulgular.....	71
4.1.6.	Katılımcıların sayısal alışveriş becerileri özyeterlik algılarına ilişkin bulgular	77
4.1.7.	Katılımcıların sayısal hak ve sorumluluklar ile ilgili özyeterlik algılarına ilişkin bulgular	84
4.1.8.	Katılımcıların sayısal güvenlik becerileri özyeterlik algılarına ilişkin bulgular	89
4.1.9.	Katılımcıların hukuk ile ilgili özyeterlik algılarına ilişkin bulgular ..	95
4.1.10.	Katılımcıların Sayısal görgü ile ilgili özyeterlik algılarına ilişkin bulgular	99
4.1.11.	Katılımcıların sayısal sağlık ile ilgili özyeterlik algılarına ilişkin bulgular	103

4.1.12. Katılımcıların sayısal vatandaşlık ile ilgili özyeterlik algularına ilişkin bulgular	108
4.2. Nitel Görüşme Bulguları.....	112
4.2.1. Katılımcıların “sayısal vatandaşlık” kavramına ilişkin görüşleri....	113
4.2.2. Katılımcıların sayısal teknoloji kullanımındaki güçlü ve zayıf yönleri.....	114
4.2.3. Sayısal vatandaşlık bağlamında kurum- birey ilişkisi.....	116
4.2.4. Sayısal vatandaşlık bağlamında hükümete ilişkin düşünceler	118
4.2.5. Katılımcıların, ötekilerin sayısal vatandaşlık özyeterliklerine ilişkin düşünceleri	118
4.2.6. Katılımcıların sayısal vatandaşlığa ve sayısal teknolojilere ilişkin gelecek beklentileri ve endişeler	120
4.2.7. Katılımcıların iletişim fakültelerinde sayısal teknolojilerin kullanımına ilişkin düşünce ve eleştirileri	121
5. Sonuç ve Öneriler	123
5.1. Sonuç ve Tartışma.....	123
5.2. Öneriler	134
Kaynakça	146

Tablo 1 . Yoneji Masuda'nın endüstri ve bilgi toplumlarını karşılaştırması (Karvalics, 2007:11).....	25
Tablo. 2 Teknoloji Kullanım Özyeterlik Algısının Maddelere Göre Dağılımı.....	55
Tablo 3. .Bireylerin Teknoloji Kullanım Özyeterlik Algısı.....	56
Tablo 4. Statüye Göre Teknoloji Kullanım Özyeterlik Algısı Bağımsız t-testi Sonuçları.....	57
Tablo 5. Gelir Dağılımına Göre Teknoloji Kullanım Özyeterlik Algısı Dağılımı ...	58
Tablo 6. Bölümlere Göre Teknoloji Kullanım Özyeterlik Algısı Dağılımı.....	59
Tablo 7. Unvana Göre Teknoloji Kullanım Özyeterlik Algısı Dağılımı	60
Tablo 8. Unvana Göre Teknoloji Kullanım Özyeterlik Algısı LSD İzleme Testi Sonuçları.....	60
Tablo 9. Maddelere Göre Sayısal Erişim Becerileri Özyeterlik Algısı Dağılımı....	61
Tablo 10. Katılımcıların Sayısal Erişim Becerileri Özyeterlik Algıları.....	62
Tablo 11. Statüye Göre Sayısal Erişim Becerileri Özyeterlik Algısı Bağımsız t-testi Sonuçları.....	62
Tablo 12. Bölümlere Göre Sayısal Erişim Becerileri Özyeterlik Algısı Dağılımı ...	63
Tablo 13. Gelir Dağılımına Göre Sayısal Erişim Becerileri Özyeterlik Algısı Dağılımı	64
Tablo 14. Unvana Göre Sayısal Erişim Becerileri Özyeterlik Algısı Dağılımı.....	64
Tablo 15. Unvana Göre Sayısal Erişim Becerileri Özyeterlik Algısı ANOVA Tablosu	65
Tablo 16. Unvana Göre Sayısal Erişim Becerileri Özyeterlik Algısı LSD İzleme Testi Sonuçları.....	65
Tablo 17. Katılımcıların Sayısal İletişim Becerileri Özyeterlik Algıları.....	66
Tablo 18. Katılımcıların Sayısal İletişim Becerileri Özyeterlik Algılarının Maddelere Göre Dağılımı	67
Tablo 19. Statüye Göre Katılımcıların Sayısal İletişim Becerileri Özyeterlik Algıları t-testi Sonuçları.....	68
Tablo 20. Bölümlere Göre Katılımcıların Sayısal İletişim Becerileri Özyeterlik Algıları Dağılımı	68
Tablo 21. Gelir Dağılımına Göre Katılımcıların Sayısal İletişim Becerileri Özyeterlik Algıları Dağılımı	69

Tablo 22. Unvana Göre Katılımcıların Sayısal İletişim Becerileri Özyeterlik Algıları Dağılımı	70
Tablo 23. Unvana Göre Katılımcıların Sayısal İletişim Becerileri Özyeterlik Algıları ANOVA Tablosu.....	70
Tablo 24. Unvana Göre Katılımcıların Sayısal İletişim Becerileri Özyeterlik Algıları LSD İzleme Testi Sonuçları	71
Tablo 25. Katılımcıların Sayısal İletişim Becerileri Özyeterlik Algılarının Maddelere Göre Dağılımı	72
Tablo 26. Katılımcıların Sayısal Okuryazarlık Becerileri Özyeterlik Algıları	73
Tablo 27. Statüye Göre Katılımcıların Sayısal Okuryazarlık Becerileri Özyeterlik Algıları t-testi Sonuçları.....	74
Tablo 28. Bölümlere Göre Katılımcıların Sayısal Okuryazarlık Becerileri Özyeterlik Algıları Dağılımı	74
Tablo 29. Gelir Gruplarına Göre Katılımcıların Sayısal İletişim Becerileri Özyeterlik Algıları Dağılımı	75
Tablo 30. Unvana Göre Katılımcıların Sayısal Okuryazarlık Becerileri Özyeterlik Algıları Dağılımı	76
Tablo 31. Unvana Göre Katılımcıların Sayısal Okuryazarlık Becerileri Özyeterlik Algıları ANOVA Tablosu.....	76
Tablo 32. Unvana Göre Katılımcıların Sayısal Okuryazarlık Becerileri Özyeterlik Algıları LSD İzleme Testi Sonuçları	77
Tablo 33. Katılımcıların Sayısal Alışveriş Becerileri Özyeterlik Algılarının Maddelere Göre Dağılımı	78
Tablo 34. Katılımcıların Sayısal Alışveriş Becerileri Özyeterlik Algıları.....	79
Tablo 35. Statüye Göre Katılımcıların Sayısal Alışveriş Becerileri Özyeterlik Algıları t-testi Sonuçları.....	79
Tablo 36. Bölümlere Göre Katılımcıların Sayısal Alışveriş Becerileri Özyeterlik Algıları Dağılımı	80
Tablo 37. Gelir Gruplarına Göre Katılımcıların Sayısal Alışveriş Becerileri Özyeterlik Algıları Dağılımı	81
Tablo 38. Gelir Gruplarına Göre Katılımcıların Sayısal Alışveriş Becerileri Özyeterlik Algıları ANOVA Tablosu.....	81

Tablo 39. Gelir Gruplarına Göre Katılımcıların Sayısal Alışveriş Becerileri Özyeterlik Algıları LSD İzleme Testi Sonuçları	82
Tablo 40. Unvana Göre Katılımcıların Sayısal Alışveriş Becerileri Özyeterlik Algıları Dağılımı	82
Tablo 41. Unvana Göre Katılımcıların Sayısal Alışveriş Becerileri Özyeterlik Algıları ANOVA Tablosu.....	82
Tablo 42. Unvana Göre Katılımcıların Sayısal Alışveriş Becerileri Özyeterlik Algıları LSD İzleme Testi Sonuçları	84
Tablo 43. Katılımcıların Sayısal Hak Ve Özgürlükler İle İlgili Özyeterlik Algılarının Maddelere Göre Dağılımı	85
Tablo 44. Katılımcıların Sayısal Hak Ve Özgürlükler İle İlgili Özyeterlik Algıları.....	86
Tablo 45. Statüye Göre Katılımcıların Sayısal Hak ve Özgürlüklerine İlişkin Özyeterlik Algıları t-testi Sonuçları.....	86
Tablo 46. Bölümlere Göre Katılımcıların Sayısal Hak ve Özgürlüklerine İlişkin Özyeterlik Algıları Dağılımı	87
Tablo 47. Gelir Gruplarına Göre Katılımcıların Sayısal Hak ve Özgürlüklerine İlişkin Özyeterlik Algıları Dağılımı	87
Tablo 48. Unvana Göre Katılımcıların Sayısal Hak ve Özgürlüklerine İlişkin Özyeterlik Algıları Dağılımı	88
Tablo 49. Unvana Göre Katılımcıların Sayısal Hak ve Özgürlüklerine İlişkin Özyeterlik Algıları ANOVA Tablosu.....	89
Tablo 50. Unvana Göre Katılımcıların Sayısal Hak ve Özgürlüklerine İlişkin Özyeterlik Algıları LSD İzleme Testi Sonuçları	89
Tablo 51. Katılımcıların Sayısal Hak Ve Özgürlükler İle İlgili Özyeterlik Algılarının Maddelere Göre Dağılımı	90
Tablo 52. Katılımcıların Sayısal Güvenlik Becerileri Özyeterlik Algıları.....	91
Tablo 53. Statüye Göre Katılımcıların Sayısal Güvenlik Becerileri Özyeterlik Algıları t-testi Sonuçları.....	91
Tablo 54. Bölümlere Göre Katılımcıların Sayısal Güvenlik Becerileri Özyeterlik Algıları Dağılımı	92

Tablo 55 Gelir Gruplarına Göre Katılımcıların Sayısal Güvenlik Becerileri Özyeterlik Algıları Dağılımı	93
Tablo 56. Unvana Göre Katılımcıların Sayısal Güvenlik Becerileri Özyeterlik Algıları Dağılımı	93
Tablo 57. Unvana Göre Katılımcıların Sayısal Güvenlik Becerileri Özyeterlik Algıları ANOVA Tablosu.....	94
Tablo 58. Unvana Göre Katılımcıların Sayısal Güvenlik Becerileri Özyeterlik Algıları LSD İzleme Testi Sonuçları.....	94
Tablo 59. Katılımcıların Sayısal Hukuka İlişkin Özyeterlik Algılarının Maddelere Göre Dağılımı.....	95
Tablo 60. Katılımcıların Sayısal Hukuka İlişkin Özyeterlik Algıları	96
Tablo 61 . Statüye Göre Katılımcıların Sayısal Hukuk Özyeterlik Algıları t-testi Sonuçları.....	97
Tablo 62 . Bölüme Göre Katılımcıların Sayısal Hukuk Özyeterlik Algıları Dağılımı	97
Tablo 63. Gelir Gruplarına Göre Katılımcıların Sayısal Hukuk Özyeterlik Algıları Dağılımı	98
Tablo 64. Unvana Göre Katılımcıların Sayısal Hukuk Özyeterlik Algıları Dağılımı	99
Tablo 65. Katılımcıların Sayısal Görgüye İlişkin Özyeterlik Algılarının Maddelere Göre Dağılımı.....	100
Tablo 66. Katılımcıların Sayısal Görgüye İlişkin Özyeterlik Algıları	100
Tablo 67. Statüye Göre Katılımcıların Sayısal Görgü Özyeterlik Algıları t-testi Sonuçları.....	101
Tablo 68. Bölümlere Göre Katılımcıların Sayısal Görgü Özyeterlik Algıları Dağılımı	101
Tablo 69. Gelir Gruplarına Göre Katılımcıların Sayısal Görgü Özyeterlik Algıları Dağılımı	102
Tablo 70. Unvana Göre Katılımcıların Sayısal Görgü Özyeterlik Algıları Dağılımı	103
Tablo 71. Katılımcıların Sayısal Sağlığa İlişkin Özyeterlik Algıları Maddelere Dağılımı	104

Tablo 72. Katılımcıların Sayısal Sağlığa İlişkin Özyeterlik Algıları.....	105
Tablo 73. Statüye Göre Katılımcıların Sayısal Sağlık Özyeterlik Algıları t-testi Sonuçları.....	106
Tablo 74. Bölümlere Göre Katılımcıların Sayısal Sağlık Özyeterlik Algıları Dağılımı	106
Tablo 75. Gelir Gruplarına Göre Katılımcıların Sayısal Sağlık Özyeterlik Algıları Dağılımı	107
Tablo 76. Unvana Gruplarına Göre Katılımcıların Sayısal Sağlık Özyeterlik Algıları Dağılımı	107
Tablo 77. Katılımcıların Sayısal Vatandaşlık Özyeterlik Algıları	108
Tablo 78. Statüye Göre Katılımcıların Sayısal Vatandaşlık Özyeterlik Algıları t-testi Sonuçları.....	109
Tablo 79. Bölüme Göre Katılımcıların Sayısal Vatandaşlık Özyeterlik Algıları Dağılımı	109
Tablo 80. Gelir Gruplarına Göre Katılımcıların Sayısal Vatandaşlık Özyeterlik Algıları Dağılımı	110
Tablo 81. Unvana Göre Katılımcıların Sayısal Vatandaşlık Özyeterlik Algıları Dağılımı	111
Tablo 82. Unvana Göre Katılımcıların Sayısal Vatandaşlık Özyeterlik Algıları ANOVA Tablosu.....	111
Tablo 83. Unvana Göre Katılımcıların Sayısal Vatandaşlık Özyeterlik Algıları LSD İzleme Testi Sonuçları.....	112

1. Giriş

1.1.Problem

Sayısal iletişim teknolojilerinin (digital communication technologies) insan yaşamına girmesi ve bireylerin bu teknolojilere uyum sağlaması ile birlikte, siber alan denilen fiziksellik dışı ortamda yeni bir oluşum kendini göstermiştir. Bu yeni oluşumun “toplum” tanımlaması ile yakınlaştığı noktalar vardır. Nitekim Adam Smith’in topluma özgü nitelikler olarak belirttiği ekonomik ilişkiler ya da Marksist düşünürlerin toplumu tanımlarken temel aldıkları üretim, mülkiyet ilişkileri ve sınıf çatışmaları bu sanal toplumda da yansımalarını bulmuştur. Dahası, bütün bunlar, fiziksel yaşamda oluşturulan yasalar tarafından, daha ağırlıklı olarak seçkin sınıfın yararına olacak şekilde, koruma altına alınmışlardır. Her bir birey, sanal ortamlardaki eylemlerinden buldukları toplumun bir üyesi olarak sorumlu tutulmakta, burada atacakları yanlış bir adım sosyal yaşamlarını olumsuz olarak etkileyebilmekte ve hatta bu eylemlerinden ötürü yasal olarak cezalandırılabilirler. Dolayısıyla çevrimiçi dünyada kendini gösteren bu yeni oluşumu fiziksel yaşam temelli bir “uzantı toplum” olarak adlandırmak çok da yanlış olmayacaktır. Bu iki toplum biçimi arasında bireylerin oluşturdukları toplumsal kimliklerin sayısal teknolojiler vasıtasıyla oluşturdukları ikincil ve hatta üçüncül, kimliklerinin şekillendirilmesinde belirleyici bir rol üstlendiği; buna karşılık bu kimliklerin de zaman zaman bireylerin toplumsal normlar bağlamında şekillendirdikleri yaşam biçimlerini olumlu ya da olumsuz biçimde etkileyebildikleri karşılıklı bir ilişki vardır.

Bir bütün olarak bu yeni topluma akın eden insanlar, hem sanal ortamlarda güvenle gezinebilmek hem de bu yeni dünyada kabul görebilmek için siber alanda bulunan küçük toplulukların ve siber alanın bir bütün olarak gerektirdiği bir takım davranış ve normları öğrenmeli, bunlara göre hareket etmeli ve teknolojiyi doğru kullanabilmek için bir takım yeterlikler geliştirmelidirler. Yani bu yeni dünyanın “sayısal vatandaşları” (digital citizens) haline gelmelidirler.

Sayısal vatandaşlığı daha iyi anlamak ve kavramak için öncelikle vatandaşlığın ne olduğunu incelemek yerinde olacaktır. Çok boyutlu bir kavram olan vatandaşlığı farklı disiplinlerden gelen birçok araştırmacı ve düşünür kendi alanlarında oluşturdukları referans çerçeveleri doğrultusunda tanımlamışlardır. Bu araştırmacılardan İngiliz sosyolog T.H. Marshall vatandaşlığı “bir topluluğa ait olmak” olarak tanımlamıştır (Temelat, 2011: 2). Bu tanım vatandaşlık kavramının temel dayanağını belirtmek konusunda önemli olmakla birlikte; anlamını günümüz toplumunun gereksinim duyduğu biçimde karşılayamamaktadır. Bu nedenle, bu araştırmada çalışmanın amacına daha uygun olduğu düşünülen siyaset teorisi açısından yapılan vatandaşlık tanımı temel alınmıştır. Buna göre; vatandaşlık soyut bir kavram olan devletle ilintili statü, sadakat, hak ve yükümlülükler olarak tanımlanmaktadır (Temelat, 2011). Tarih boyunca vatandaşlık, olduğu toplumun ve dönemin koşulları çerçevesinde dönüşüm geçirmiştir.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısında, ARPANET’in devreye girmesi ve internetinin temellerinin atılmasının ardından gerçekleşen pek çok önemli gelişme ile bilgiye ulaşma ve bilginin işlenmesi süreçleri çok büyük hıza ulaşmıştır. Bu durum bireyler için vatandaşlık potansiyellerini gerçekleştirmeleri açısından çok büyük bir fırsat yaratmıştır. Ancak bu potansiyelin güvenle ve doğru bir biçimde gerçekleştirilebilmesi için kullanıcıların bir takım yazılı ve yazılı olmayan kural ve normlara uymaları gerekmektedir. Bu gereklilik toplumun birer üyesi olarak bizleri 21. yüzyılın anahtar kavramlarından biri olan “sayısal vatandaşlık” kavramına getirmiştir.

Sayısal vatandaşlık normlar, sorumluluklar ve haklar bağlamında ele alındığında vatandaşlığın genel yapısı hala geçerlidir. Sayısal vatandaşlık, internet temelli iletişim uygulamalarının yarattığı sınırları bulunmayan bir dünyanın ürünüdür ve bu dünyada bireylerin güvenli bölgelerin sınırlarını çizmeleri, interneti kullanırken hem kendileri hem de içinde buldukları toplulukları riske atmayacak, başka insanları rahatsız etmeyecek bir şekilde bunu yapabilmeleri son derece gereklidir.

Burada unutulmaması gereken nokta sayısal vatandaşlığın sadece bilgisayar ve internet teknolojileri ile ilgili olmadığı, özellikle 2000’ler sonrası çıkan akıllı ürünler ile gelişen pek çok uygulamanın ve mobil teknolojilerin kullanımı ile de ilgili olduğudur. Yani sayısal vatandaşlık sadece sanal ortamlarda uyulması gereken etik kodlarla ilgili değil, aynı zamanda bu sanal ortamları etkin ve doğru bir biçimde kullanabilecek düzeyde

teknoloji bilgisine ve becerisine sahip olmakla da ilgilidir. Bu anlamda bir bireyin tam anlamı ile bir sayısal vatandaş olduğunu iddia edebilmesi için hem gerekli etik normları iyi bilmesi ve uygulaması; hem de yeterli teknolojik yeterliklere sahip olması gerekmektedir.

Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 2014 yılında gerçekleştirdiği "Hane Halkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması" doğrultusunda, Türkiye'deki toplam nüfusun yüzde 53,8'inin internet kullanıcısı olduğu ve bu rakamın 2004 yılında sadece yüzde 18,8 olduğu düşünüldüğünde ve geçen on yılda internet kullanım oranında gerçekleşen yüzde 35'lik büyüme göz önüne alındığında kullanıcıların sayısal vatandaşlık becerilerinin bilinmesi ve geliştirilmesi hem kullanıcı hem de kullanıcı olmayan vatandaşların hak ve özgürlüklerinin korunması ve geliştirilmesi açısından önemlidir (TÜİK, 2014). Teknolojinin kullanım oranında yaşanan böylesi büyük bir artış beraberinde birçok kültürel ve toplumsal değişimi getirdiği gibi, çeşitli etik, ahlaki ve hukuksal sorunları da getirmektedir. Üstelik bu sorunlar sadece siber ortamlarla sınırlı kalmamaktadır ve kullanıcı esas olarak fiziksel dünyada bu sorunlarla baş etmek zorunda kalmaktadır. Nitekim emniyet müdürlüğünün Türkiye'de bilişim suçları ile ilgili olarak yayınladığı rapora göre Türkiye'de bilişim suçları her yıl yüzde yüz oranında artmaktadır (Emniyet Müdürlüğü, 2014) Bu sebeplerle kullanıcıların etkin sayısal vatandaşlık becerilerine sahip olmaları önemli bir durum haline gelmiştir.

Siber ortamın temellerinin oturtulduğu bilgisayarın ve internetin her şeyden önce birer bilgi teknolojisi ve bilginin paylaşımı odaklı olması, iletişim fakültelerine, özellikle son yıllarda ayrı bir önem atfedilmesine sebep olmuştur, çünkü iletişim sektöründe etkinlik gösteren firmalar artan bir şekilde işlerini sanal mecralara taşımaya başlamışlardır. Bunun yanı sıra, hem alanla ilgili yeni iş kolları doğmuş, hem de başka sektörlerde etkinlik gösteren firmaların da sanal ortamlarda iş görmeye başlamasıyla, bu yeni iletişim teknolojisini uygun bir biçimde kullanabilecek yeterliliğe sahip personele olan gereksinim artmıştır. Sonuç itibariyle Türkiye'de var olan iletişim fakültesi sayısı ve buna bağlı olarak öğrenci ve mezun sayısı ciddi bir biçimde artmıştır. Ancak Anadolu Üniversitesi İletişim Bölümü öğretim elemanları tarafından hazırlanan Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi İletişim Bölümü'nün Yeniden Yapılandırılmasına İlişkin Bölüm Raporu (2005) sektör temsilcilerinin iletişim

fakültelerinden mezun olan bireyleri yetersiz bulduklarını göstermiştir. İletişim eğitiminde yararlanılan fiziksel tesis, ortam ve donanımların çoğu eskidir ve günümüzün teknolojik gelişmelerini yansıtmaktan uzak kalmaktadır. Ayrıca, yine raporda belirtildiği üzere gerek İletişim Fakülteleri'ndeki bölümler alana hizmet vermek için yeterli değildir, çünkü genel itibari ile kitle iletişim odaklı bir eğitim sunmaktadırlar.

İletişim fakültelerindeki sayısal artışın nitel olarak karşılığını bulamaması tartışmaları yeni soruları beraberinde getirmiştir: “Bir bütün olarak bakıldığında, iletişim fakültelerinin öğretim üyeleri ve yeni kurulan iletişim fakültelerine atanan öğretim üyeleri, günümüz teknolojik koşullarının gerektirdiği yeterlikleri öğrencilere aktarabilecek bilgi ve deneyime sahip midir?” ya da “Bu fakülteleri tercih eden öğrenciler gerçekten belli yeterlikleri kazandıklarını ya da teknoloji konusunda var olan yeteneklerinin arttığını düşünmekte midir?”. Bu soruların pek çok kaynağı olduğu varsayılmakla birlikte, bunlardan önemli biri Türkiye’de sayısal teknolojilerin henüz çok yeni olması ve öğretim üyelerinin önemli bir kısmının Prensky’nin (2001) “Sayısal Göçmenler” dediği gruptan oluşurken, öğrencilerin, aynı yazarın “Sayısal Yerliler” diye adlandırdığı grupta yer almasıdır. Prensky, sayısal göçmenler kavramı ile var olan teknolojik gelişmelerin içerisine doğan değil, yaşamının belli bir noktasında bu teknolojiler ile karşılaşan ve bunlara sonradan alışmaya ve uyum sağlamaya çalışan bireyleri kast eder. Ona göre bu insanların -tıpkı yeni bir dili öğrenen insanlar gibi- bu teknoloji ile uyuşmayan bir aksanları olacaktır. Buna karşılık sayısal yerliler ise bu yeni dünyanın içine doğmuş ve bilgisayarın, video oyunlarının ve internetin dilini anadili olarak konuşan genç kuşaktır (Prensky, 2001).

Sayısal göçmenler gerçekten sayısal yerlilere teknolojik yeterlikleri işaret eden sayısal vatandaşlığın gerekliliğini öğretebilecek yeterliklere sahip midirler? Türkiye’de teknolojik dönüşümün içine doğduğu varsayılan üniversite öğrencileri gerçekten sayısal yerliler olma özelliklerini taşımakta mıdır? İletişim Fakülteleri, varsayıldığı üzere gerçekten sayısal teknolojilerin kullanımı, yaygınlaştırılması ve kontrol edilmesi konusunda toplumda öncü konumda mıdır? Bu fakültelerin üyeleri (öğrenci ve öğretim üyesi) kendilerini bu konuda yeterli görmekte midirler? Bütün veriler ve sorular bağlamında bakıldığında bu araştırmanın problemi; iletişim fakültelerindeki öğretim

üyeleri ve öğrencilerin sayısal vatandaşlık özyeterliklerine ilişkin algılarının ortaya konulmasıdır.

1.2. Amaç

Bu araştırmanın genel amacı, iletişim fakültelerindeki öğretim üyeleri ve öğrencilerin, birer internet kullanıcısı olarak, yirmi birinci yüzyılın bir gerekliliği olan sayısal vatandaşlık becerilerine ne derece sahip olduklarına ilişkin özyeterlik algılarının uygulanan Likert tipi ölçek ve yarı yapılandırılmış görüşmeler ile ölçülerek ortaya konulmasıdır. Bu doğrultuda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- Sayısal yerlilik ve göçmenlik bağlamında bakıldığında Türkiye'deki iletişim fakülteleri öğrencileri ve öğretim üyelerinin sayısal vatandaşlık becerileri konusundaki özyeterlik algıları ne düzeydedir?
- Araştırmaya katılan kişilerin özyeterlik algıları temel alındığında, sayısal vatandaşlık becerileri konusunda, sayısal yerliler ile sayısal göçmenler arasında anlamlı bir fark var mıdır, varsa bu fark anlamlı mıdır?
- Sayısal yerli ve göçmen olma durumları sadece bireyin içerisinde bulunduğu kuşağa göre mi değişmektedir, yoksa farklı etkenler de (ekonomik durum, cinsiyet, üyesi olunan bölüm, öğretim üyeleri arasında unvan vs.) belirleyici olmakta mıdır?
- İletişim fakülteleri, üyelerinin sayısal vatandaşlık özyeterliklerinin artmasında bir rol oynamakta mıdır, eğer öyle ise nasıl bir rol oynamaktadır?

1.3.Önem

Türkiye'de özellikle 2000'li yıllarla birlikte internet teknolojisinde ve internete bağlı öteki teknolojilerde hem kullanım yaygınlığı açısından hem de bu teknolojilerin gelişim hızı açısından bir patlama yaşandığı görülmektedir. İletişim sektörünün büyük oranla sayısal ortamlara kayması ile sektörde sayısal teknolojilerin kullanımına hakim, sayısal teknolojileri kullanırken ve sayısal ortamlarda gezinirken sahip olduğu haklar ve sorumluluklardan haberdar, bilinçli uzmanlara duyulan gereksinim artmıştır. Ancak, alanyazındaki araştırmaların teknolojinin bu hızlı gelişimine, yayılımına ve sektörün gereksinimlerine ne kadar ayak uydurabildiği yanıtlanması gereken bir sorudur. Nitekim

yapılan çalışmalara bakıldığında, bu çalışmaların odak noktasının daha çok sosyal medya üzerinde olduğu ve iletişim alanında, internet teknolojisinin getirdiği ve gerektirdiği, internet kullanımında temel bir kavram olan “sayısal vatandaşlık” olgusunun göz ardı edildiği görülmüştür.

Bu bağlamda, yeni teknolojiler ve toplum arasındaki ilişkinin anlamlandırılmasında bir köprü görevi üstlenmesi ve bu anlamda toplumun geri kalanına öncülük etmesi beklenen iletişim fakülteleri üzerine yapılan bu çalışma; sayısal vatandaşlık kavramına iletişim alanından bir bakış açısı sunarak alanyazındaki önemli bir açığın kapanmasına katkıda bulunacak ve alanda araştırma yapacak olan akademisyenlere yol gösterici olacaktır. Bunu yaparken, “Digital Citizenship” kavramının yarı Türkçe yarı İngilizce bir şekilde “Dijital Vatandaşlık” olarak kullanılan şekli yerine tam Türkçe bir kavram olarak “Sayısal Vatandaşlık” kavramı önerilmiştir. Bununla birlikte, Mike Ribble’in (2008), ileriki bölümlerde açıklandığı üzere, sayısal vatandaşlık için gerekli olduğunu belirttiği dokuz bileşenine; onuncu bir bileşen olarak “teknoloji kullanım becerileri” gerekleriyle açıklanarak eklenmiştir.

Daha pratik ve sektöre yönelik olarak bakıldığında ise son yıllarda iletişim fakültelerinin sayısındaki artış göz önüne alındığında; bu çalışmada var olan iletişim fakülteleri üyelerinin teknoloji ile ilişkilerinin görülmesi açısından niversite yönetimlerine bir fikir sağlanması beklenmektedir. Böylece, gerek var olan fakültelerde bu konudaki eksiklerin giderilmesi; gerekse yeni kurulan fakültelerde atılacak adımların belirlenmesi için bu çalışmanın yol gösterici bulgular sunması beklenmektedir. Ayrıca gerek üniversitede iletişim fakültelerini tercih edecek öğrencilerin gerekse hali hazırda iletişim fakültelerinde öğrenim gören öğrencilerin kariyer planlamalarına bu fakültelerin bilgi toplumuna ne derece uyum sağlayabildiğini göstererek katkıda bulunulması beklenmektedir.

Araştırma bu açılardan değerlendirildiğinde teorik/akademik olarak ve pratik/sektörel olarak önemlidir.

1.4. Sınırlılıklar

- Bu araştırmanın evreni, Türkiye’de bulunan devlet üniversitelerine bağlı, en yüksek başarı sıralamasına sahip iletişim fakülteleri ile sınırlıdır.
- Araştırmanın örnekleme, Anadolu Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, Ege Üniversitesi ve Marmara Üniversitesi ile sınırlıdır. Bu örneklem 2014 yılı üniversitelere giriş sınavı sonucunda yerleşen öğrencilerin başarı sıralamasına ve bu iletişim fakültelerinin açtıkları kontenjanlara göre belirlenmiştir. Bu üniversiteler İletişim Fakülteleri bazında en yüksek başarı sıralamasına sahip öğrencileri barındırmaktadırlar; ancak Galatasaray Üniversitesi başarı sıralamasında bu listeye girmesine karşın, kontenjanının ve dolayısı ile evreni temsil gücünün düşüklüğü nedeni ile örnekleme alınmamıştır.
- Araştırmanın veri toplama süresi Eylül 2014 - Haziran 2016 tarihleri ile sınırlıdır.

2. Yöntem

2.1. Araştırma Modeli

Bu araştırmada, nicel ve nitel yöntemler bir arada kullanılarak karma bir araştırma modeli oluşturulmuştur. Karma araştırma yöntemleri, bir araştırma probleminin anlaşılması için hem niceliksel hem de niteliksel yöntemlerin bir ya da bir dizi çalışmada toplanması, analiz edilmesi ve karıştırılması işlemidir (Creswell & Clark, 2011). Araştırmanın yapısı gereği verilerin toplanmasının, analizinin ve bulguların yorumlanmasının daha sağlıklı olacağına olan inançtan ötürü böyle bir araştırma modelinin problemin çözümlenmesinde daha etkili olacağı düşünülmektedir.

Araştırmada “gömülü karma yöntem” kullanılmıştır. Gömülü karma yöntem aşamalarında öncelikle nicel veya nitel veriler toplanır; daha sonra toplanan bu veriler diğer yöntem kullanılarak elde edilen verilerle desteklenir (Fırat vd., 2014). Bu araştırmada da öncelikle nicel veriler toplanmış daha sonra bu verilerden elde edilen bulgular nitel verilerle desteklenmiştir. Araştırma esnasında öncelikle bir likert ölçeği geliştirilmiş, geliştirilen bu ölçek örnekleme uygulanmış ve analiz edilmiştir. Böylece araştırmanın nicel kısmı tamamlanmıştır. Daha sonrasında örneklemden gönüllü olan kişilerle yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiş ve böylelikle hem likert ölçeğinde elde edilen verilerin derinleştirilmiş hem de araştırmanın nicel kısmında değinilmeyen noktalara değinilerek araştırma daha kapsamlı bir hale getirilmiştir.

2.2.Evren ve Örneklem

Türkiye geneline bakıldığında devlet üniversitelerinin çatısı altında toplam 38 iletişim fakültesinin etkinlik gösterdiği görülmektedir. (YÖK, 2016). Çalışmanın evrenini Türkiye’de bulunan devlet üniversitelerinde etkinlik gösteren ve en yüksek puanla öğrenci alan iletişim fakültelerinin üyeleri (öğretim üyesi ve öğrenci) oluşturmaktadır.

Örnekleme ise bu evreni temsil edebileceği düşünülen 2014 yılı üniversite sınavında başarı sıralaması en yüksek olan ve içerisinde barındırdığı bölümlerin 2014 yılı toplam kontenjanı 200'ün üzerinde olan Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi, Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi, Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi ve Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi'nin öğrenci ve öğretim üyeleri dahil edilmiştir. Araştırmanın örnekleminde toplamda 476 kişi bulunmaktadır. Örnekleme dahil olan kişilerin %82,5'i lisans öğrencisi, %17,5'i ise öğretim üyesidir. Bununla birlikte, çalışmaya katılanların %47,5'i erkek, %52,5'i ise kadındır.

2.3. Verilerin Toplanması

Araştırmada öncelikle nicel verileri toplamak amacı ile Likert tipi bir ölçek geliştirilmiştir. Bu veri toplama aracının seçilme sebebi öncelikle bu çalışmanın bireylerin kendi özyeterliklerine ilişkin algılarının ölçmeyi amaçlamasıdır. Bireylerin özyeterlik algılarının ölçülmesi aslında bu kişilerin özyeterliklerine ilişkin tutumlarının ölçülmesi anlamına gelmektedir. Likert ölçeği 1932'de Rensis Likert tarafından geliştirilmiştir. Likert ölçeği yanıtlayıcının bir araştırma ile ilgili ifadelerle yönelik tutumunu belirlemek için kullanılır. Yanıtlayıcıya yöneltilen ifadeler hakkında 5 noktalı ve dengeli (eşit aralıklı) bir ölçek verilir ve kendisine en yakın hissettiği ifadeyi işaretlemesi istenir (Karagöz ve Ekici, 2010: 39). Bu nokta, çalışma açısından özellikle önemlidir çünkü çalışmada bireylerin sayısal vatandaşlık özyeterlik algılarının düzeyi derecelendirilmeye çalışılmaktadır.

Çalışmada uygulanan ölçek formu üç temel bölümden oluşmaktadır. Bunlardan ilkinde katılımcıların, cinsiyetleri, buldukları kurumdaki statüleri, unvanları, gelir durumları gibi demografik verileri toplamaya yönelik sorular bulunmaktadır. Katılımcılara yaşları ya da eğer öğrenci iseler, kaçınıcı sınıf oldukları sorulmamıştır çünkü Marc Prensky'nin, sayısal yerliler-sayısal göçmenler ayrımı açısından bakıldığında; küçük yaş farklarının önemi yoktur. Bu sebeple öğretim üyelerinin yaş faktörü bağlamında ele alındığında sayısal göçmen bir kuşağın, öğrencilerin ise sayısal yerli bir kuşağın üyeleri oldukları ve öğrenciler arasında yaş kaynaklı herhangi bir fark olamayacağı kabul edilmiştir. Öğretim üyelerinde ise oluşabilecek farklar, unvan-yaş korelasyonu bağlamında düşünülmüş ve unvanları temel alınarak incelenmiştir.

Ölçeğin ikinci bölümünde bu kişilerin sayısal teknolojilerin kullanımına ne derece hakim olduklarına ilişkin olan Likert ifadeleri bulunmaktadır. Böylece sayısal vatandaşlığın teknoloji hakimiyeti ile ilgili kısmı ölçülmüştür.

Formun üçüncü kısmında ise Mike Ribble'in (2011) "Okullarda Sayısal Vatandaşlık" (Digital Citizenship in Schools) kitabında belirlemiş olduğu sayısal vatandaşlığın dokuz ögesi (nine elements of digital citizenship) çerçevesinde şekillendirilmiş olan ifadeler sunulmuş ve bu kişilerin sayısal vatandaşlık özyeterlikleri Ribble'in çizmiş olduğu teknik, toplumsal, yasal, etik boyutlarıyla ilgili algıları ölçülmüştür.

Ölçek geliştirilirken öncelikle ölçülecek tutum olarak "bireylerin sayısal vatandaşlık özyeterlik algıları" belirlenmiştir. Bu çerçevede denemelik olarak 53 adet ifade belirlenmiştir. Bu ifadeler, alanda daha önce çalışma yapmış Mehmet Sincar (2013), Hıdır Karaduman (2011), Zeynel Abidin Mısırlı (2013) ve Buket Akkoyunlu (2010) gibi kişilerin çalışmalarında kullandıkları sayısal vatandaşlık ve teknoloji ölçeklerinden yararlanılarak ve daha temel bir düzeyde Mike Ribble'in (2004) sayısal vatandaşlığa ilişkin belirlemiş olduğu dokuz boyut temel alınarak oluşturulmuştur. Ayrıca ölçek maddeleri sayısal vatandaşlığın gerektirdiği sosyal ve teknik yeterlikleri kapsayacak bir şekilde hazırlanmıştır. Sonrasında konu ile ilgili uzmanların onayları alınarak sonraki adıma geçilmiştir.

İlk olarak hazırlanan ölçekte yer alan maddelerin sayısal vatandaşlık açısından dağılımı şöyledir: 8 madde "teknik yeterlikler", 5 madde "sayısal erişim", 5 madde "sayısal iletişim", 5 madde "sayısal okuryazarlık", 5 madde "sayısal alışveriş", 5 madde "sayısal hak ve sorumluluklar", 5 madde "sayısal güvenlik", 5 madde "sayısal kanun", 5 madde "sayısal görgü" ve 5 madde "sayısal sağlık". Belirlenen bu ifadeler, sayısal vatandaşlığın dokuz boyutunun her biriyle alakalı maddeler bir arada olacak şekilde sıralanmıştır. Sonrasında ise yanıtlama düzeni olarak "5'li Likert Ölçeği" belirlenmiştir. Ölçeğe verilecek yanıtlar katılımcılara, "(1) Kesinlikle Katılmıyorum, (2) Katılmıyorum, (3) Fikrim Yok, (4) Katılıyorum, (5) Kesinlikle Katılıyorum" şeklinde sunulmuştur ve katılımcılardan her bir ifadeyle ilgili olarak tutumlarını, kendilerini bu ifadelerin her biri için ne kadar yeterli gördüklerini, belirtmeleri istenmiştir. Ölçeğin puan aralığı, ölçek genişliğinin derecelendirme sayısına bölünmesi ile .80 olarak hesaplanmıştır. Buna göre her bir madde için belirlenen puan aralıkları aşağıdaki gibi oluşmuştur:

Kesinlikle katılmıyorum: 1-1.80

Katılmıyorum: 1.81-2.60

Kararsızım: 2.61-3.40

Katılıyorum: 3.41-4.20

Kesinlikle Katılıyorum: 4.21-50

Bu puan dağılımı bağlamında, katılımcıların ölçekteki her bir ifadeye verdikleri cevabın olumlu kabul edilebilmesi için gerekli eşik değer “katılıyorum” seçeneğinin alt sınırı olan 3.41 olarak belirlenmiştir ve gerek bireylerin sayısal vatandaşlık özyeterlik algılarına ilişkin toplam puan gerekse katılımcıların sayısal vatandaşlığın her bir bileşeni ile ilgili özyeterliklerine ilişkin toplam puanlar bu eşik değer bağlamında değerlendirilmiştir.

Ölçeğin geliştirilmesi için pilot uygulama Başkent Üniversitesi İletişim Fakültesi’nde gerçekleştirilmiştir. Pilot uygulama için örneklem olarak bu üniversitenin ve fakültenin seçilme sebebi esas çalışmanın Türkiye’deki devlet üniversitelerinin bünyesinde yer alan iletişim fakültelerinin genelini temsil edecek bir örnekleme yapılmasıdır. Dolayısıyla pilot uygulama için esas örneklem dışında olan özel bir üniversitenin iletişim fakültesi olarak bu fakülte tercih edilmiştir.

Geliştirilen ölçeğin pilot uygulaması için toplamda 125 kişiye erişilmiştir. Bunlardan 12’si geri dönüşte bulunmamıştır. 11 ölçek formu ise sağlıklı bir biçimde doldurulmadığı için geçersiz sayılmıştır. Geri kalan 102 ölçek formunun puanları SPSS’e girilmiştir. Daha sonra, öncelikle Chronbach’s Alpha testi ile ölçeğin geçerlik ve güvenilirliği ölçülmüştür. Sonrasında ise ölçek maddelerine faktör analizi uygulanmıştır. Böylece ölçekte yer alan yetersiz ve karmaşık maddeler ayıklanmıştır.

Çalışmanın pilot uygulamasına katılan 102 kişinin 64’ü (%63) erkek, geri kalan 38’i (%33) ise kadındır. Bunun yanı sıra çalışmaya yardımcı olan katılımcıların 86’sı öğrenci (%84), 16’sı ise öğretim üyesidir (%16). Araştırmanın pilot uygulamasına 7 yardımcı doçent, 5 doçent ve 4 profesör katılmıştır. Son olarak öğrencilerin 56’sının erkek, 30’unun kadın; öğretim üyelerinin ise 8’nin kadın, 8’inin erkek olduğu görülmektedir.

Ölçek maddelerinin SPSS’ e girişi yapıldıktan sonra verilere ilk olarak Cronbach’s Alpha testi uygulanmıştır. Ölçeğin iç tutarlılığının ölçülmesi için uygulanan Cronbach’s Alpha

testinin sonucunda, teste sokulan 53 maddenin Alpha değeri .940 çıkmıştır. Alpha değeri .80-1.00 arasında ise ölçek yüksek derecede güvenilir, .60-.80 arasında ise oldukça güvenilir, .40-.60 arasında ise düşük derecede güvenilir, .40'ın altında ise güvenilir değildir. (Özdamar, 2004:632). Bu durumda Alpha değeri göz önüne alındığında oluşturulan ölçek yüksek derece güvenilir gözükmetedir.

Daha sonra her maddenin toplam puan ile bağıntı gösterip göstermediği kontrol edilmiştir. Bunun için yapılan testte doğrulanmış madde-toplam bağıntısı (Corrected Item Total Correlation) değerleri kontrol edilmiştir. Her maddenin puanı .30'un üzerindedir. Bu da ölçekteki her maddenin tutarlı bir biçimde aynı şeyi ölçtüğünü göstermektedir. Son olarak herhangi bir maddenin ölçekten çıkarılması ölçeğin iç tutarlılığı üzerinde büyük bir fark yaratmadığı görölmüştür.

Bütün bu veriler ışığında bakıldığında ölçek içerisindeki maddelerin her birinin ölçülmesi amaçlanan tutumu ölçmeye yönelik uygun maddeler olduğunu ve ölçeğin iç tutarlılığının olduğunu söylemek olanaklıdır.

İç tutarlılıkla ilgili işlemler bittikten sonra ölçek maddelerine faktör analizi uygulanmıştır. Faktör analizi, büyük veri setlerini daha küçük bileşenler haline getirebilen bir veri özetleme ve yapı geçerliliği geliştirme tekniğidir (Akbulut, 2010: 84). Yani, faktör analizi, ölçek içerisindeki maddeleri benzer özellikleri çerçevesinde bir araya toplayarak, sonraki analiz basamaklarında araştırmacının işini kolaylaştıracak alt gruplar oluşturmaktadır.

Faktör analizi yapılırken ilk olarak Keiser- Meyer-Oklin (KMO) değerine bakılmıştır. KMO değeri 0-1 arasında olabilir. Değer 1'e yaklaşıkça değişkenler arasındaki ilişkilerin net olduğu ve faktör analizinin güvenilir sonuçlar vereceği söylenebilir (Akbulut, 2010:87). Geliştirilen ölçekte KMO değeri .765 çıkmıştır. Hutcheson ve Sofroniou (1999), .5-.7 arasındaki değere normal, .7-.8 arasındaki değere iyi, .8-.9 arasındakilere çok iyi, .9-1 arasındakilere ise mükemmel demektir (Akbulut, 2010:87). Buna göre ölçeğin örneklem yeterliği ölçümü sonucu iyi çıkmıştır. Bartlett testi sonucu ise anlamlı ($p<.001$) çıkmıştır. Burada verilerin faktör analizi için uygun olduğu sonucu çıkmaktadır.

Bir maddenin bir faktör altında değerlendirilebilmesi için en az .30 değerine sahip olması gerekmektedir (Akbulut, 2010:95). Aksi halde o madde ölçekten çıkarılır. Ayrıca, bir maddenin faktör yükü birden fazla bileşen altında görüldüğünde o maddenin aldığı en yüksek faktör yüküne bakılır. Maddenin iki farklı bileşenin altında aldığı faktör yüklerinin arasında en az .10'luk bir fark olmalıdır. Eğer bu fark yoksa o maddenin karmaşık bir madde olduğuna hüküm verilir ve madde ölçekten çıkarılır. Hangi maddelerin karmaşık olduğunun ve hangi maddelerin faktör analizi altında değerlendirilemeyeceğini görmek için uygulanan faktör analizi testinde “öge matrisi” tablosu incelenmiştir.

Tablonun incelenmesinin ardından görülmüştür ki bütün maddelerin faktör yükü .30'un üzerindedir. Dolayısıyla bu açıdan herhangi bir madde ölçekten çıkarılmamıştır. Bununla birlikte bazı maddelerin birden fazla bileşen altında toplandığı görülmüştür. Bu maddelerden karmaşık olanlar ölçekten çıkarıldıktan sonra şu ana kadar yapılan işlem iki defa daha tekrar edilmiştir ve sonuçta 11 madde ölçekten çıkarılarak ölçeğe son hali verilmiştir. Sonrasında ölçeğe yeniden Cronbach's Alpha testi ve Faktör analizi uygulanmıştır.

Cronbach Alpha testinin sonucunda ölçekte kalan 42 maddenin her birinin ortalamasının hala 4.50'nin altında olduğu görülmüştür. Dolayısıyla ölçeğin veri girişinde hala bir sorun yoktur. Bunun yanı sıra ölçeğin Alpha değeri .933' düşmüştür ancak .007'lik bu düşüşün bir önemi yoktur, çünkü değer hala .80'in çok üzerindedir. Ayrıca madde toplam istatistikleri tablosunda yer alan “düzeltilmiş madde – toplam korelasyon” bölümündeki ortalamalar, her bir madde için hala .30'un üzerindedir ve ölçekten çıkarılan maddelerin iç tutarlılıkta çok büyük bir değişim yaratmadığı gözlemlenmiştir. Dolayısıyla ölçek, iç tutarlılığa sahiptir.

Güvenilirlik testinin ardından ölçeğe yeniden faktör analizi uygulanmıştır. Yapılan bu ikinci analizde KMO değerinin .765'ten .810'a yükseldiği görülmüştür. Buna göre maddeler arasındaki ilişki çok iyi ve nettir. Bartlett testi sonucu ise yine anlamlı çıkmıştır ($p < .001$). Sonuç olarak verilerin faktör analizine uygun olduğuna karar verilmiştir.

Bütün maddelerin faktör yükü .30'un üzerinde çıkmıştır. Component Matrix tablosu incelendiğinde iki bileşen altında toplanan herhangi bir karmaşık maddenin olmadığı görülmüştür.

Son olarak ölçek maddelerinin faktör yüklerine bakıldığında bireylerin sayısal vatandaşlık özyeterlik algıları ile ilgili maddeleri ölçmeye yönelik olarak hazırlandığı ortaya konulmuştur.

Ölçekte yer almasına karar verilen bu 42 maddenin sayısal vatandaşlık açısından dağılımı ise; 8 madde “teknik yeterlikler”, 3 madde “sayısal erişim”, 4 madde “sayısal iletişim”, 5 madde “sayısal okuryazarlık”, 4 madde “sayısal alışveriş”, 5 madde “sayısal hak ve sorumluluklar”, 4 madde “sayısal güvenlik”, 4 madde “sayısal kanun”, 2 madde “sayısal görgü” ve 3 madde “sayısal sağlık” şeklinde olmuştur.

Ölçeğe son hali verildikten sonra örnekleme belirtilen dört üniversitenin ilgili fakültelerinin üyeleri ile yüz yüze görüşülerek uygulanmıştır. Ölçeğin uygulanması sürecinde toplamda 550 kişiye erişilmesi amaçlanmıştır. Ancak 512 kişiye erişilebilmiş ve bu kişilerden veri toplanmıştır. 36 ölçek formu sağlıklı doldurulmadığı gerekçesi ile elenmiş, geriye 476 kişiden toplanan veriler kalmıştır.

Ölçek çalışması tamamlandıktan ve evrene ait nicel veriler toplandıktan sonra çalışmanın derinliğini arttırmak, ölçek sonucunda yanıt bulunamayan sorulara değinmek ve sayısal vatandaşlık olgusunun farklı boyutlarını irdelemek amacıyla ölçek uygulanan örnekleme yer alan ve gönüllü olarak ikinci aşamaya katılmak isteyen kişiler ile yarı yapılandırılmış görüşme çalışması yapılmıştır. Yarı-yapılandırılmış görüşmelerde belirlenmiş sorular bulunmaktadır. Bunun yanında, bu görüşmelerde görüşülen bireyin yanıtlarına belirli bir sınır getirilmez ve görüşmenin gidişatına uygun olarak katılımcıya daha önce sorulması planlanmayan yeni sorular da sorulur (Şimşek ve Yıldırım, 2005). Bu sayede çalışmaya katılan kişiler, belli kalıplara bağlı kalmadan kendilerini ifade edebilmektedirler. Bu da çalışmada araştırmacının öngöremediği farklı verileri de toplayabilmesine ve böylece araştırma verilerinin derinleşmesine ve çeşitlenmesine katkıda bulunmaktadır.

Yarı yapılandırılmış görüşmenin gerçekleştirilmesi için öğrencilere ve öğretim üyelerine yönelik olmak üzere iki farklı soru seti hazırlanmıştır. Sorular hazırlanırken konu ile ilgili yapılan alanyazın taraması, nicel verilerin analizi sonucunda elde edilen bulgular ve konu ile ilgilenen uzmanların görüşleri göz önünde bulundurulmuştur.

Her soru setinde toplam 9 madde bulunmaktadır. Sorular katılımcıların kendilerine ilişkin olan algılarının, ötekilerin, çalıştıkları kurumun, içinde yaşadıkları toplumun konu ile ilgili bulunduğu yere yönelik algılarının ve geleceğe ilişkin beklenti ve endişelerinin anlaşılmasına yönelik olarak hazırlanmıştır. Böylece, araştırmanın derinleştirilmesi ve verilerin daha anlaşılır bir şekilde okunabilmesi amaçlanmıştır.

Yarı yapılandırılmış görüşmeye toplamda onüç kişi katılmıştır. Beş katılımcı öğretim üyesi, geri kalan sekiz katılımcı ise öğrencidir. Bununla birlikte, araştırmanın nitel ayağına sekiz kadın katılımcı, beş erkek katılımcı destek vermiştir. Katılımcılarla her biri ortalama 30 dakikalık görüşmeler yapılmış; daha sonra bu görüşmelerin dökümü yapılarak, sonuçlar bölümünde nicel analizin sonuçları bağlamında değerlendirilmiş ve analize dahil edilmiştir.

2.4.Verilerin Çözümü ve Yorumlanması

Likert ölçeği uygulamasından elde edilen veriler SPSS aracılığı ile işlenerek tablo haline getirilmiş ve yorumlanmıştır. Verilerin işlenmesi sürecinde araştırma sorularına uygun olarak katılımcıların cinsiyet ve statüleri gibi ikili değişkenlerin karşılaştırılmasında bağımsız örneklem t-testi, gelir durumu, bölüm ve unvana bağlı olan analizler ise varyans analizi (ANOVA) uygulanarak yorumlanmıştır. Bunun yanı sıra, katılımcıların sayısal vatandaşlık özyeterlik algılarına ilişkin genel durumun saptanması, ortalamaların ortaya konulması amacıyla verilerin frekans dağılımına ve ortalamalara bakılmıştır. Burada önemli olan bir başka nokta ise şudur; gruplar arasında sayısal vatandaşlık özyeterlik algıları bağlamında bir karşılaştırma yapılırken kritik alfa değeri olarak .05 alınmıştır.

Gerek nicel verilerin analizi esnasında, gerekse nitel verilerin analizi esnasında etik kaygılardan ötürü kurumlar arasında bir karşılaştırma yapılmamıştır. Veriler bu anlamda bir bütün olarak analiz edilmiştir. Son olarak yarı yapılandırılmış görüşme bulguları

sunulurken katılımcıların gerçek kimliklerinin gizlenmesi adına ad ve soyadlarının baş harfleri değiştirilmiştir.

3. Alanyazın Taraması

3.1.Vatandaşlığın Tanımı, Tarihçesi ve Vatandaşlık Kuramları

Sayısal vatandaşlık kavramı, bireylerin ve toplumların çeşitli iç ve dış faktörlerin etkisiyle yüzlerce yıl süren ekonomik, siyasi, kültürel ve sosyal gelişimlerinin sonucunda ulaştıkları noktayı ifade etmektedir. Dolayısıyla bu kavramın anlaşılabilmesi için öncelikle bireylerin birer vatandaş olabilme pratiklerinin ve vatandaşlık kavramının açıklanması gerekmektedir. Bu sebeple çalışmanın bu bölümünde vatandaşlık kavramı tanımı, tarihi ve kuramları açısından açıklanmaya çalışılmıştır.

3.1.1. Vatandaşlığın tanımı

Vatandaşlık çeşitli disiplinlerce ele alınan, siyasi, toplumsal ve bireysel yönleri bulunan çok boyutlu bir kavramdır. Bu çok boyutluluğa bağlı olarak farklı disiplinlerin bakış açısından ve düşünürler tarafından vatandaşlığa ilişkin çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Bu düşünürlerden Bryan Turner (1990), vatandaşlığı “sosyolojik açıdan bir kişiyi toplumun yetkin bir parçası olarak tanımlayan ve bunun sonucunda kaynakların kişilere ve sosyal gruplara akışını şekillendiren hukuki, siyasi, ekonomik ve kültürel uygulamalar” (Aktaran. Temelat, 2011:1) olarak tanımlamıştır. Buna karşılık T.H. Marshall (1950) ise vatandaşlığı en sade hali ile “bir topluma tam üyelik” olarak tanımlamıştır. Bu vatandaşlık tanımlamaları bağlamında vatandaşı ise siyasi topluluğun, vatandaşlık getirdiği haklardan faydalanan ve görevleri yerine getiren üyesidir (Karagöl, 2015: 13) şeklinde kavramsallaştırmak mümkündür.

Vatandaşlık verili bir toplulukta gerçekleşir. Burada topluluk anahtar kavramdır. Vatandaşlığın anlamı her zaman bireylerin sosyal karar verme mekanizmasındaki gücü ile ilişkili olmuştur. Bireyler, toplumun siyasi ve sosyal süreçlerinde ne kadar söz hakkına sahiplerse o toplumda o kadar güçlü bir vatandaşlık olgusundan bahsetmek mümkündür. Sosyal karar verme, antik çağlardan beri, bilgiye ulaşma ve elde edilen bilginin işlenmesi yeteneklerini gerektirmektedir (Şimşek ve Şimşek, 2013). Bu da gerek fiziksel toplumlardaki bireylerin gerekse özellikle ilerleyen bölümlerde “sayısal vatandaşlık” başlığı altında değinileceği üzere sayısal bireylerin, aidiyet hissettikleri o toplumlarda

işlevsel birer vatandaş olabilmeleri için bir takım yeterliklere sahip olmalarını gerektirmektedir.

Vatandaşlığı insanoğlunun toplum kurma ihtiyacının bir ürünü olarak görmek mümkündür; çünkü vatandaşlık sorununun önemi toplumun nasıl organize edileceğinden (Karagöl, 2015: 13) ve bu organizasyon sürecinde toplumun üyelerinin ne kadar söz sahibi olacağından gelir. Peki, insanoğlunu toplum kurmaya iten dinamikler nelerdir? Sokrates'e göre bir toplumu yapan şey insanların yaşamlarını devam ettirmek için gereksinim duydukları temel gereksinimlerini tek başına giderememeleri, kendi kendilerine yetememeleri, başkalarını gereksemeleridir (Platon, 2015: 54). Bu gereksinimler, Maslow'un bakış açısı ile “fizyolojik gereksinimler”, “güvenlik gereksinimleri”, “ait olma ve sevgi gereksinimleri”, “değer gereksinimleri”, “kendini gerçekleştirme gereksinimleri” (Akgül, 2006) olarak sıralanabilir. Bu gereksinimler bağlamında insanlar bir araya gelerek bir “toplum” ve bu toplumu yönetmesi için bir “devlet” kurarlar. Aristoteles¹, “İnsan doğası gereği siyasi hayvandır.” der, çünkü bireyin doğasında yukarıda belirtilen sebeplerden ötürü siyasi topluluklar içerisinde yaşamak vardır. Bu siyasi topluluklar içerisinde uyum içerisinde yaşayabilmeleri içinse toplumun üyeleri, bir takım haklara ve içerisinde yaşadıkları topluma ve toplumun öteki üyelerine karşı bir takım sorumluluklara sahiptirler. Bireyler, bu haklarını özgürce kullanabildiklerinde ve sorumluluklarını doğru bir biçimde yerine getirdiklerinde toplumsal uyum ve ilerleme gerçekleşebilir.

Marshall (1950) vatandaşlığı üç bileşene ayırmıştır. Bunlar; *sivil* (bireysel özgürlükle ilişkili haklar), *siyasi* (siyasi gücün uygulanma katılım hakkı), *sosyal* (minimum ekonomik refaha sahip olma hakkı) (Marshall, 1950: 10-11) olarak sıralanabilir. Bu üç bileşende belirtilen haklara sahip olan bireyler o toplumun vatandaşları olarak adlandırılır. Ancak belirtilen bu bileşenler sadece hak değil, aynı zamanda sorumluluktur da. Bireylerin bu haklardan faydalanması, bu hakların getirdiği sorumlulukları yerine getirmeleri ile yakından ilişkilidir. Özetlemek gerekirse örneğin, siyasi bir hak olan ve vatandaşların kendilerini yönetecek olan kişileri seçmesine olanak veren “oy verme” hakkı; aynı zamanda bireyin toplumun öteki üyelerine karşı sahip olduğu bir

---

¹Ariatotle (1962). “The Politics”. (Trans)., T. Sinclair. Harmondsworth: Penguin (Chicago, IL: University of Chicago Press, 1985).

sorumluluktur da. Çünkü oy vermek, toplumun genelinin iyiliği için en iyi olan yöneticiyi seçmekle yakından ilişkilidir.

Özetle vatandaşlık, toplumsal aidiyeti, bu aidiyetin getirdiği haklardan faydalanabilme özgürlüğünü ve topluma karşı olan, yerine getirilmesi gereken sorumlulukları içeren geniş bir kavramdır. Bütün bunlar tarih boyunca, bugünkü haline gelene kadar, değişmiş ve evrimleşmiştir. Her ne kadar, küresel anlamda tek bir gelişim çizgisini takip eden bir vatandaşlık kavramından bahsedilemese de, kavramın ve bununla birlikte bu tezin ana sorunu olan sayısal vatandaşlığın daha iyi anlaşılabilmesi için, bu tarihsel gelişim ve ortaya atılan teoriler irdelenmelidir.

3.1.2. Vatandaşlık kuramları ve tarihi

Vatandaşlık ile ilgili olarak geçmişten günümüze çeşitli teoriler ortaya atılmıştır. Temel olarak bu teorileri ikiye ayırmak mümkündür. Bunlardan ilki; “Normatif teorilerdir” (Normative theories). Bu teoriler, bir vatandaşın ideal olarak sahip olması gereken hakları ve görevleri ortaya koymayı amaçlar. Normatif teoriler; iyi vatandaş idealini keşfetmek için tarihe bakar. (Bellamy, 2008) İdeal vatandaş özleminin temelleri Antik Yunan’a dayanmaktadır. Platon’un “Devlet” eserinde konuşan Sokrates, ideal devleti kurarken; aynı zamanda ideal vatandaşın da peşine düşer. Sadece kendi işiyle ilgilenen, ahlaklı, doğru adamı ideal vatandaş olarak ortaya koyar (Platon, 2015). Yine günümüzde, pek çok düşünür, modern dünyada ideal vatandaşın peşine düşmektedir ve gerek küreselleşen dünyada toplumun geneline, gerekse değişen devlet dinamiklerine en uygun vatandaş tanımlamaya çalışmaktadır.

Öteki vatandaşlık teorileri ise “Deneyisel teoriler” (Empirical theories) sınıflandırılması altında toplanabilir. Richard Bellamy’e (2008) göre bu teoriler, vatandaşların sahip oldukları hak ve görevlere nasıl sahip olduklarını, bunları hangi koşullarda edindiklerini açıklamaya çalışır. İdeal vatandaşa ulaşma, toplum için en iyi olan vatandaş tanımlama çabası bu yaklaşımlar için geçerli değildir. Bu teoriler, diğer değişkenlerden mümkün olduğunca bağımsız bir ortam tasarlayarak bu ortamda, bir nevi sosyal laboratuvar ortamı, verili koşullar altında vatandaşlığı ortaya çıkaran dinamikleri inceler. Tarihin farklı zamanlarında ve farklı yerlerde vatandaşlığı biçimlendiren sosyal, ekonomik ve siyasi süreçleri ve bu statünün hangi yollarla farklı insanlara verildiğini keşfetmeye çalışır.

Bir başka modern düşünür olan Peyrou'ya (2006) göre vatandaşlığın temel özelliklerinden biri sürekli evrimleşmesi, dinamik bir kimlik olmasıdır. Daha önce belirtildiği üzere, vatandaşlık insanların çeşitli gereksinimlerini karşılamak üzere kurdukları bir toplumun ürünüdür. Bireylerin ve de buna bağlı olarak toplumların gereksinimleri sürekli olarak değişmektedir. Buna bağlı olarak da vatandaş olabilmek için gerekli hak ve sorumluluklar toplumun sürekliliği için sürekli evrim geçirmektedir. Faulks'a (2000) göre ise; toplumun yaratıcı aktörleri olarak vatandaşlar, her zaman vatandaşlıklarını ifade etmenin yeni yollarını bulurlar, vatandaşların ve toplumun değişen gereksinim ve özelemlerini karşılamak için yeni haklar, görevler ve kurumlar geliştirirler (Aktaran. Peyrou, 2006: 2). Bütün bunların sonucunda vatandaşlık, tarih boyunca toplumsal, kültürel, ekonomik ve siyasi bağlamların etkisi ile evrim geçirerek günümüzdeki çok çeşitli tanımlamalara, formlara dönüşmüştür. Heater (2004) vatandaşlığın bu dinamik gelişim sürecini ve evrelerini: "Yunan şehir devleti, Roma Cumhuriyeti ve İmparatorluğu, Ortaçağ ve Rönesans şehirleri, ulus-devlet ve kozmopolis ideası" olmak üzere beş tarihsel döneme ayırmıştır (Aktaran. Temelat, 2011: 2).

"Vatandaşlık" kavramının kökeni antik çağlara dayanmaktadır. Kavramın ortaya çıkışı, Antik Yunan'da siyasal\kamusal alanın ortaya çıkışıyla eş zamanlı ve hatta özdeştir (Özkazanç, 2009: 249.) Tarihsel olarak ele alındığında ilk vatandaşlık uygulamalarının M.Ö. 8. yüzyıldan itibaren Yunan şehir devletlerinde gerçekleştiği görülmektedir. Kavram, etimolojik olarak Antik Yunan'daki şehir devletlerini işaret eden "cite" ya da "city" sözcüğünden türetilerek, şehir devletine mensubiyeti belirten "citizen" ya da "citoyen" kelimesinden doğmuştur (Polat, 2011: 131).

Yunan şehir devletleri, demokratik vatandaşlık tarihi açısından çok önemli bir örnek teşkil etmektedirler çünkü bu devletlerde doğrudan demokrasinin hakim olduğunu söylemek mümkündür. Yunan şehir devletlerinde yirmi yaşını geçmiş olan özgür erkekler devleti ilgilendiren önemli olaylarda verilen kararları oylamaktaydılar. Böylece bu şehirlerdeki yönetim anlayışı ile her ne kadar toplumun önemli bir kısmını karar verme mekanizmasının dışında tutulsa da, "demokrasi" kavramının temelleri atılmıştır. Bellamy'nin (2008) belirttiği üzere, Yunan şehir devletlerinde vatandaşlığın ana fikri yöneticiler ve yasa yapıcılar olarak vatandaşlar arasındaki eşitliktir. Peki, Yunan devletlerinde kimler vatandaş olarak kabul görmektedir? Yine Bellamy'e (2008) göre

Antik Yunan'da vatandaş olabilmek için 20 yaşını doldurmuş erkek olmak, Atina vatandaşı bir ailede doğmuş olmak, bir evin reisi olmak, savaşçı olmak (savaşabilecek durumda ve savaşmayı biliyor olmak), belli bir iş gücüne, özellikle kölelere, yöneticilik yapıyor olmak gerekliydi (Bellamy, 2008).

Yunan şehir devletlerinde kimin vatandaş olduğuna ilişkin bir başka açıklama da Aristo tarafından yapılmıştır. Aristo (1998) vatandaşı, yurttaşlık yaşamında sırayla yönetimi ve yönetilmeyi paylaşan herkes olarak tanımlamaktadır. Vatandaş artık sadece kendine değil, aynı zamanda polise² de aittir (Aristo, 1998). Bu yönetim anlayışında, yönetilenlerin ve yönetenlerin baki kalmayışı, zaman içerisinde değişimleri ve vatandaşın bireysel değil, kamusal bir varlık olduğu anlayışı beraberinde her bireyin başkalarının haklarına saygı duymasını ve sorumluluklarını doğru bir biçimde yerine getirme zorunluluğunu getirmiştir çünkü her yönetici, gelecekte, yönettiği bireyler tarafından yönetilebilecek olduğunun bilincindedir. Yunan şehir devletlerindeki vatandaşlık anlayışı pek çok açıdan oldukça önemlidir. İzlerini ve etkisini hala görmekte olduğumuz bu vatandaşlık modeli Bellamy'e (2008) göre modern toplumlarda politik katılımın esas olduğu vatandaşlık teorilerine ilham vermiştir (Bellamy, 2008: 29).

Yunan şehir devletleri ve Roma imparatorluğu çok farklı vatandaşlık anlayışlarına sahiptir. Roma devletinde vatandaşlık ilk defa hukuki bir temele oturtulmuştur. Roma İmparatorluğu'nun vatandaşlık anlayışının anahtar bileşeni "kanun önünde eşitlik"tir (Bellamy, 2008: 29). Buna göre Roma hukukunda vatandaş (civis) olmak bir kişinin hukuki düzene bağlanma biçimini belirten bir statü olarak görülmüştür (Temelat, 2011:2). Roma'da temsili demokrasinin varlığından söz etmek mümkündür. Yine, Roma vatandaşları, Atina vatandaşlarının sahip olduğu politik etkiye sahip değildir. Roma'da asıl politik güç senato da yatmaktadır. (Bellamy, 2008: 36) Bireyin hak ve sorumlulukları senatonun oluşturmuş olduğu kanunlar tarafından garanti altına alınmakta buna karşılık vatandaşlardan bu kanunların kendilerine getirdiği sınırlamalara ve yüklediği sorumluluklara bağlı olarak yaşamaları beklenmektedir.

---

² Polis kavramı, "Yunan şehir devleti" anlamına gelmektedir.

Ortaçağa gelindiğinde ise, yükselen imparatorluklar, yayılan dogmatik Hristiyan inançlarının etkisi ve baskısı ile vatandaşlık kavramı anlamını yitirmiş, bireyler birer vatandaş olmanın gereği olan hak ve özgürlüklerinin pek çoğunu kaybetmişlerdir.

Günümüzde kullanılan bir siyasal kimlik olarak vatandaşlık kavramı ise bu anlamına ancak 19. yüzyılda Fransız devrimi ile ulaşabilmiştir (Polat, 2011: 129). Fransız Devrimi ile Sanayi Devrimi aristokrasinin ve kilisenin hakim olduğu sosyal ve siyasi düzenin meşruiyetini sarsarak bireyle siyasi toplum arasındaki ilişkinin niteliğini derinden etkilemiştir. (Temelat, 2011:3) Kapitalist ekonominin, küreselleşmenin, kentleşme ile birlikte ailenin ve toplulukların yapısının değişmesi yeni toplumsal yapıların oluşmasına sebep olmuştur. Özellikle Fransız Devrimi sonrası oluşan ulus devlet anlayışı ve kapitalist ekonomi ile birlikte yükselen küreselleşmenin getirdiği uluslararası göç dalgası gibi iki tezat olgunun bir sentez oluşturduğu bir dünyada vatandaşlık da kaçınılmaz olarak köklü bir değişime uğramıştır.

Marshall'ın, modern vatandaşlığı, insan haklarının üç farklı kategorisini kapsayan (sivil, politik ve sosyal) bir kavram olarak tanımladığı daha önce belirtilmişti. Marshall'ın bu sınıflandırması aynı zamanda modern vatandaşlığın tarihsel gelişimini de açıklamaktadır. Marshall'a göre (1950):

18. yüzyılda ilk tür ortaya çıkmıştır; sivil vatandaşlık (Civil Citizenship). Bu, mülk edinme hakkı, kişisel özgürlük, adalet gibi birey özgürlüğü için gerekli hakları ortaya çıkardı. İkinci tür olan siyasi vatandaşlık (Political Citizenship) 19. yüzyılda ortaya çıkmıştır ve siyasi patilere katılım hakkı ve oy kullanma hakkı gibi hakları kapsayan siyasi gücün uygulanması sürecine katılma hakkını içermektedir. Üçüncü tür olan sosyal vatandaşlık (Social Citizenship) ise 20. Yüzyılda kurulmuştur. Bu tür, vatandaşların ekonomik ve siyasi güvenlik haklarını ve bunun Batı Avrupa ülkeleri gibi modern refah devletlerindeki ifadesini kapsamaktadır (Aktaran İnce, 2012: 21).

Küreselleşmenin hız kazandığı ve coğrafi hareketliliğin arttığı günümüzde pek çok modern devlet artık milliyetçi politikaları bir kenara bırakıp çok kültürlülük üzerine politikalar izlemeye başlamıştır. İnce'ye (2012) göre bu nedenle vatandaşlığın doğası sorunlu bir hal almıştır (İnce, 2012:4). Ortaya çıkan çok kültürlü toplumlar ile uluslararası geçişin daha kolay bir hal alması, gerek sermaye gerekse insan kaynaklarının daha kolay

hareket ettiği sınırları kaybolmaya başlayan bir dünyanın varlığı araştırmacıları yeni vatandaşlık biçimlerini kavramsallaştırmaya itmiştir. Bunlar aşağıdaki gibi sıralanabilir:

Çok kültürlü vatandaşlık, farklılaştırılmış vatandaşlık, anayasal vatandaşlık, ikili ya da çoklu vatandaşlık, ulussuzlaştırılmış vatandaşlık, Avrupa vatandaşlığı, küresel vatandaşlık, evrensel vatandaşlık, dünya vatandaşlığı, ulus ötesi vatandaşlık, uluslararası vatandaşlık, çok katmanlı vatandaşlık, kültürel vatandaşlık, siber vatandaşlık, çevreci vatandaşlık, feminist vatandaşlık, cinsiyetçi vatandaşlık, esnek vatandaşlık gibi vatandaşlık tanımlamalarıdır. (İnce, 2012:4)

Bu çalışma bağlamında, bilgi devriminin sonucu olan bilgi toplumunun bir getirisi olarak, bu yeni vatandaşlık tanımlamalarından “siber vatandaşlık” ya da bir başka isimlendirmeyle “sayısal vatandaşlık” irdelenmiş, çalışmanın bulguları bu kavramlaştırma bağlamında incelenerek bir sonuca ulaşılmıştır.

3.2.Bilgi Toplumunun Bir Getirisi Olarak Sayısal Vatandaşlık

Toffler (2008) “Üçüncü Dalga” isimli çalışmasında, gerçekleşmekte olan sosyal çalkantılar ve yeniden yapılandırma süreci çerçevesinde, daha biz farkında bile olmadan yeni bir uygarlık yaratma sürecine girdiğimizi belirtmektedir (Toffler, 2008: 16). Şüphesiz Toffler’ın bahsetmiş olduğu bu yeniden yapılandırma süreci “Bilgi Devrimi’nin” (Information Revolution) beraberinde getirmiş olduğu sayısal teknolojilerin ekonomik, sosyal ve kültürel yaşama bütünleşme sürecini ifade etmektedir. Bu sürecin yarattığı uygarlık ise Masuda’nın (1968) “Bilgi Toplumu” (Information Society) olarak adlandırdığı yeni toplumsal organize oluş biçimidir.

Çağdaş düşün adamları, içerisinde bulunduğumuz sosyal yapıyı açıklarken çeşitli kavramlar kullanmışlardır. Bell bu yeni toplumu “Endüstri sonrası toplum” (Post-Industrial Society), Masuda “Bilgi toplumu” (Information Society), Beck “Risk toplumu” (Risk Society), Castells “Ağ toplumu” (Network Society) vs. olarak adlandırmıştır. Bu kavramsallaştırmaların tamamı, doğrudan etkilerini kabul etsinler ya da etmesinler, bilgi devrimi sonrası süreci ifade etmekte, “bilgisayar” ve “internet” teknolojilerinin toplumdaki ilişkilerin düzenlenmesinde temel dinamik olarak görev yaptığı bir toplumu işaret etmektedirler. Bu çalışmada, bu kavramsallaştırmaların temel söylemleri ile

birlikte bilgi toplumu kavramının bu söylemlerin tamamını ve fazlasını kapsayan bir kavram olduğu kabul edilmektedir.

Bilgi toplumu, kavramsal olarak ilk defa Masuda (1968) tarafından “Joho Shakai Nyumon” (Bilgi Toplumu’na Giriş) isimli çalışmasında ortaya konmuştur. Ünal’a (1998) göre bilgi toplumu kavramına gerek kuramsal gerekse ifade etmeye çalıştığı gerçeklik açısından bakıldığında temel unsurun "bilgi" olduğu anlaşılmaktadır (Ünal, 1998). Bu toplum yapısında temel sorunları bilginin üretimi, dağıtımı, bilgi sermayesinin üretimde kullanılması ve bireylerin yaşamlarının bilginin toplumsal dağılımı ile nasıl etkilendiğinin anlaşılması konularının oluşturduğu söylenebilir. Bu noktada şunu belirtmek gerekir ki şu ana kadar yapılan çalışmalar ve gerçekleşen gelişmeler, üretilen bilginin toplumsal, ekonomik olarak daha etkin kullanımını gerçekleştirmeye yönelik olarak yapılan, bilginin felsefi boyutunun anlaşılmasından çok, bilginin “bir meta olarak” etkin üretimini sağlayacak ve toplumsal yayılımını kolaylaştıracak teknolojilerin geliştirilmesine yönelik atılımlardan oluşmaktadır. Bilgi toplumunu temsil eden temel unsurun “bilgi” değil “bilgisayar” olması bundan kaynaklanmaktadır. Çünkü tıpkı endüstriyel toplumun üretilen “meta” ile değil bu metanın üretimini sağlayan teknoloji (Fordist üretim bandı) ile anılması gibi, bilgi toplumu da temel üretim maddesi olan bilgi ile değil bu bilginin üretimini ve dağıtımını sağlayan teknoloji ile anılmaktadır. Bu noktada Ünal’ın (2009) açıklamalarına bakıldığında kavram, sayısal teknolojilerin gelişimiyle toplumu, ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal açıdan sanayi toplumunun ötesine taşıyan bir gelişme aşamasını betimlemektedir (Ünal, 2009). Bu açıdan bakıldığında bilgi toplumunun kendinden daha önceki tarihsel aşama olarak kabul edilen sanayi toplumundan bir takım farklılıkları vardır. Masuda (1980) bu farklılıkları aşağıdaki gibi ortaya koymuştur:

Tablo 1 . Yoneji Masuda'nın endüstri ve bilgi toplumlarını karşılaştırması (Karvalics, 2007:11)

	Endüstri Toplumu	Bilgi Toplumu	
Yenilikçi Teknoloji	Özü (Core)	Buharlı Motor (Güç)	Bilgisayar(hafıza, hesaplama, kontrol)
	Temel İşlevi	Beden emeğini genişletmesi ve (makinele rin) beden emeğinin yerini alması	Zihinsel emeği genişletmesi ve (makinele rin) zihin emeğinin yerini alması
	Üretici Güç	Materyal Üretim gücü (kişi başına üretimin artırılması)	Bilgi üretim gücü (İşlem yapma, seçme yeterliklerinin artırılması)
Sosyo-ekonomik yapı	Ürünler	Kullanışlı mallar ve hizmetler	Bilgi, teknoloji
	Üretim Merkezi	Modern Fabrikalar(Makine, ekipmanlar)	Bilgi toplulukları (Bilgi ağları, veri bankaları)
	Pazar	Yeni dünya, koloniler, tüketicinin alım gücü	Bilgi öncülerinin sayısının artması, bilgi uzayı
	Önde gelen endüstriler	Üretim endüstrileri (Makine endüstrisi, kimya endüstrisi)	Entelektüel enüstriler (Bilgi (knowledge) endüstrisi, Enformasyon (Information) endüstrisi)
	Edüstriyel yapı	Birincil, İkincil, Üçüncül endüstriler	Matris endüstriyel yapı (birincil, ikincil, üçüncül, dördüncül/sistem endüstrileri)
	Ekonomik Yapı	Mal ekonomisi (emeğin bölünmesi, üretim ve tüketimin ayrılması)	Sinerjik ekonomi (katılımlı üretim ve ortak fayda)

	Sosyo-ekonomik ilke	Fiyat kanunu (arz ve talebin dengelenmesi)	Amaç kanunu (Ortak ileri besleme(Feed forward)ilkesi)
	Sosyo-ekonomik özne	Girişimciler (özel girişimcilik, kamu girişimciliği, üçüncü sektör)	Gönüllü topluluklar (yerel ve bilgi odaklı topluluklar)
	Sosyo-ekonomik sistem	Sermayenin özel sahipliği, serbest rekabet, kar maksimizasyonu	Sinerjinin altyapısal ilkesi, Sosyal fayda önceliği
	Toplum yapısı	Sınıflı toplum (Merkezi güç, sınıflar, kontrol)	İşlevsel toplum (çok merkezli, işlevsel, özerk)
	Ulusal Amaç	Gayri safi milli refah	Gayri safi milli haz
	Hükümet Biçimi	Parlamente Demokrasi	Katılımcı Demokrasi
	Toplumsal Değişim Gücü	İşçi hareketleri, grev	Vatandaş hareketleri, dava
	Sosyal Sorunlar	İşsizlik, savaş, faşizm	Gelecek şoku, terör, özel yaşamın istilasası
	En İleri Aşaması	Yüksek kitlesel tüketim	Yüksek kitlesel bilgi üretimi
Değerler	Değer Standartları	Ürün değeri (Psikolojik gereksinimlerin tatmin edilmesi)	Zaman değeri (Kendini gerçekleştirme gereksinimlerin tatmin edilmesi)
	Etik Standartları	Temel insan hakları, hümanizm	Öz-disiplin, sosyal katkı
	Zamanın ruhu	Rönesans (İnsan özgürlüğü)	Küreselleşme (İnsan ve doğanın ortak yaşamı)

Masuda'nın oluşturmuş olduğu bu tablo göz önüne alındığında ve analiz edildiğinde, toplumun organizasyonunun bilgi devriminin etkisiyle nasıl değiştiği daha iyi

anlaşılmaktadır. Moore (1998), Masuda'nın tablosunu özetlerken bilgi toplumunun üç ana özelliği olduğundan bahsetmektedir. İlk olarak bu toplumda bilgi ekonomik bir kaynak olarak kullanılmaktadır. Zihin emeğinin genişletilmesi, makinelerin zihin emeğinin yerini alması, gelişen ağ teknolojilerine ayak uydurabilecek daha yetkin, eğitilmiş iş gücünün oluşması gibi gelişmeler sistemin ekonomik gereksinimlerini değiştirmiştir. Değişen gereksinimler, tıpkı tarım toplumundan endüstri toplumuna geçişte olduğu gibi yeni bir sosyal yapılanmayı gerektirmiştir; bu da köklü değişimlere yol açmıştır. Bilgi toplumunun ikinci temel özelliği bireylerin, tüketiciler olarak yaşamlarını idame ve organize ederken gerçekleştirdikleri eylemlerinde tercihlerinde bilgiden oldukça faydalanan olmalarıdır. Bilginin temel meta olduğu bir toplumsal yapıda artık öteki metaların neredeyse tamamının (kullanım) değeri, o metanın kıtlığıyla olduğu kadar, tüketicinin onun hakkında sahip olduğu bilginin niteliği ve metanın bilgi ile olan ilişkisi ile de alakalıdır. Bilgi toplumunun üçüncü özelliği ise, ekonomi içerisinde bir bilgi sektörü oluşmuş olmasıdır. Masuda'nın entelektüel endüstriler olarak nitelediği bu sektörel yapılanmaların temel işlevi bilgiye olan genel talebin tatmin edilmesidir.

Bilgi toplumunun bu üç temel özelliği, Masuda'nın tablosu bağlamında okunduğunda beraberinde toplumsal değerlerdeki (haklar, demokrasi, vatandaşlık vs.), yapıdaki ve hatta sorunlardaki değişimi beraberinde getirmektedir. Bütün bu değişimler ve hatta bilgi toplumunun kendisi gerçekleşmekte olan bilgi devriminin bir sonucudur.

Bilgi devrimi, tarih boyunca yavaş yavaş gerçekleşen bir dizi önemli gelişme ile zaten sürekli bir biçimde yaşanmaktaydı. Ancak bu çalışma çerçevesinde bilgi devrimi ile kastedilen şey 1940'lı yıllardan itibaren başlayan ve günümüzde hala devam eden sayısal teknolojilerin icadı, geliştirilmesi ve toplumsal alana yayılması sürecidir. Atkinson ve Castro'nun (2008) belirttiği üzere İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra bilgiye ilişkin pek çok yenilik gerçekleşmiş olmasına rağmen bilginin sayısal tekniklerle değil analog tekniklerle saklanıyor ve aktarılıyor olması sebebiyle bilgi kıt, kullanımı ve aktarımı kısıtlı olarak kalmıştır. Ancak daha sonraları sayısal bilgi devrimi (bilgisayarların icadı) ile sayısal formda saklanabilir hale gelmesi bilginin hiç olmadığı kadar kolay üretilmesine, aktarılmasına ve analiz edilmesine olanak sağlamıştır. (Atkinson ve Castro 2008: 2)

Bilgi devrimi beş temel gelişme üzerine kuruludur: Bunlardan ilki daha hızlı ve ucuz mikroçiplerin icadıdır. Bu sayede bilgisayar teknolojisinin üretim maliyeti, dolayısı ile fiyatı ucuzlamıştır ve bu teknoloji toplumun daha geniş bir tabanına yayılma olanağı bulmuştur. İkinci önemli gelişme internet ve tarayıcıların icadıdır. İnternetin icadı ile daha önce birbirinden bağımsız birimler olarak işlev gören bilgisayarlar, oluşturulan ağ üzerinden birbirleri ile iletişim kurabilmeye başlamışlardır. Böylelikle hem bilgisayarlar gerçek anlamda iletişim araçları haline gelmişlerdir; hem de bilginin yayılımı süreci daha öncesine göre çok daha hızlanmıştır. Tarayıcıların icadı ile ise bilgisayarlar daha kullanıcı dostu hale gelmişlerdir. Daha öncesinde interneti kullanmak isteyen bireylerin bilgisayarlara özel olan bir dili bilmeleri gerekmektedir. Ancak tarayıcılar ile birlikte sıradan kullanıcılar dahi kolaylıkla erişmek istedikleri bilgiye ulaşabilecek hale gelmişlerdir. Bilgi devriminin gerçekleşmesindeki üçüncü önemli gelişme ağız (wireless) teknolojilerdir. Bu teknolojilerdeki hızlı gelişmeler ile birlikte internet hareketlilik (mobility) kazanmıştır. Buna taşınabilir sayısal teknolojilerin gelişmesi de eklenince artık kullanıcılar gerekli özelliklere sahip cihazları ile istedikleri yerden ağa bağlanabilir hale gelmişlerdir. Bu durum da gerek sermayenin gerekse iş gücünün hareketliliğini daha mümkün kılmış ve beraberinde pek çok sosyal değişimi getirmiştir. Bilgi devrimindeki son gelişme ise nesne odaklı (object-oriented) yazılımların geliştirilmesidir. Nesne odaklı programlama ile birlikte yazılım hazırlama ve bakım maliyetlerinde düşüş yaşanmış, ayrıca program yazımında yer alan bir takım karmaşıklıklar ortadan kaldırılmıştır. Böylece önemli yazılımlar, kullanıcıların hizmetine daha kolay sunulur olmuştur (Leiner, vd. 2009).

Daha önce belirtildiği üzere, bilgi devrimi çağlardan beri süre gelen dinamik bir süreci ifade etmektedir. Öyle ki bu satırların yazıldığı zaman diliminde dahi bu konuyla ilgili gelişmeler devam etmektedir. Fakat yine de, ancak şimdi, çok geniş bir yelpazede bilginin sayısal formda bulunduğu ve bilgiyi üretmenin, yönlendirmenin, organize etmenin, aktarmanın ve saklamanın çok daha ucuz ve kolay olduğu bir zamanda, gerçek anlamda sayısal bilgi çağından bahsedebiliriz. (Atkinson ve Castro 2008:3)

Toplumun geniş kesiminin, sıradan kullanıcılar olarak olsa da, bu yeni bilgi çağına uyum sağlamaya başladığı bu yeni dönemde bir bilgi toplumunun oluştuğu artık pek çok düşünür tarafından tartışılmaktadır ve kabul görmeye başlamıştır. Bu bilgi toplumunun,

tarihteki her toplum modelinde olduğu gibi, vatandaşlık kavramı, pratikleri ve vatandaşlar olarak bireylerin hak ve sorumlulukları üzerinde değiştirici etkisi olmuştur. Ancak vatandaşlığın gelişim sürecindeki öteki gelişmelerden farklı olarak bilgi toplumunda vatandaşlık kavramında ve pratiklerinde değişim süreci ikili bir yol izlemiştir. Bir yanıyl vatandaşlık sayısallaşırken; öte yandan yeni bir vatandaşlık tipi olan sayısal vatandaşlık kendini göstermiştir. Bu noktada “sayısallaşan vatandaşlık” ile “sayısal vatandaşlık” arasındaki farkın ortaya konması gerekmektedir.

Öncelikle bilgi toplumu ile birlikte hali hazırda bilinen vatandaşların hak ve sorumlulukları sayısal teknolojilerin etkisi ile daha farklı bir boyuta ulaşmıştır. Sayısal teknolojilerin hakim olduğu bir çağda, vatandaşların toplumla ve yönetenlerle olan ilişkileri ve bu ilişkilerden etkilenme biçimleri daha karmaşık bir hal almıştır. Örneğin, artık seçme hakkını kullanmak isteyen vatandaşlar elektronik olarak oy kullanabilmektedirler. Ayrıca seçilenler hakkında internet üzerinden bilgi toplayabilir olmuşlardır. Hatta sosyal medya ile birlikte seçilenler ile doğrudan iletişim kurma şansını ele etmişlerdir. Böylece seçilenler üzerindeki halk kontrolü görece artmıştır. Ancak, vatandaşlık aktiviteleri daha kolay takip edilebilir olmuş bununla birlikte gerçekleştirdikleri her siyasi eylemin sonucundan daha fazla etkilenir hale gelmişlerdir. Seçilenler ise, sayısal teknolojileri kullanarak kendilerine daha fazla destekçi bulabilmektedirler. Ancak bununla birlikte, daha ulaşılabilir olmaları sebebi ile üzerlerindeki siyasi baskı artmaktadır. Bu da doğru işleyen bir demokrasi de siyasetçilerin idare ve temsil ettikleri halkın haklarını daha fazla ön planda tutmalarının önünü açmıştır. Sıradan halkın, oy verme pratiklerinin ötesinde siyaset üzerindeki etkisinin artması Masuda'nın da belirttiği gibi yeni bir tip katılımcı demokrasi oluşumunun temellerini atmıştır. Ancak; bu demokrasi modeli tipik Yunan şehir devletleri demokrasisinden farklı olarak kitlesel ve hatta küresel bir katılımcı demokrasidir.

Bilgi toplumunun vatandaşlık üzerindeki ikinci etkisi ise ilkini de kapsayan ancak daha farklı bir vatandaşlık modeli olan “sayısal vatandaşlıktır”. İnternet teknolojilerinin bir

başka önemli getirisi de; siber uzay³ içerisinde sanal topluluklardan⁴ oluşan ve kendi iç dinamikleri, işleyişi ve normları olan sanal bir “uzantı toplumun” varlığıdır. Bu uzantı toplumun oluşmasının temel nedeni yaşamın son derece hızlandığı bir ortamda bireylerin, şirketlerin ve hatta devletlerin artan haber alma gereksinimleridir. Ancak unutulmamalıdır ki bireylerin siber uzayda gerçekleştirdikleri her eylem, her an fiziksel dünyada kendileri üzerinde bir yaptırım oluşturabilir. Bu nedenledir ki siber uzaydaki toplum ve sayısal vatandaşlık, fiziksel toplum ve sayısallaşan vatandaşlık ile doğrudan birbirine bağlıdır. Bireylerin, siber uzayda ve bununla bağlantılı olarak fiziksel dünyada güvenliklerinin sağlanabilmesi, sanal toplulukların daha sağlıklı işleyebilmesi gibi sebeplerle uymaları gereken kuralları, bireylerinin birbirlerine ve oluşturdukları topluluklara karşı sorumlulukları ve sahip oldukları haklar ise alt başlıkta detaylıca irdelenecek olan sayısal vatandaşlık kavramı çerçevesinde ele alınmaktadır.

3.3.Sayısal Vatandaşlık

20. yüzyılın ikinci yarısında sayısal teknolojilerin (digital Technologies), özellikle internetin, icadı ve yayılması ile teknolojik ve toplumsal anlamda geri dönüşü olmayan değişiklikler meydana gelmiştir. Marc Prensky tarafından bir “singularity”⁵ olarak görülen bu gelişmeler sonucunda birçok kavram gibi vatandaşlık da köklü değişimlere uğramış ve yeni bir vatandaşlık türü olarak “sayısal vatandaşlık” kavramı ortaya çıkmıştır. İnternet vatandaşlık kavramını ve vatandaşlık kavramına bakışı yeniden şekillendirmiş ve bu açıdan kavramın tarihsel gelişim süreci içerisinde bir mihenk taşı olmuştur (Karaduman, 2011: 14). Ribble’in (2011) belirttiği üzere yıllar boyunca birbirleri ile iletişim kurmak için bir araya gelen teknoloji kullanıcıları sayısal teknolojiler

³ “Siber uzay” kavramı ilk defa 1984 yılında William Gibson tarafından yazılan “Neuromancer” isimli distopik bilim kurgu romanında kullanılmıştır. Kavrama ilişkin bugüne kadar çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Kimi düşünürler siber uzayı, iletişim ağları üzerine kurulu olan bir paralel evren olarak; kimileri ise ortak akıl coğrafyası olarak tanımlamıştır (Detay için bkz. Benedikt, 1991). Bu çalışma da ise siber uzay sayısal teknolojiler aracılığı ile erişilebilen, internet üzerine kurulu sanal gerçekliği ifade etmektedir.

⁴ Howard Rheingold’a göre sanal topluluklar: Kişisel ilişkiler ağının yaratılması için yeterli sayıda insan bir araya geldiğinde, networkler (İnternet) ~ vasıtasıyla yaratılan sosyal gruplardır (Bozkurt, 1999:129) başka bir deyişle sanal topluluklar, belli ortak amaçlar çerçevesinde örgütlenmiş bireylerin sayısal ortamlarda bir araya gelmesi ile oluşan toplulukları ifade etmektedir.

⁵Singularity; sözlük anlamı olarak eşsizlik, tek olma gibi anlamlar taşıyan kavramı, Marc Prensky’nin 2001 yılında yayınladığı *Digital Natives, Digital Immigrants* adlı çalışmasında “geri dönüşü olmayan, devrim niteliğindeki gelişme” anlamında ele almış ve sayısal teknolojilerin icadını ifade etmek için kullanmıştır. Prensky’e göre, bu teknolojilerin icadı ile toplum geri dönülemez bir evrim geçirmiştir.

aracılığı ile ve ağ üzerinden bir sayısal toplum (digital society) kurmuşlardır. Bu yeni sayısal toplum bireysel ve toplumsal anlamda birçok yeni fırsat ortaya çıkarmıştır. Topluluk özelliği taşıyan her oluşum gibi bu sayısal topluluklar da bireylere bir takım yeni olanaklar sağlarken, aynı zamanda onlardan belirli bir şekilde hareket etmelerini beklerler (Ribble, 2011). Bireylerden uymaları ve takip etmeleri beklenen ve çoğu yazılı olmayan kural ve normlar sayısal vatandaşlığa işaret etmektedirler. Sayısal vatandaşlık yazılı olmayan bir takım kodlar üzerine kurulu olduğu için, aynı vatandaşlık tanımında olduğu gibi, farklı tanımlara sahiptir. Bu tanımlardan biri Mossberger, Tolbert ve McNeal'in yapmış oldukları aşağıdaki tanımlamadır:

Teknolojiyi ve teknolojiyle birlikte yaşamımıza giren sayısal araçları doğru kullanmasını bilen, etik kurallara ve kişi haklarına sayısal platformda da saygı duyan ve bu araçları güvenlik ve sorumluluk bilinciyle kullanmasını bilen kişiye sayısal vatandaş denmektedir. Sayısal vatandaşlık ise kısaca, teknoloji kullanımı ile ilgili sayısal vatandaşların sorumluluk sahibi davranış normları olarak tanımlanmaktadır (Mossberger, Tolbert ve McNeal, 2007).

Bir başka tanım ise, alanda çalışan pek çok araştırmacının çalışmalarında temel aldıkları, Ribble' ait olan tanımdır. Ribble, sayısal vatandaşlığı kısaca çevrimiçi topluma katılabilme yeteneği olarak tanımlar (Ribble, 2011: 1). Farmer (2010) ise sayısal vatandaşları elektronik bilgileri uygun biçimde seçip ayırarak siber alana etkin bir biçimde katılan, elde ettiği bu bilgileri hem toplumsal hem de kişisel gelişim için bilgece kullanan bireyler olarak tanımlamaktadır (Karaduman, 2011: 21). Sayısal vatandaşlar interneti günlük olarak pek çok aktiviteyi yerine getirmek için kullanırlar. İnternet bu kişilerin günlük yaşam rutinleri ile bütünleşmiştir ve bu kişilerin teknolojiyi kullanabilmek için daha fazla beceri geliştirmiş olmaları muhtemeldir (Mossberger, Tolbert ve McNeal, 2007: 12).

Sayısal vatandaşlık sadece bilgisayar ve internet teknolojileri ile ilgili değil aynı zamanda özellikle 2000'ler sonrası yayılan akıllı ürünler ile gelişen pek çok uygulamanın ve mobil teknolojilerin kullanımı ile de ilgilidir. Yani sayısal vatandaşlık sadece sanal ortamlarda uyulması gereken etik kodlarla ilgili değil aynı zamanda bu sanal ortamları etkin ve doğru bir biçimde kullanabilecek düzeyde teknoloji bilgisine ve becerisine sahip olmakla da ilgilidir. Bu anlamda bir bireyin tam anlamı ile bir sayısal vatandaş olduğunu iddia

edebilmesi için hem gerekli etik normları iyi bilmesi ve uygulaması hem de yeterli teknolojik yeterliklere sahip olması gerekmektedir.

Sonuç olarak sayısal vatandaşlık, sayısal teknolojilerin ve internet temelli iletişim uygulamalarının yarattığı sınırları bulunmayan bir dünyanın ürünüdür. Kavram, yeni bir vatandaşlık türü yaratmıştır. Bu yeni tür, vatandaşlığa ait kavramlar üzerine inşa edilirken aynı zamanda yeni bir takım özellikler ve ince farklara sahiptir (Digital Citizenship Policy Development Guide, 2012: 9). Bu sınırları bulunmayan dünyada bireyler, hem etkin bir biçimde var olabilmek hem de teknolojinin yaratabileceği gerek fiziksel gerekse psikolojik sağlık problemlerinden kaçınmak ve ağda bulunan gerek sanal gerekse fiziksel tehlikelerden korunmak için; ayrıca sosyal yaşamı oldukça etkileyen bu yeni dünyada var olabilmek için etkin birer sayısal vatandaş olmalı ve sayısal vatandaşlığın gerekliliklerini yerine getirebilmelidirler.

3.3.1. Sayısal vatandaşlığın dokuz boyutu

Mike Ribble (2011) “Digital Citizenship in Schools: Nine Elements All Students Should Know (2. Edition) isimli çalışmasında sayısal vatandaşlığın gerçekleşebilmesi için gerekli dokuz bileşeni ele almıştır. Ribble’a göre sayısal vatandaşlık demir zırhlı (iron-clad) bir kurallar kümesi değildir. Daha çok tüm teknoloji kullanıcılarının karşılaştıkları zorlukları kavramsallaştırmak için kullanılan bir yoldur (Ribble, 2011: 12). Yine de Ribble, bireylerin, ancak sayısal vatandaşlığın ilkelerini öğrenerek sorumlu ve üretken sayısal vatandaşlar olabileceklerini belirtmiş, bu dokuz bileşenin bireyleri, tam teşekküllü birer sayısal vatandaş olabilmek için hazırlayacağını söylemiştir. Belirtilen bu dokuz bileşen aşağıda açıklanmıştır:

- **Sayısal erişim (Digital access):** Elektronik topluluğa tam katılımdır (Ribble, 2011: 16). Bir başka deyişle sayısal erişim “Toplumdaki her bireyin sayısal teknolojilere eşit erişim hakkı” (Sincar, 2013: 2) olmasıdır. Sayısal erişimin tam olarak başarılabilmesi için bireylerin teknolojiye erişimleri hem bir takım yazılı ve yazılı olmayan kodlarla garanti alınmalı hem de pratikte bu kodların uygulanabilmesi için gerekli alt yapı ilgili kurumlar tarafından toplumun hizmetine sunulmalıdır.

- **Sayısal görgü (Digital etiquette):** Sayısal ortamlarda gerçekleştirilen davranış ve üretimin elektronik standartlarıdır (Ribble, 2011: 29). Sayısal vatandaşlar yeni teknolojileri kullanırken gerek sanal ortamlarda, gerekse fiziksel ortamlarda belli toplumsal normlara uymalıdır. Teknolojiyi kullanırken başkalarını rahatsız etmemeli, zor durumda bırakmamalı ve çevrelerindeki insanlara rol model olmalıdırlar. Özetle sayısal görgü, teknoloji kullanılırken, bireyin, toplumsal nezaket kuralları çerçevesinde hareket edebilmesi olarak açıklanabilir.
- **Sayısal iletişim (Digital communication):** Enformasyonun elektronik olarak paylaşımıdır (Ribble, 2011: 23). Bu boyut, bireylerin sayısal teknolojileri haberdar olmak ve öteki bireylerle iletişim kurabilmek için kullanabilmelerini ifade etmektedir. Sayısal iletişim, yeni bir sosyal yapı oluşturmuştur (Sincar, 2013: 2). Bu, iletişimin zamansal ve mekânsal bağlarından kurtulması ile açıklanabilecek bir durumdur. Bireyler, bu yeni iletişim yöntemine ve buna bağlı olarak oluşan sosyal yapıya ayak uydurabilmek için sayısal ortamlarda bilgi alışverişi yapabilme, sayısal ortamlarda bulunan farklı iletişim kaynaklarını kullanabilme ve iletişim kaynaklarını doğru zamanda ve doğru bir şekilde kullanabilme (Çubukçu ve Bayzan, 2013: 2) yeterliklerine sahip olmalıdır.
- **Sayısal hukuk (Digital law):** Elektronik olarak gerçekleştirilen eylem ve fiillerin getirdiği yasal yaptırımlardır (Ribble, 2011: 31). Bireyler, sayısal ortamlarda mülkiyet haklarına saygılı davranmalı ve telif haklarını ihlal etmekten kaçınmalıdırlar (Sincar, 2013: 2). Yasalar olarak güvence altına alınan hakların sayısal ortamlarda bilerek ya da bilmeyerek çiğnenmesi beraberinde bir takım hukuksal yaptırımlar getirecektir. Bu nedenle bireyler sayısal ortamlarda geçerli olan kural, politika ve kanunlar hakkında bilinçli olmalı (Çubukçu ve Bayzan, 2013: 151) ve bu doğrultuda hareket etmelidirler.
- **Sayısal ticaret (Digital commerce):** Elektronik ortamda, ürünlerin alım ve satımıdır (Ribble, 2011: 20). Bireyler, ürünleri satın almadan önce elektronik ortamda bu ürünlerin incelemesini yapabilmeli ve ürün satın alma işlemini aynı ortamda gerçekleştirebilmelidirler (Sincar, 2013: 2). Sayısal ticaret, çevrimiçi alışveriş yapma, satın alınacak ürün hakkındaki bilgiye sayısal teknolojiler aracılığı ile ulaşabilme ve çevrimiçi olarak para transferi yapabilme gibi becerileri işaret etmektedir. Buradaki bir başka önemli nokta ise bu işlemler yapılırken

bireylerin aynı zamanda veri gizliliğinin korunabilmesi, alışveriş için güvenli sayfaları ayırt edebilme (Çubukçu ve Bayzan, 2013: 151) gibi kişisel güvenliği sağlayacak olan yeterliklere de sahip olmalarıdır.

- **Sayısal okuryazarlıklar (Digital literacies):** Ribble'a göre sayısal okuryazarlık teknoloji ve teknolojinin kullanımı hakkında öğrenme ve öğretme sürecidir (Ribble, 2011: 26) Okuryazarlığa sahip bireyler, sayısal ortamlarda etik olmayan ve kendileri için riskli durumlardan kaçınma, gerekli durumlarda doğru kararlar verme ve mahremiyetlerini koruma gibi temel gereklilikleri daha iyi yerine getirebileceklerdir. Sayısal okuryazarlık, yalnızca teknik yeterlikten çok daha fazlasını, pek çok farklı bilgi kaynağını değerlendirebilecek eleştirel düşünme yeteneklerini de gerektirir. Özetle sayısal okuryazarlık, bireyin sayısal teknolojilere ilişkin gerekli bilgilere sahip olması ve bunları uygulayabilecek yeterlikte olmasıdır.
- **Sayısal haklar ve sorumluluklar (Digital rights and responsibilities):** Sayısal dünyada herkesin sahip olduğu/olması gereken özgürlükler ve gerekliliklerdir (Ribble, 2011: 35). Her bireyin sayısal teknolojileri kullanma hakkı vardır. Bireyler, bu haklarını koruyabilmeli ve başkalarının sayısal teknolojiyi kullanım haklarını savunabilmelidirler (Sincar, 2013). Siber uzay giderek artan bir hızla genişlemektedir. Buna bağlı olarak barındırdığı risk ve tehlikeler de giderek çeşitlenmekte ve artmaktadır. Sayısal sorumlu vatandaşlar, karşılaştıkları tehlike içeren durumlar karşısında sessiz kalmamalı, ötekileri korumak amaçlı harekete geçmelidirler, ayrıca kendilerine yönelik olumsuz durumlarda korunma talep etme hakkına da sahip olmalıdırlar.
- **Sayısal sağlık (Health and wellness):** Sayısal dünyada, fiziksel ve psikolojik olarak iyi olmaktır (Ribble, 2011: 38). Bireyler sayısal teknoloji kullanımından kaynaklı rahatsızlıklarını ayırt edebilmeli ve bu problemlere karşı gerekli önlemleri almalıdırlar (Sincar, 2013: 2). Yeni teknolojiler beraberinde gerek psikolojik; gerekse fiziksel yeni rahatsızlıkları getirmişlerdir. Bunlar, gerek teknolojinin gerekse etkilerinin yeni olmasından ötürü her zaman sağlık çalışanları tarafından tespit edilebilir değildir. Bu gibi durumlarda, bireylerin kendilerinin bilincinde olması ve hem sayısal teknolojileri sağlıklarını tehdit edebilecek şekillerde kullanmamalı hem de sayısal teknoloji kullanımına bağlı

olarak doğabilecek rahatsızlıklarda sağlık personelinin teknoloji kullanım alışkanlıkları hakkında bilgilendirmelidir.

- **Sayısal güvenlik (Digital security):** Kişilerin çevrimiçi ortamlarda emniyetlerini (safety) garanti altına alan elektronik önlemlerdir (Rible, 2011: 40). Sayısal ortamlarda gün geçtikçe daha fazla bilgi depolanmakta ve bu bilgilerin korunması kuvvetli bir stratejinin geliştirilmesini gerekli kılmaktadır (Karaduman, 2011: 45). Bu stratejilerin önemli bir kısmı hizmet sağlayıcılar tarafından geliştirilmekte ve kullanıcıların güvenliği için kullanılmaktadır. Ancak bireylerin de kendi güvenliklerini sağlayabilmek ve kişisel bilgileri gibi önemli verileri koruyabilmek için konu ile ilgili bilgi sahibi olmaları ve gerekli altyapıyı kullanabilme yeterliğine sahip olmaları gerekmektedir.

Bu dokuz bileşene bu çalışma kapsamında onuncu bir bileşen olarak sayısal teknoloji kullanımı eklenmiştir. Bunun sebebi şöyle açıklanmaktadır: Önceki bölümlerde görüldüğü üzere tarih boyunca bireylerin içinde yaşadıkları toplumun vatandaşları kabul edilebilmeleri, vatandaşlığın getirdiği hak ve özgürlüklerden faydalanabilmeleri için belli özelliklerle sahip olmaları gerekmektedir. Örneğin, Yunan şehir devletlerinde bireylerin vatandaş kabul edilebilmeleri için 20 yaşını geçmiş, özgür erkekler olmaları gerekmektedir. Günümüze bakıldığında ise; örneğin kişilerin İsrail vatandaşı kabul edilebilmeleri için Yahudi bir aileden gelmeleri gerekmektedir. Küreselleşmenin temel temsilcisi olan sayısal teknolojiler ve internet üzerine kurulu çevrimiçi bir toplumda ise, ortamın yapısı gereği, bireylerin vatandaş sayılabilmeleri için etnik ve dini aidiyetlerin bir önemi kalmamaktadır. Bunun yerine bireylerin, sayısal vatandaşlar olabilmeleri için, en temel düzeyde bile olsa, yazılım ve donanım anlamında sayısal teknolojilere hakim olmaları gerekmektedir. Eğer bireylerin teknoloji kullanımı konusunda özyeterlikleri yoksa daha en başından sayısal ortamlarla ilişkileri zayıflayacağı için geri kalan dokuz bileşenin bir önemi kalmamaktadır. Dolayısıyla bu onuncu bileşen sayısal vatandaşlığın gerçekleşebilmesi için oldukça önem teşkil etmektedir.

3.3.2. Sayısal vatandaşlık türleri

Westheimer ve Kahne (2004) “What Kind of Citizen? The Politics of Educating for Democracy” (Ne Tür Bir Vatandaş? Demokrasi İçin Eğitimcinin Politikaları) isimli çalışmalarında “kişisel sorumluluk sahibi vatandaş” (personally responsible citizen),

“katılımcı vatandaş” (participatory citizen) ve “adalet odaklı vatandaş” (justice oriented citizen) olmak üzere üç tip vatandaşın varlığından söz etmişlerdir (Aktaran. Richards, 2010: 518). Daha sonra Reshan Richards (2010) internet kullanıcılarının sayısal vatandaş olabilmelerinde, sayısal vatandaşlığın teknoloji kullanımı ve etik boyutunun olduğu kadar eleştirel okuryazarlık ve sivil sorumlulukların da önemli olduğunu belirtmiş ve Wetheimer ve Kahne'nin üç vatandaş tipini sayısal vatandaşlığa uygulamıştır:

- **Kişisel sorumluluk sahibi sayısal vatandaş (Personally responsible digital citizen):** Bu bireyler postalarını e-mail yolu ile gönderir, kamusal tartışma forumlarında saygılı bir biçimde iletişim kurar, sayısal teknolojiler üzerinden yerel gönüllülük etkinliklerine üye olurlar.
- **Katılımcı sayısal vatandaş (Participatory digital citizen):** Bu bireyler web 2.0 teknolojilerini, tartışma forumlarını ve web sitelerini aktif bir biçimde kullanır, bu teknolojiler üzerinden çeşitli hayır işleri düzenler, toplumsal olaylara bu teknolojiler aracılığı ile aktif katılım gerçekleştirir.
- **Adalet odaklı sayısal vatandaş (Justice oriented digital citizen):** Bu bireyler web 2.0 teknolojilerini doğrudan toplumsal problemlerle başa çıkmak için, bu problemlere çare bulmak için kullanır. Toplumsal adalet odaklı hareketleri uygun sosyal ağlara katılarak destekler. (Richards, 2010: 518)

Bu üç vatandaşlık tipini sayısal vatandaşlığın ikinci aşaması olarak görmek mümkündür. Kullanıcıların bu üç sayısal vatandaşlık tipinden birinin ya da her üçünün birden altında sınıflandırılabilmelerinin ön koşulu öncelikle Mike Ribble tarafından belirlenen sayısal vatandaşlığın dokuz boyutunun gerektirdiği hak ve sorumluluklara sahip olmalı ve bu dokuz boyutu etkili bir biçimde uygulayabilme yeterliğine sahip olmalıdır. Söz gelimi sayısal erişime sahip olmayan ya da erişime sahip olmasına rağmen teknolojiyi nasıl kullanacağını bilmeyen bir bireyin internet üzerinden posta göndermesi, hayır işleri düzenlemesi ya da teknolojiyi toplumsal problemlerin çözümünde kullanması beklenemez.

3.3.3. Sayısal vatandaşların yedi alışkanlığı

Covey (2006) “Etkili İnsanların 7 Alışkanlığı” isimli çalışmasında başarılı ve toplumsal alanda etkili olan insanların sahip oldukları alışkanlıkları, toplumun geri kalanına rehber

olabilmek amacıyla, ortaya koymuştur. Daha sonra Schlemko (2010) sayısal vatandaşların internette, sanal ortamlarda daha güvenli ve daha doğru hareket edebilmesi için ve sayısal topluluklarda düzenin var olabilmesi sayısal dünyaya ve sayısal vatandaşlara adapte etmiştir. Ona göre sayısal ortamlarda bireylerin etkili birer sayısal vatandaş olabilmeleri için bireylerin Covey'in ortaya attığı alışkanlıklara sahip olmaları gerekmektedir. Schlemko (2010) bu alışkanlıkları gibi aşağıdaki gibi özetlemiştir.

- **Proaktif olmak (Be proactive):** Bireylerin çevrimiçi ortamlarda öteki katılımcılara karşı verdiği tepkileri seçebilmesi, hareketlerinin sorumluluğunu alabilmesi ve sanal ortamlarda yaptığı her hareketin başkaları tarafından izlenebilir olduğunun farkında olması ve buna göre hareket etmesidir.
- **Sonuç odaklı başlamak (Begin with the end mind):** Çevrimiçi ortamlarda akılcı tercihler yapabilmek, hareketlerinin doğurabileceği sonuçları anlayarak kendini koruyabilmek yetisidir. Burada önemli olan bireylerin sayısal ortamlarda gerçekleştirdikleri eylemlerin ve kurdukları iletişimin olumlu ve olumsuz sonuçlarını kestirebiliyor olmalarıdır.
- **İlk olarak yapılması gereken ilk olarak yapılmalı (Put first thing first):** Sayısal teknoloji kullanımında önceliklerin doğru olarak belirlenebilmesidir. Özellikle genç yaşta sayısal vatandaşların ya da sayısal teknolojilerle yeni tanışan bireylerin genel olarak düştikleri bir hata fiziksel dünyadaki öncelikli sorumluluklarını erteleyerek, sayısal kimlikleri odaklı hareket etmeleridir. Bireyler, bir ayırım yapamadıklarında ve önceliklerini doğru belirleyemediklerinde yaşamlarında bir takım olumsuzluklarla karşılaşabilmektedirler.
- **Herkesin kazanması odaklı düşün (Think win win):** Sayısal ortamlarda, kullanıcının başkaları ile olan ilişkilerini toplumsal odaklı olarak kurabilmesi, sorunlarını uygun bir biçimde iletişim kurarak çözebilmesidir. Bu durum kişinin sayısal vatandaş olarak hak ve sorumluluklarını bilmesi ve başkalarının haklarına ve özgürlüklerine saygılı olabilmesi ile yakından ilişkilidir.
- **İlk önce karşındakini anla daha sonra anlaşılmayı bekle (Seek first to understand, then to be understood):** Kişinin sayısal ortamlarda ve sayısal ortamlara ilişkin fiziksel ortamlardaki etkileşimlerinde birden fazla bakış açısını dinleyebilmesi ve anlayabilmesidir. Sanal topluluklarda bireyler, genel olarak,

yazılı iletişim kurmakta ve daha önce hiç yüz yüze görüşmediği insanlarla etkileşim içerisine girmektedir. Böylesine bir ortamda insanlar daha savunmacı bir pozisyon almakta ve yanlış anlamaya meyilli olmaktadır. Kişilerin sayısal ortamlarda ötekileri anlamaya istekli ve hazır olması, pek çok çatışmanın önüne geçebilir ve sanal toplulukların işlevlerini daha iyi yerine getirmelerini sağlayabilir.

- **Sinergyze (Sinerji oluşturmak):** Bu, bireylerin çevrim içi olarak öteki insanlardan öğrenebilme ve başka insanlarla çevrim içi ortak iş yapabilme kabiliyetini ifade etmektedir. Sayısal ortamlar çok geniş öğrenme ortamları sunmaktadır. Özellikle açık kaynak kodlarının paylaşıldığı sanal topluluklarörneğinde görüldüğü gibi kişilerin ortak akıl çerçevesinde hareket edebilmeleri, sayısal kültürün ilerlemesinde çok önemli rol oynamaktadır.
- **Bıçağı bile (Sharpen the saw):** Çevrimiçi yaşantıda geçirilen zaman ile fiziksel yaşamdaki başka önemli şeylere ayrılması gereken zaman arasında bir denge kurabilmektir. Bu durum da “İlk olarak yapılması gereken ilk olarak yapılmalı (Put first thing first)” maddesinde bahsedilenlere yakın bir durumu ortaya koymaktadır.

3.3.4. Sayısal vatandaşlığın ilkeleri

Gerek toplumların gerekse daha küçük toplulukların bir sistem olarak düzenli işlemesi ve gereklerini yerine getirebilmesi için bu insan birlikteliklerine üye olan kişilerin (vatandaşların) sahip olması ve uyması gereken bazı ilkeler vardır. Bunlar devlet ya da yöneten kesim tarafından geliştirilebileceği gibi vatandaşların kendi öz benlikleri aracılığı ile geliştirdikleri ilkeler de olabilir. Mühim olan vatandaşların bu ilkeleri benimsemesi ve uygulamasıdır. Benzer ilkelerin, sayısal ortamlarda devamlılığın sağlanabilmesi için, sayısal vatandaşlar için de geliştirilmesi ve bireyler tarafından benimsenerek uygulanması gerekmektedir. Nitekim gerek mikro sistemler olarak sanal toplulukların, gerekse makro bir sistem olarak İnternet’in kullanıcıların yararına bir şekilde işlemesi ve bireylerin sıradan kullanıcılar olmanın ötesinde bu topluluklara ve sisteme faydalı sayısal vatandaşlar olabilmeleri bu ilkelerle yakından alakalıdır. Sagan (2005) bu ilkeleri aşağıdaki gibi belirlemiştir:

- **Kendine saygı göster (Respect yourself):** Bunun anlamının erdemli bir vatandaş olmak demek olduğunu belirten Sagan, kişilerin kendilerini kötü olarak yansıtma davranışlarının çok kolay olduğunu söyler ve kendine saygı duymanın internette sizi temsil edecek isim seçiminizle başladığını ekler (Sagan, 2005: 3). Kişiler seçtikleri isimde, paylaştıkları ya da ilettikleri gönderilerde “Flaming” (Parlama) olarak adlandırılan ve Patrick B. O’Sullivan ve Andrew J. Flanagin (2003) tarafından çevrim içi toplumu saran saldırgan, düşmanca ve küfür içerikli etkileşimler (O’Sullivan ve Flanagin, 2003: 70) olarak tanımlanan içeriklerden kaçınmak kişilerin çevrimiçi ortamlarda kendilerine yönelik olan saygılarını gösteren önemli bir göstergedir. Yine Sagan’a göre kişilerin kendilerine ilişkin mahrem içerikleri paylaşmaya yönelmemeleri de kendine saygı duymak konusunda önemli bir unsurdur.
- **Kendini koru (Protect yourself):** Sagan’a göre bireyin kendini koruması birden fazla etkene bağlıdır. Bazen çok masum paylaşımlar kullanıcıya yönelik potansiyel tehditlerin doğmasına sebep olabilir. Bu sebeple kullanıcılar yaşları ne olursa olsun paylaştıkları bilgilerin daha sonra aleyhlerinde kullanılmayacak şeyler olmasına dikkat etmeli, günlük programlarını, nerede oldukları ve nerede olacaklarını açıklayan iletiler paylaşmamaları, paylaşımlarının doğruluğundan emin olmaları, hesaplarını, şifrelerini ve kişisel bilgilerini koruma altına almaları gerekmektedir (Sagan, 2005). İnternette pek çok tehlike mevcuttur, bunlardan önemli biri Kurbanlarına –genellikle cinsel saldırı amacıyla- ulaşmak için interneti kullanan “Online Predators” (Çevrimiçi Avcılar) (Wolak vd., 2008: 11) olarak adlandırılan kişilerdir. Bu kişiler, farklı yöntemlerle çalışabilmektedir. Örneğin takip ettikleri kişiler günlük programlarını çevrimiçi paylaştıklarında onları fiziksel olarak da takip edebilmekte ya da “Grooming” (Tımar) (Brown, 2001) adı verilen bir yöntemle -genelde çocuklara ve genç insanlara uygulanmaktadır- karşılarındaki insanı manipüle ederek ona yaklaşabilmektedir.
- **Başkalarına saygı duy (Respect others):** Sayısal vatandaşlar çevrimiçi ortamlarda yaptıkları paylaşımların, başka insanlara, gruplara karşı hakaret, tehdit, aşağılayıcı bir tutum içermemesine özen göstermelidir. Çevrimiçi ortamlarda sık olarak karşılaşılan en önemli sorunlardan biri nefret söylemi içeren

gönderilerdir. Binark'a (2010) göre nefret söylemi; "Mağdurun, mülkün ya da işlenen bir suçun hedefinin, gerçek ya da hissedilen ırk, ulusal ya da etnik köken, dil, renk, din, cinsiyet, yaş, zihinsel ya da fiziksel engellilik, cinsel yönelim ya da başka benzer faktörlere dayalı olarak benzer özellik taşıyan bir grupla gerçek ya da öyle algılanan bağı, bağlılığı, aidiyeti, desteği ya da üyeliği nedeniyle seçildiği, kişilere ya da mala karşı suçları da kapsayacak şekilde işlenen her türlü suçtur." (Aktaran. Erol, 2012) Çevrim içi ortamların sağladığı anonimlik pek çok bireyin nefret söylemine yönelmesini oldukça kolaylaştırmaktadır ancak sayısal vatandaşlığın etik kodları gereği kullanıcıların daha sağlıklı bir çevrim içi dünya ve buna bağlı olarak daha sağlıklı bir fiziksel dünya için nefret söylemlerinden kaçınmaları oldukça önemlidir.

- **Başkalarını koru (Protect others):** Sayısal vatandaşların öteki kullanıcılara karşı sorumlulukları kendi davranışlarını kontrol etmeleri ile sınırlı kalmamaktadır. Bunun dışında, öteki kullanıcılar tarafından başkalarına yapılan kabadayılığa, tacize, hakarete, tehdide seyirci kalmamaları; başkalarına zarar verici postları, yöneticiye (admin) ya da ilgili kuruluşa bildirmeleri de sorumlu sayısal vatandaşlar olmaları açısından oldukça önemlidir. Daha önce belirtildiği üzere sayısal ortamlar pek çok tehlikeyi barındırmaktadır. Nefret söylemi, çevrimiçi avcılar, siber zorbalılar (cyberbullies) bunlardan bazılarıdır. Sayısal teknolojileri kullanan ve bu tarz tehlikelerden habersiz olan ya da kendilerini korumaktan aciz olan kullanıcıları korumak ve kollamak da sayısal vatandaşların görevidir.
- **Fikriyet ve mülkiyet haklarına saygı göster (Respect intellectual property):** Kişilerin, başkalarına ait materyallerin paylaşılmadan önce materyalin sahibinden izin istenmesi, bu materyallerin kullanılırken, sahibine gerekli kredinin verilmesi, eğer mümkünse kullanıcının sadece kendine ait materyalleri paylaşmalarıdır. Türkiye'de akademik, bilimsel ve entelektüel çevredeki en önemli sorunlardan biri intihaldir. İntihal "başkalarının yazılarından bölümler, dizeler alıp kendisininmiş gibi gösterme ya da başkalarının konularını benimseyip değişik şekilde anlatma" olarak tanımlanmaktadır (akt. Uçak ve Birinci, 2008: 190). Özellikle sayısal teknolojilerin yayılması ile oldukça sıklaşan intihal vakalarının

önüne geçebilmek için öncelikle kullanıcıların yukarıda belirtildiği üzere fikriyet ve mülkiyet haklarına saygı duymaları oldukça önemlidir.

- **Fikriyet ve mülkiyet haklarını koru (Protect intellectual property):** Kullanıcılar korsan ürün kullanmamalı, ürünleri lisans süresi ve anlaşması çerçevesinde kullanılmalı, intihal örneğinde anlatıldığı üzere üreticinin hakları ve çabasını alıntılmalı ve eğer mümkünse kendine ait çalışmalarının mümkün lisansını almalıdır. “Telif hakkı ihlali ve sahtecilik gibi konularda Türkiye kötü bir karneye sahiptir. Türkiye, AB pazarında ele geçirilen taklit ürünlerde menşe açısından ilk beş ülkeden biri, gıda gibi bazı sektörlerde de birincidir. Korsan ve taklit ürünlerin Türkiye ekonomisi içerisindeki büyüklüğünün yaklaşık 10,6 milyar dolar olduğu tahmin edilmekte olup, bunun 3,5 ile 4,4 milyar dolar arasındaki bölümünün ithal ürünlerden kaynaklandığı düşünülmektedir. Dijital korsanlığın bu pasta içindeki payının 400 milyon ile 1 milyar dolar arasında olduğu tahmin edilmektedir” (Sökman, 2012: 4). Korsanın önüne geçmek ise yine kullanıcılara bağlı bir durumdur. Her kullanıcı, hem mülkiyet haklarına saygılı davranır, hem de başkalarının hak ve sahipliklerini korumaya çabalarsa yasal yaptırımların da uygulanması daha kolay olacak, böylesine büyük bir problemin ortadan kaldırılmasında önemli adımlar atılabilecektir.

3.3.5. Sayısal vatandaşlar: sayısal yerliler ve sayısal göçmenler

Araştırmacılar tarafından, şu ana kadar, günümüzde eğitim gören genç bireyleri tanımlamaya yönelik pek çok etiket ortaya atılmıştır. Sayısal yerliler (Digital natives), ağ kuşağı (net generation), Google kuşağı (Google generation) ya da bin yıllıklar (millennials) bunlardan bazılarıdır. Gibbons’ın belirttiği üzere (2007) bütün bu kavramlar yeni teknolojilerin genç kuşakların yaşamındaki yerinin önemini vurgulamak için kullanılır (aktaran. Helsper ve Enyon 2011: 1). Bu tezde sınıflandırma yapılırken Prensky’nin bireylerin “sayısal yerli ve sayısal göçmen” (digital native and digital immigrant) olma durumlarına yönelik nitelendirmesinden faydalanılmıştır.

Sayısal yerlilerin hepsinin ağa bağlı sayısal teknolojilere erişimi vardır ve hepsi bu teknolojileri kullanmak için gerekli becerilere sahiplerdir (Polfrey vd. 2008:1). Buna bağlı olarak bu çalışmanın ön kabullerinden biri sayısal yerlilerin, sayısal göçmenlerle

karşılaştırıldıklarında sayısal vatandaşlık için gerekli olan yeterlikler konusunda daha donanımlı olduklarıdır. Ayrıca yapılan bu çalışmanın evreni belirtilen genç kuşak öğrencilerden ve kuşak olarak bunlardan ayrılan öğretim üyelerinden oluşmaktadır. Dolayısıyla gerek bu tezin bulgularının değerlendirilmesi açısından, gerekse sayısal vatandaşlık kavramının önemini daha iyi kavranması açısından belirtilen bu genç kuşağın ve onları eğitmekle yükümlü eğitimcilerin yeni teknolojilerle olan ilişkilerinin ve bu ilişkilerinden kaynaklanan sınıflandırılmanın yapılması önemlidir.

Sayısal yerli ve sayısal göçmen kavramlarını Amerikalı yazar Marc Prensky (2001) Sayısal yerliler ve Sayısal Göçmenler⁶ isimli makalesinde ortaya koymuştur. Günümüzde öğrencilerin radikal bir değişim geçirdiğini savunan yazara göre öğrenciler artık onlara öğretmek için tasarlanan eğitim sisteminin talep ettiği kişiler değillerdir. Onlar, bilgisayarların, video oyunlarının ve internetin sayısal dilini (digital language) ana dilleri olarak konuşmaktadırlar (Prensky, 2001: 1). Prensky (2001) sayısal teknolojilerin yaygın olarak kullanıldığı bir çağa doğan bu genç nesli “sayısal yerliler” olarak adlandırmaktadır. Sayısal yerliler, günümüz teknolojileri ile yaşama başlamış, yaşamlarının merkezinde çevrimiçi ortamların ve yeni teknolojilerin yer aldığı, tüm günlük işlerini teknoloji ile yürüten 21. Yüzyıl gençlerinden ve çocuklarından oluşmaktadır (Bilgiç, Duman ve Seferoğlu, 2001: 2). Bunun karşısına Prensky (2001), sayısal dünyanın içine doğmayan, bu dünya ile yaşamlarının sonraki bir döneminde tanışan, bu yeni teknolojilerden büyülenen ve teknolojinin bazı ya da birçok yönüne uyum sağlamayı başarmış ötekileri (Prensky, 2001: 1) yani “sayısal göçmenleri” koymuştur. Bu kişiler sayısal devrim öncesinde ya da bu teknolojilerin henüz yayılmamış olduğu analog bir dünyada doğmuş ve büyümüşlerdir. Bu sebeple sayısal teknolojiler ile olan ilişkilerinde ve bu teknolojileri kullanım pratiklerinde kendini belli eden bir aksana sahiptirler.

Sayısal yerlileri, göçmenlerden ayıran bir takım özellikleri vardır. Fritsch’ göre (2010) her şeyden önce sayısal yerliler ve göçmenler arasındaki fark, interneti/ sayısal dünyayı kullanma algısına dayanır (Aktaran. Çetin ve Özgiden, 2013: 4). Vakitlerinin çoğunu çevrimiçi geçiren genç kuşak – öyle ki sayısal yerliler uyusalar bile çevrimiçi bağlantılar arka planda devam eder (Palfrey ve Gasser, 2008: 5). Bu bireyler, yaşamlarını geri kalan

---

⁶ Digital Natives, Digital Immigrants.

bireylere göre daha ağ odaklı geçirirler ve zamanla bu kişiler için sayısal olanla fiziksel olan arasındaki sınır muğlaklaşır. Ayrıca sayısal yerliler bilgiyi çok hızlı almaya alışkındırlar. Sayısal göçmenlerin öncelikleri bu kültürün getirdiği araçlardan faydalanmaktır. Sayısal yerliler ise bu araçlardan faydalanmaktan çok, bunları yaşam biçimlerinin bir parçası haline getirirler (Çetin ve Özgiden: 2013). Gündelik yaşam pratiklerinin birçoğunu sayısal teknolojiler aracılığı ile yerine getirirler ve kendilerini bu teknolojiler ile olan ilişkileri çerçevesinde tanımlarlar. Bunlarla birlikte sayısal yerliler paralel işlem yapmayı ve aynı anda çoklu görevleri (multitasking) yerine getirmeyi severler. Metinden çok görsel grafikleri tercih ederler. Rastgele erişimi tercih ederler. Ağa bağlandıklarında daha işlevseldirler. Anında hazzı ve sık ödülleri tercih ederler. Oyunları ciddi işlere tercih ederler. (Prensky, 2001: 2)

Prensky bu özelliklerin kuşak kaynaklı olduğunu savunmaktadır. Ona göre bilgisayarla yetişen çocuklar geri kalanımızdan farklı düşünürler. Hypertext⁷ bellek geliştirirler ve bilişsel yapıları paraleldir; ardışık değil (Prensky, 2001). Bu bağlamda düşünüldüğünde, daha somut bir örnek vermek gerekirse; büyük ölçüde teknolojiye beslenmesi ve teknoloji ile iç içe olması beklenen iletişim fakültelerinde genç kuşağa yönelik eğitimin, gerekli sayısal donanımlardan yoksun olan sayısal göçmen eğitimciler tarafından verilmesi; bireyin anadilini (Örneğin; Türkçe'yi) ülkesine yeni taşınmış olan ve bu dili tam olarak konuşamayan birinden öğrenmeye çalışmasına benzer. Her iki durumda da birey aldığı eğitim sonucu bir ilerleme gösteremeyecek, bu eğitimden bir fayda görmeyecek; aksine, zarar görecektir. Prensky'nin belirttiği üzere eğitimcilerin sayısal yerli öğrencilere öğretebilmek için yöntemlerini ve içeriklerini yeniden gözden geçirmeleri gerekmektedir. Eğitimde yöntem düzenlenmesinin sayısal yerlilerin yukarıda belirtilen özellikleri göz önünde bulundurularak yapılması, konuların bu kültür içerisine doğan gençler için ilgi çekici hale getirilmesi gerekmektedir. İçerik ile ilgili olarak ise Prensky, sayısal devrim sonrasında iki tip içeriğin varlığından söz etmektedir. Bunlar “yerleşik içerik” (legacy content) ve “geleceğin içeriği”dir (future content).

---

⁷ Hypertext (Köprü) linkler aracılığı ile birbirine bağlanan internet sitelerini ve ağda yer alan öteki içerikleri ifade etmektedir (Farkas, 2004: 332). Bu içerik türünün özelliği kullanıcıya, sahip olunan içerikte belli bir sıra izlemek zorunda olmaksızın gezinebilme şansı vermesidir. Hypertext bellek geliştiren bireylerin bellekleri de aynı teknolojiye olduğu gibi birbirinden bağımsız düşünce yapılarını bağlayan köprüler şeklinde çalışır.

Yerleşik içerik okumak, yazmak, aritmetik, mantıksal düşünce gibi geleneksel eğitim programını içermektedir. Geleceğin içeriği ise; daha sayısal ve teknolojidir. Ancak; yazılım, donanım, robotik, nanoteknoloji gibi içerikleri kapsarken aynı zamanda etik, politika, sosyoloji, dil içerikleri de eş zamanlı olarak kapsar. (Prensky, 2001:4)

Yerleşik içerik ve geleceğin içeriği eğitim sürecinde öğrencilere dengeli bir biçimde sunulmalıdır. Özellikle iletişim fakülteleri gibi teknoloji ile iç içe olan/olması gereken kurumlarda eğitimcilerin sayısal teknolojilerdeki hızlı değişime kolay ayak uydurabilmesi, bu değişimlerin getirdiği yeni içerikleri müfredatlarına ekleyebilmeleri gerekmektedir. Bu durum, bir bütün olarak iletişim sektörünün teknoloji ile iç içe olmasından ötürü, iletişim fakültesi öğrencilerinin eğitimleri ve ilerleyen dönemlerde profesyonel yaşamları için oldukça önemlidir. Dahası öğretim üyelerinin sadece içerik güncellemeyi başarabilmeleri yeterli değildir. Bununla birlikte bilginin yeni bin yılın gençlerine gerçekten ulaşabilmesi için gerekli iletişim kanallarını da geliştirip bunları başarıyla uygulayabilmelidirler. Peki bu ne derece mümkündür? Gerçekten öğretim üyelerinin sayısal kültüre uyum sağlayıp, öğrencilerine katkıda bulunabilecek duruma gelmeleri mümkün müdür? Kendilerini bu konuda yeterli görmekte midirler? Ya da Türkiye gibi sayısal teknolojilerle görece daha geç tanışmış bir ülkede gerçekten eğitim gören bireylerin hepsinin sayısal yerli kabul edilmesi ne kadar doğrudur?

Prensky'nin düşüncesini savunanlar öğrenciler ve öğretmenler arasında aşılması zor bir uçurum ya da sayısal kopukluk görürler (Aktaran, Helsper ve Enyon, 2011). Bu, kusurlu bir bakış açısıdır. Helsper ve Enyon'a (2011) göre; sadece yaşı belirleyici faktör olarak görmek yaşlı insanlar ile gençler arasındaki sayısal kopukluğun giderilmesine yönelik bir çözüm oluşturulmasını olanaksız kılmaktadır. Bu sebeple kuşaklar arasında yapılan bu ayrıma aynı kuşakta yer alan bireylerin sayısal vatandaşlık özyeterliklerine ilişkin bir inceleme de yapılmalı, sayısal yerli olma durumunu belirleyen yaş dışındaki öteki faktörlerde ortaya koyulmalıdır. Helsper ve Enyon çalışmalarını bu doğrultuda gerçekleştirmiş ve sayısal yerliliği belirleyen etmenleri aşağıdaki gibi ortaya koymuşlardır (Helsper ve Enyon, 2011: 5):

- **Yaş:** Teknoloji ile birlikte büyümüş olan genç kuşak.

- **Deneyim:** İnterneti daha fazla kullananlar, bu teknoloji ile yetişmemiş olsalar bile, internette daha uzun vakit geçirenler.
- **Kullanım genişliği:** Yaştan ve deneyimden bağımsız olarak interneti gündelik hayatlarının her yönünde kullananlar.

Bu etmenler bağlamında düşünüldüğünde dünyanın önemli bir bölümünde genç kuşak sayısal yerli değildir; çünkü sayısal yerli olabilmek için yaş faktörü ile birlikte ve yaş faktörünün ötesinde kullanıcıların, Mike Ribble’ın belirttiği üzere sayısal teknolojilere eşit erişim hakkına sahip olmaları gerekmektedir. Ancak ekonomik etkenlerden ötürü her birey sayısal teknolojilere eşit sahip olamamaktadır. Bu sorun ile ilgili olarak Palfrey ve Gasser (2008) sayısal kültürdeki en endişe verici şeylerden birisinin sahip olmak ve olmamak arasındaki büyük uçurum olduğunu söylemişlerdir. Buna göre sayısal uçurumun bir sonucu olarak, zengin ülkelerdeki pek çok çocuk ve genç sayısal yerlidir (Palfrey ve Gasser, 2008: 14).

Türkiye’de üniversite öğrencisi gençlere yönelik olarak yapılan sayısal yerlilik- sayısal göçmenlik çalışmaları oldukça sınırlıdır. Çalışmalar daha yoğun olarak ilköğretim ve ortaöğretim seviyesindeki öğrencilere yönelik olarak gerçekleştirilmiştir. Genel olarak bu öğrencilerin öğretmenleri ile olan kuşağa dayalı farklılıklar ön planda tutulmuş ve iki kuşak arası karşılaştırmaya gidilerek, kuşak içi karşılaştırmalar geri planda bırakılmıştır. Bu çalışma bir yandan üniversite öğrencileri ve öğretim üyelerini ele alması, bir yandan da hem kuşak içi hem de kuşaklar arası karşılaştırma yapması ve bu farkları ortaya çıkaran, etkili sayısal vatandaş olmayı engelleyen unsurları betimlemesi açısından alanyazına katkıda bulunmayı da hedeflemektedir.

3.3.6. Sayısal vatandaşlığın önünde bir engel olarak “Sayısal uçurum”

Bireylerin, sayısal vatandaşlık özyeterlik seviyelerinin arasında hali hazırdaki toplumsal koşullar açısından bakıldığında kaçınılmaz olarak oluşan bir takım farklılıklar vardır. Sayısal yerlilik ve sayısal göçmenlik olgularının tartışıldığı önceki bölümde bahsedildiği üzere oluşan bu farkın çeşitli sebepleri vardır. Temelde, kişilerin sayısal teknolojilerle olan ilişki düzeylerine ve bu teknolojilere erişebilme olanaklarına göre oluşan bu farktan alanyazında “sayısal eşitsizlik” (digital inequality) ya da bu çalışmada kullanıldığı haliyle “sayısal uçurum” (digital divide) olarak bahsedilmektedir.

OECD'nin (Organization for Economic Co-Operation and Development) (2001) Sayısal Uçurumu Anlamak başlıklı raporunda yapmış olduğu tanımlamaya göre sayısal uçurum, bireyler, haneler, işletmeler ve coğrafi alanlar arasındaki bilgiye ve iletişim teknolojilerine erişim fırsatlarına ve interneti kullanım alanlarının genişliğine dayalı olarak oluşan sosyo-ekonomik seviyelerinin arasındaki farkı ifade etmektedir (OECD, 2001: 5). OECD raporuna Mile Ribble'in "sayısal vatandaş" tanımlaması ve sayısal vatandaşlığın gerçekleşmesi için gerekli gördüğü dokuz bileşen bağlamında bakıldığında sayısal uçurumu bireylerin sayısal vatandaşlık düzeyleri arasında dışsal ya da içsel faktörler sebebi ile oluşan farklılıklar olarak tanımlamak mümkündür.

Yetersiz altyapı, yüksek fiyatlar, uygunsuz ya da zayıf politikalar, telekomünikasyon ağlarındaki ve hizmetlerindeki yetersizlikler (Wolf ve Mckinnon, 2002), ağ üzerinden bilginin dağıtımı ve paylaşım sürecini denetleyen eşik bekçileri⁸ (Hargittai, 2003) ve son olarak altyapının eşitsiz dağılımı (Seferoğlu vd., 2008) sayısal uçurumun oluşmasında etki eden dışsal faktörlerdir.

Sayısal uçurumun oluşmasında bireylerin kendilerinden kaynaklanan içsel sebeplere baktığımızda karşımıza "bireylerin gelir ve eğitim düzeyleri, yaşları, cinsiyetleri ve etnik aidiyetleri" (OECD, 2001) çıkmaktadır. Bunların dışında, çok daha kişisel bir düzeyde bireyler, alanyazında genelde göz ardı edilmesine rağmen, bir tercih olarak da çevrimdışı kalmayı tercih edebilmektedirler (Fragoso vd., 2011).

Peki sayısal uçurum neden önemlidir? Toplumsal anlamda bakıldığında; bilgi yoğun eylemlerin ekonominin giderek daha önemli bir bileşeni haline geldiği toplumlarda, bilginin topluma dağılımı, sınıf ayrımı ile giderek daha ilişkili hale gelmektedir (Hargittai, 2003: 3). İçerisinde yaşadığımız iddia edilen bilgi toplumunun temel metası⁹ "bilgi" dir. Bu nedenle bilginin üretilmesinde, dağıtımında ve paylaşımında kullanılan teknolojiler de temel öneme sahip üretim araçları haline gelmiştir. Üretim ilişkilerinde

---

⁸ Eşik bekçiliği ağırlıklı ile iletişim ve özellikle geleneksel kitle iletişim araçları için kullanılan bir kavram olarak bilinir. Alman asıllı Amerikan psikososyolog Kurt Lewin tarafından ortaya atılmıştır. Eşik bekçiliği; mesaj ya da mesaj bileşenlerinin kodlanması sırasında her türden enformasyonun seçimi, gösterimi, sunumu, zamanlaması, saklanması, tekrarı üzerindeki kontrolü ifade etmektedir. (Narmanlıoğlu, 2016).

⁹Meta, her şeyden önce, taşıdığı özelliklerle şu ya da bu türden insan ihtiyaçlarını gideren dışsal bir nesne, bir şeydir (Marx, 2010: 49). 20. Yüzyılda bilgisayarın icadı ile gerçekleştiği kabul edilen bilgi devrimi ile gerek iş hayatında gerekse özel hayatta bireylerin yaşamlarını organize ve idame etmeleri için haberdar olma ihtiyacı daha önce hiç olmadığı kadar artmıştır.

bilginin değişim değeri arttıkça bilgiyi üretenler, ona sahip olanlar, erişebilenler ve gerekli teknolojik alt yapıya sahip olanlar ile bu olanaklara sahip olmayan kesim arasında derin bir toplumsal ayırım oluşmuştur. Bu, yalnızca kültürel bir ayırım değildir. Aynı zamanda sayısal kapitale (digital capital)¹⁰ ve bu kapitalin gereksinim duyduğu zihin yoğun emeğe dayalı çalışan ve beden işçilerinin üzerinde bulunan yeni bir işçi grubunun oluşmasından kaynaklı ekonomi temelli bir sınıf ayırımı da gerçekleşmiştir. Ayrıca hali hazırda bulunan sınıf ayırımının daha derinleşmesine sebep olmuştur.

Artan eşitsizlikler ve sayısal teknolojileri tam olarak ve etkin bir biçimde kullanmayan kişilerin ve ulusların geride bırakılacakları fikri çevrimdışı kalan insanlara, kullanıcılara katılmaktan başka seçenek bırakmamaktadır (Fragoso vd., 2011: 153). Fakat bu durumun gerçekleşmesi oldukça zordur çünkü sayısal uçurum dünyadaki çok daha büyük eşitsizliklerin bir alt kümesidir (Wolff & Mckinnon, 2002:8) ve büyük ölçüde bu eşitsizliklerden kaynaklanmaktadır. Gelir eşitsizliğine, cinsiyete ve etnik aidiyete bağlı eşitsizliklerin, sayısal uçurumun oluşmasına sebep olduğu, aynı zamanda da sayısal uçurumun bu etkenlere bağlı olarak oluşan eşitsizlikleri beslediği ikircikli bir ilişki söz konusudur. Bu durum Matthew Etkisi¹¹ açısından ele alındığında görülmektedir ki teknolojiyi daha fazla deneyimleyenler ve çeşitli iletişim ortamlarının etkilerine daha fazla maruz kalanlar, ağı daha sofistike kullanarak ve daha fazla türde bilgi alarak daha fazla yarar sağlamaktadır (Hargittai, 2003). Böylece aradaki fark gittikçe artmaktadır. Sayısal uçurum bu açıdan ele alınması gereken bir sorundur.

---

¹⁰ Sayısal kapital iki boyutta ele alınabilir. İlk boyutu geleneksel anlamdaki, sunucular, yönlendiriciler, çevrimiçi alışveriş platformları ve temel internet yazılımları gibi maddi varlıklardır. Bunlar şirketlerin gerçekleştirdikleri sermaye yatırımı olarak görülür. Ancak sayısal ekonominin yönlendirilmesinde daha büyük bir payı olan ve büyümeye devam eden, sayısal kapitalin ikinci boyutu maddi olmayan varlıkları içerir. Bunlar çok çeşitlidir, çok sayıda kullanıcıyı bağlayan ve kullanıcıların sayısal tecrübelerini arttıran benzersiz tasarımlar, kullanıcı davranışlarının, katkılarının, ve profillerinin sayısal olarak gözetleme altında tutulması, tüketicileri ürünlere ve hizmetlere erişmeleri için cesaretlendiren ortamlar, yoğun büyük veri (big data) ve operasyonlara firmaların büyümesine rehberlik eden analiz kapasiteleri. Ayrıca ikinci boyuta dahil olan sayısal kapitaller; sayısal sözleşmelere dayalı olarak kurulan ve sayısal aktivitelerden gelir elde edilen iş modellerini de kapsar. (Quarterly, 2013)

¹¹ Matthew etkisi, 1968 yılında Robert K. Merton tarafından ortaya konmuştur. Zenginler giderek daha zenginleşirken, fakirlerin daha fakirleşeceğini öngören kuramsallaştırmadır (Merton, 1968). Sayısal uçurum bağlamında düşünüldüğünde, teknolojiyle daha fazla etkileşim içerisinde olanlar gittikçe bu konuda daha donanımlı hale gelecek ve teknolojinin nimetlerinden gittikçe daha fazla faydalanabilecekken, zaten sayısal teknolojilere erişemeyen ve bu konuda yetersiz olan bireyler bu konuda gittikçe daha yetersiz kalacaktır. Böylece sayısal uçurum zamanla kapanmak yerine daha fazla genişleyecektir.

Sayısal uçurumun giderilmesine yönelik pek çok girişimde bulunulmakta, proje ve araştırma yapılmakta, alanda çalışan pek çok düşünür bu konuyla ilgili fikirlerini ortaya koymaktadır. Genel olarak bakıldığında sayısal uçurumun giderilmesine ilişkin alanyazında bulunan üç yaklaşımdan söz edilebilir (Fragoso vd., 2011: 152):

- Var olan girişimlerin sonucu ortaya çıkan sonuç ve tartışmaları ortaya koyanlar,
- Gelecek girişimlere rehber olması için yeni yollar önerenler,
- Sayısal uçurumun gerçekten giderilip giderilemeyeceğini tartışanlar.

Campaign'e (2001) göre bütün bunlara dördüncü bir grup olarak sayısal uçurumu kapama çalışmalarının gereksiz olduğunu düşünenler eklenebilir. Bu düşünörlere göre pazar güçleri, daha önceki iletişim teknolojilerinde olduğu gibi, farkı çoktan kapatmaya başlamıştır (aktaran. Fragoso vd. 2011:154).

Sayısal uçurumun giderilmesine ilişkin dünyada gerçekleştirilen çalışmalara bakıldığında OECD'nin sayısal uçurum raporu, çeşitli akademik çalışmalar, ilk yıllık raporunu 2007 yılında hazırlamış olan ve hala devam etmekte olan Close the Gap projesi, Internet Professional Association (IPROA) tarafından 2003 yılında gerçekleştirilen, 20 ülkeyi kapsayan Global Alliance for Bridging the Digital Divide (GABDD) projesi, Amerika Birleşik Devletlerinde gerçekleştirilen Bridging the Digital Divide Project ve bunlar benzeri çeşitli çalışmalar sayılabilir. Yine OECD ölkelerine bakıldığında çeşitli politikalarla sayısal eşitsizliği gidermeye çalıştıkları görünmektedir. Bunlar (Aytun, 2005, 27):

- Genel politikalar (evrensel hizmet fonu oluşturulması ya da çeşitli kesimlere hizmet yaygınlaştırması için fonlama mekanizmaları)
- Bireylere ve hanelere teknolojinin yaygınlaştırılması
- İşyerlerine teknolojinin yaygınlaştırılması
- Devlet geliştirme ve uygulama projelerinin başlatılması
- Eğitim ve öğretim girişimlerinin başlatılması
- Uluslararası işbirliği oluşturulması

3.3.7. Türkiye’de sayısal uçurum ve konu ile ilgili gerçekleştirilen projeler

Türkiye’de yapılan çalışmalara geçmeden öncelikle Türkiye’deki genel duruma kısaca değinmek yerinde olacaktır. Türkiye İstatistik Kurumunun (2015) Hane Halkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması başlıklı raporuna göre 2015 yılı Nisan ayında Türkiye genelinde 16-74 yaş grubundaki bireylerde bilgisayar ve internet kullanımı sırasıyla %54,8 ve %55,9 oldu. İnternet erişimine sahip hanelere bakıldığında ise oranın %69,5 olduğu görülmektedir. Evden internet erişimine sahip olmamanın sebepleri olarak ise; internet kullanımına gereksinim duymama (%59,5), İnterneti kullanmayı bilmeme (%44,7), ücretlerin yüksekliği (%38,5) gösterilmiştir. Bunun dışında hanelerin %96,8’inde cep telefonu ya da akıllı telefon, %25,2’sinde masaüstü bilgisayar, %43,2’sinde taşınabilir bilgisayar ve %20,9’unda İnternete bağlanabilen TV bulunmaktadır. Ayrıca; 2015 yılının ilk üç aya bakıldığında; son üç ayda bireylerin %94,2’si interneti hemen her gün ya da haftada en az bir defa düzenli bir biçimde kullanmıştır.

Bağlantıya sahip olmak ve teknolojiye erişebilmek açısından bakıldığında Türkiye’de uçurum çok büyük görünmemektedir. Ancak daha önce de bahsedildiği üzere sayısal uçurum basitçe sadece bağlantıya sahip olmak ya da olmamak üzerinden değerlendirilemez. Kamuoyunun dikkati çoğunlukla donanımdaki yeterlilik ve erişim üzerine odaklanmış olmasına rağmen; insan kaynakları, okuryazarlık ve teknolojiyi kullanabilecek ve uygun yazılımlar geliştirebilecek eğitimli kişilerin yetiştirilmesi de önemlidir (Wolff ve Mckinnon, 2002: 8). Ülkemizin mevcut durumuna bakılacak olursa; bilgi teknolojileri alanında hiç eğitim almamış bireylerin oranı (%69,7) çok yüksektir. Bu alanda eğitim alanların çoğunluğu da devam ettikleri eğitim kurumlarında bilgi teknolojileri temel eğitimi alan yâda iş bulabilme amacıyla bu teknolojilere gereksinim duyan genç nüfustur. Türkiye’de düşük gelirli ve yüksek gelirli aileler arasındaki farklara ilave olarak bölgeler ve eğitim düzeyleri arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesinde bilgisayar sahibi olma oranı %1,2 iken, Marmara bölgesinde bu oran Türkiye ortalamasının %5’in üzerindedir. (Çapar ve Vural, 2013).

Türkiye’de son yıllarda sayısal uçurumun giderilmesi ve sayısal vatandaşlığın geliştirilmesi için gerçekleştirilen projelerin en bilineni Milli Eğitim Bakanlığı tarafından

gerçekleştirilen Fatih Projesi'dir. Bunu dışında gerçekleştirilen projeler Sadi Seferoğlu, Ümmühan Avcı ve Esin Kalaycı (2008: 19) tarafından aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

- Ulusal bilim ve teknoloji politikaları: 2003- 2023 Strateji belgesi (2004)
- Black Sea Interconnection (BSI) projesi (TÜBİTAK ULAKBİM-2008)
- E-Türkiye Çalışmaları ve Vizyon 2023 Teknoloji Öngörüsü Çalışmaları (2002)
- Sayısal Uçurumun Önlenmesi: Stratejik Plan (Telekomünikasyon Kurumu-Ekim 2002),
- Türkiye Bilişim Şuraları (2002-2004),
- Bilgi Teknolojileri Yaygınlık ve Kullanım Araştırması (BİLTEN-Ocak 2001),
- VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Bilişim Teknolojileri ve Politikaları Özel İhtisas Komisyonu (Nisan 2000),
- Kamu İnternet Erişim Merkezlerinin (KİEM) Kurulması (Tarih: 2002),
- Türkiye Ulusal Enformasyon Altyapısı Ana Planı Projesi (TUENA) (1997-1999),
- 9. Ulaştırma Şurası Haberleşme Komisyonu çalışmaları (Haziran 1998),
- Bilim ve Teknolojide Atılım Projesi raporunun değerlendirmeye alınması ve Başbakanlık tarafından, “Türkiye’de Enformasyon Politikası ve Enformasyon Altyapısı Master Planı”nın hazırlanması için TÜBİTAK’ın görevlendirilmesi (Şubat 1996),
- Yüksek Planlama Kurulu’nun belirlediği “Yapısal Değişim Projeleri” kapsamında yer alan Bilim ve Teknolojide Atılım Projesi ve proje raporu (1995),
- Bilim-Teknoloji-Sanayi Tartışmaları Platformu'na bağlı Enformatik Alanına Yönelik Bilim-Teknoloji-Sanayi Politikaları Çalışma Grubu (1992-1995),
- Bilim-Teknoloji-Sanayi Tartışmaları Platformu'na bağlı Enformatik Alanına Yönelik Bilim-Teknoloji-Sanayi Politikaları Çalışma Grubu raporları (1992–1995),
- Bilim Teknoloji Yüksek Kurulunun (BTYK) toplanması ve ‘bilgi teknolojilerini’ öncelikli alan olarak ilan etmesi (1993),
- BTYK tarafından, bugünün teknoloji politikasının temeli olan “Türk Bilim ve Teknoloji Politikası: 1993–2003” adlı çalışmanın karar altına alınması (3 Şubat 1993),

- Türkiye Elektronik Sanayicileri Derneği'nin (TESİD) "Bilgi Toplumu ve Yarının Teknolojileri Karşısında Türkiye" başlıklı raporu (Ocak 1992)

Bu çalışmaların her biri ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından Türkiye'deki sayısal uçurumun kapanmasına yönelik olarak gerçekleştirilmiş; Türkiye'deki altyapının geliştirilmesi, bağlantının güçlendirilmesi ve teknolojinin sektörel kullanımının artırılması amaçlanmıştır. Ancak daha önce de belirtildiği üzere sadece bağlantının güçlendirilmesi ve teknolojiye fiziki erişimin artırılması sayısal uçurumun kapatılması için yeterli olmayacaktır. Bu konuda önemli olan teknolojiye eriştiğinde ve onunla etkileşime girdiğinde onu etkin ve faydalı bir biçimde kullanabilecek yetkin bireyler yetiştirebilmektir. Ribble (2008) bu konuyla ilişkilendirilebilecek ve sayısal uçurumun gerçek anlamda kapatılabilmesine olanak sağlayacak dört aşamalı bir öğrenme sistemi ortaya koymuştur. Bu sistem aşağıdaki gibidir:

Farkındalık (Awareness): Sayısal Teknoloji kullanımında neyin uygun olduğunun, neyin uygun olmadığını, yanlış ve kötüye kullanımın farkında olabilmektir. Bir anlamda teknoloji okur-yazarı olabilmektir.

Rehberli uygulama (Guided practise): Öğrencilerin, öğretmenlerin gözetimi altında, risk alarak ve hata yapmaya açık bir biçimde keşif amaçlı olarak sayısal teknolojileri kullanmalarınıdır.

Modelleme ve gösteri (Modeling and demonstration): Öğretmenler ve yetişkinler, öğrenciler için teknolojinin uygun ve doğru kullanımı konusunda pozitif rol modeller olmalıdırlar.

Geribildirim ve analiz (Feedback and analysis): Okullar, öğrencilerin ve öğretmenlerin sayısal vatandaşlık konusunda tartışabilecekleri yerler olmalıdır. Öğretmenler, öğrencilere yapıcı bir şekilde geri bildirim vermelidirler. (Ribble, 2008)

Dünyada sayısal vatandaşlığı, çocuklara ve gençlere bir kültür olarak aşılabilmesi ve internet temelli teknolojilerin daha doğru ve güvenli bir biçimde kullanılmasını sağlayabilmek amacıyla çeşitli eğitim programları hazırlamaktadırlar. Bu eğitim programları çok büyük ölçüde bu dört aşamalı öğrenme sistemine göre tasarlanmakta ve

uygulanmaktadır. Teknolojiye fiziksel erişimin yanı sıra; böyle bir sistemle desteklenen eğitim programının varlığı batı dünyasında sayısal uçurumun hızla kapanmasına ön ayak olmuştur.

Türkiye’de ise gerek Fatih Projesi’nin başarısızlığı ve yarattığı hayal kırıklığı gerekse gerçekleştirilen pek çok proje, toplantı ve çalışmaya rağmen teknoloji kullanımında toplum olarak hala yeterli seviyede olunmaması böyle bir sistemin eksikliğine bağlanabilir. Bu durum, bu çalışma bağlamında ele alındığında, giderek sayısallaşan iletişim sektöründe gereksinim duyulan profesyonellerin yetiştirildiği iletişim fakültelerinde gerek öğrencilerin; gerekse öğretim üyelerinin yeterlikleri ile ilgili şüpheler doğurmuş ve ortaya çıkan sorulara yanıt aranması ihtiyacını beraberinde getirmiştir.

4. Bulgular

4.1. Katılımcıların Sayısal Vatandaşlık Özyeterlik Algularına İlişkin Bulgular

Bu bölümde, araştırmanın amaçları çerçevesinde Likert ölçeğinden ve yarı yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen bulgular yorumlanmıştır.

4.1.1. Katılımcılara ilişkin genel bilgiler

İletişim fakültelerinin birer üyesi olarak öğretim üyelerinin ve öğrencilerin sayısal vatandaşlık özyeterlik algılarının ortaya koyulduğu bu araştırmaya toplamda 476 kişi katılmıştır. Çalışmaya katılanların %82,5'i (393 kişi) lisans öğrencisi, %17,5'i (83 kişi) ise öğretim üyesidir. Araştırmaya katılan öğretim üyelerinin 28'i yardımcı doçent, 21'i doçent, 24'ü ise profesördür. 10 öğretim üyesi ise unvanlarını belirtmemeyi tercih etmişlerdir. Bununla birlikte çalışmaya katılanların %47,5'i (225 kişi) erkek; %52,5'i (251 kişi) ise kadındır. Cinsiyet statü dağılımına bakıldığında öğrencilerin 190'nın erkek, 203'ünün kadın, öğretim üyelerinin ise 35'nin erkek, 48'inin kadın olduğu görülmektedir.

Katılımcıların Üniversitelere göre dağılımı ise 129 kişi (%27) Anadolu Üniversitesi, 115 kişi (%24,5) Ankara Üniversitesi, 112 kişi (%23,5) Ege Üniversitesi, 120 kişi (%25) Marmara Üniversitesi şeklindedir.

Araştırmaya katılanların bölümler bazında dağılımına bakıldığında katılımcıların %28,5'inin (135 kişi) Radyo Sinema Televizyon/ Sinema Televizyon türevi bölümlerin üyesi olduğu, %29,5'nin (141 kişi) Halkla İlişkiler ve Tanıtım/Halkla İlişkiler ve Reklamcılık bölümlerinden birinin üyesi olduğu, %14'ünün (67 kişi) İletişim Tasarımı ve Yönetimi/Görsel İletişim Tasarımı bölümlerin üyesi olduğu ve son olarak %26,5'inin (127 kişi) Basın Yayın/Gazetecilik bölümlerinden birinin üyesi olduğu görülmüştür. Son olarak katılımcıların %1,5'i (6 kişi) ise hangi bölümün üyesi olduklarını belirtmemişlerdir.

Katılımcılara yaşları ve nereli oldukları gibi sorular sorulmamıştır. Bunun sebebi yaş bağlamında bakıldığında araştırmada Marc Prensky'nin (2001) kuşağa dayalı sayısal yerliler-sayısal göçmenler ayrımına bağlı kalınması ve bu ayrım çerçevesinde öğrencilerin sayısal yerli, öğretim üyelerinin ise sayısal göçmen bir kuşağa ait olduğu (ya

da olabileceği) ön kabulünde bulunulması ve bu konunun irdelenmesinin araştırmanın amaçlarından biri olmasıdır. Bununla birlikte, katılımcılara nereli olduklarının sorulmamasının sebebi ise katılımcıların önceki birikimlerinden çok şu an içerisinde buldukları üniversite ortamı bağlamında sayısal vatandaşlık özyeterliklerinin irdelenmek istenmesidir. Son olarak öğretim üyelerine, sayısal vatandaşlık özyeterlik bağlamında etkili olabilecek bir başka bileşen olan gelir durumuna ilişkin bir soru da sorulmamıştır. Bunun sebebi ise Türkiye’de devlet üniversitelerinde çalışan öğretim üyelerinin devlet memuru kabul edilmeleri ve devlet tarafından belirlenen sabit bir maaş almalarıdır. Öğrencilere gelir durumu sorulduğunda ise, toplam katılımcılar hesaba katıldığında, %5.5’nin gelirinin 250 TL’nin altında olduğu, %22’sinin 251-500 TL arasında olduğu, %21’inin 501-750 TL arasında olduğu, %20.5’inin 751-1000 TL arasında olduğu, %13.5’nin ise gelirinin 1000 TL’nin üzerinde olduğu görülmüştür. Çalışmaya dahil edilmeyen öğretim üyeleri ise kalan %17.4’ü oluşturmaktadır.

4.1.2. Katılımcıların teknoloji kullanımı becerileri özyeterlik algılarına ilişkin bulgular

Araştırmaya katılan bireylere öncelikle teknoloji kullanım özyeterlikleri ve teknoloji ile olan ilişkilerinin seviyesine ilişkin özyeterlik algılarının anlaşılmasına yönelik ifadeler yöneltilmiştir. Bu ifadelerin katılımcılara yöneltilmesindeki amaç bireylerin çevrimiçi ortamlarda yollarını bulmalarını sağlayacak teknoloji kullanımı özyeterliklerinin ölçülmesi değildir. Amaç, bireylerin çevrimiçi ortamlara giriş yapabilmeleri için gerekli yazılım ve donanımların kullanımına ilişkin, temel düzeyde olsa bile, özyeterliklere sahip olup olmadıklarının, teknoloji kavrayışlarının ölçülmesidir.

Ölçekte bireylerin teknoloji kullanımı ile ilgili özyeterliklerine ilişkin algılarının ölçülmesine yönelik 8 ifade bulunmaktadır. Katılımcıların bu bölümden alabilecekleri en düşük olası toplam puan 8, en yüksek olası toplam puan ise 40’tır. Verilerin analizi sonucu katılımcıların ortalamaları 27.60 çıkmıştır. Bu değer bu sekiz madde için belirlenen eşik değer olan 27.28’in üzerindedir. Bu eşik değer, her madde için bulunan eşik değer (3.41/5) bu başlık altındaki madde sayısına çarpılmasıyla bulunmuştur. Katılımcıların ortalamaları 100 üzerinden 68.2 puana karşılık gelmektedir. Ölçek açıklığı bağlamında ele alındığında ise 3.45/5 olarak hesaplanmıştır. Ortalamanın eşik değer olan

3.41'in üzerinde olması katılımcıların kendilerini sayısal teknolojilerin kullanımına ilişkin olarak yeterli gördüklerini göstermektedir.

Tablo. 2 Teknoloji Kullanım Özyeterlik Algısının Maddelere Göre Dağılımı

	1	2	3	4	5
	f	f	f	f	f
	%	%	%	%	%
Sayısal teknolojiler ile ilgili yeniliklere kolaylıkla uyum sağlayabilirim.	13 %2.7	52 %10.9	93 %19.5	211 %44.3	107 %22.5
E-posta adresimi ve sosyal medya hesaplarımı gereksinimlerim doğrultusunda düzenleyebilirim.	6 %1.5	12 %2.5	14 %2.9	211 %44.3	233 %48.9
Resmi evrak işlemlerini sayısal teknolojileri kullanarak yapabilirim.	13 %2.7	39 %8.2	913 %19.5	216 %45.4	115 %24.2
Kullandığım sayısal teknolojilere yüklü olan ı uygulamaları her yönüyle anlayarak kullanabilirim.	15 %3.2	43 %9	119 %25	210 %44.1	89 %18.7
İş/ okul yaşantımda işlerimi kolaylaştıracak bilgisayar programlarını kimseden yardım almadan etkin biçimde kullanabilirim.	14 %2.9	88 %18.5	82 %17.2	182 %38.2	110 %23.1
Alanımı ilgilendiren profesyonel sayısal programların (tasarım programları, kurgu programları vb.) kullanımına hakimim.	39 %8.2	129 %27.1	99 %20.8	135 %28.4	74 %15.5
Sayısal teknolojilerde kullanılmak üzere yazılımlar ve uygulamalar hazırlayabilirim.	191 %40.1	162 %34	67 %14.1	40 %8.4	16 %3.4
İnternet üzerinden yayın yapmak için gereksinimlerim ve ilgim doğrultusunda çeşitli çevrimiçi ortamlar (web sitesi, blog vb.) oluşturabilirim.	53 %11.1	97 %20.4	79 %16.6	164 %34.5	83 %17.4

*1=Kesinlikle Katılmıyorum, 2=Katılmıyorum, 3=Kararsızım,4= Katılıyorum, 5=Kesinlikle Katılıyorum

Katılımcıların bu bölümde kendilerine yöneltilen ifadelere ilişkin verdikleri yanıtlara bakıldığında kendilerini en çok çevrimiçi ortamlardaki hesaplarını düzenlemek konusunda (%93 olumlu katılma oranı), en az ise çevrimiçi ortama yazılım hazırlayarak katkıda bulunma konusunda (%74 olumsuz katılma oranı) yeterli gördükleri gözlemlenmiştir.

Tablo 3. Bireylerin Teknoloji Kullanım Özyeterlik Algısı

Grup	N	$\bar{x}$	SS	sd	t	p
Erkek	225	28.33	5.947	474	2.651	.008
Kadın	251	26.94	5.515			
Toplam	476	27.60	5.759			

Katılımcıların teknoloji kullanımı özyeterlik algıları cinsiyet grupları bağlamında ele alındığında Tablo 4'te görüldüğü üzere erkeklerin teknoloji kullanım özyeterlik algısı ortalaması olası en yüksek puan olan 40 üzerinden 28.33'tür. Erkeklerin ortalamaları 5 üzerinden değerlendirildiğinde ise ortalamalarının 3.54 olduğu ve eşik değer olan 3.41'in (katılıyorum alt sınırı) üzerinde olduğu görülmüştür (70.82/100). Buradan erkek katılımcıların teknoloji kullanımı konusunda kendilerini yeterli gördükleri anlaşılmaktadır. Kadınların ortalaması ise 26.94 olarak hesaplanmıştır ve 5 üzerinden değerlendirildiğinde 3.36 bulunmuştur (67.35/100). Kadınların ortalaması kritik değer altında kalmıştır ve kadınların genel olarak kendilerini teknoloji kullanımı konusunda yeterli görmediklerini göstermektedir. Cinsiyete göre bakıldığında iki grubun ortalamaları arasında, teknoloji kullanım özyeterlik algıları bağlamında 5 üzerinden .18 puanlık bir fark bulunmaktadır.

Farkın anlamlı olup olmadığının anlaşılması için verilere t-testi uygulanmıştır. Analiz sonucunda bulunan t değeri 2.651, p değeri ise .008 çıkmıştır. Hesaplanan p değeri alfa değeri olan .05 altındadır. Bu da iki grubun teknoloji kullanımı özyeterlik algılarının ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunduğunu ifade etmektedir. Erkek katılımcıların

teknoloji kullanım özyeterli algıları alfa .05 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir biçimde kadın katılımcılardan daha yüksektir.

Tablo 4. Statüye Göre Teknoloji Kullanım Özyeterlik Algısı Bağımsız t-testi Sonuçları

Grup	N	$\bar{X}$	SS	sd	t	p
Öğrenci	393	27,70	5.345	474	.853	.394
Öğretim Üyesi	83	27,11	7.434			

Tablo 4’teki duruma göre; yapılan t-testi analizi sonucunda t değeri .853, p değeri ise .394 çıkmıştır. Bulunan p değeri .05’in üzerindedir. Bu da öğretim üyeleri ve öğrencilerin teknoloji kullanım özyeterlik algılarının ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmadığını ifade etmektedir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin teknoloji kullanım özyeterlik algılarına ilişkin ortalamaları olası en yüksek toplam puan olan 40 üzerinden 27.70, 5 üzerinden ise 3.46 olarak hesaplanmıştır (69.25/100). Öğretim üyelerininki ise olası en yüksek toplam puan üzerinden 27.11, 5 üzerinden ise 3.38 olarak bulunmuştur (67.77/100). Her ne kadar iki grup arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunamasa da yapılan analiz sonucunda öğrencilerin sayısal teknoloji kullanım özyeterlik algısı ortalamalarının eşik değerini geçtiği ve bu katılımcıların ölçeğin “katılıyorum” kısmında kaldıkları; öğretim üyelerinin ortalamalarının ise eşik değerinin altında kaldığı ve bu kişilerin ölçeğin “katılıyorum” kısmında yer almadıkları görülmüştür.

Çalışmaya katılan öğrenciler, gelir durumları dikkate alınarak beş gruba bölünmüştür. Bunlar, gelir durumu 0-250 TL arasında olanlar, 251-500 TL arasında olanlar, 501-750 TL olanlar, 751-1000 TL olanlar ve 1001 TL ve üzeri olanlar şeklinde sıralanmışlardır. Öğretim üyeleri ise bu analize dahil edilmemiştir ve bu kişiler gelir dağılımı konusunda çalışmaya katılmamışlardır. Tablo 7’de görüldüğü üzere öğrenciler arasında teknoloji kullanım özyeterlik algısı en yüksek olan grup, olası en yüksek toplam puan üzerinden 28.71, 5 üzerinden ise 3.53 puan ortalamayla geliri 1000 TL’nin üzerinde olanlardır (70.67/100). Ortalaması en düşük olan grup ise olası en yüksek toplam puan üzerinden 27.15, 5 üzerinden ise 3.39 puan ortalama ile geliri 250 TL’nin altında olanlardır (67.87/100). Yapılan analiz sonucunda geliri 250 TL’nin altında olan katılımcılar hariç

bütün gelir gruplarının ortalamalarının kritik değer olan 27.28'yi geçtiği (3.41/5), ölçeğin katılıyor kısmında oldukları ve kendilerini sayısal vatandaşlığın bu bileşeni konusunda yeterli gördükleri gözlemlenmiştir.

Tablo 5. Gelir Dağılımına Göre Teknoloji Kullanım Özyeterlik Algısı Dağılımı

Gelir	N	$\bar{x}$	SS
0-250	27	27.15	5.908
251-500	104	27.20	5.255
501-750	99	27.90	5.471
751-1000	98	27.52	4.817
1001 ve üstü	65	28.71	5.806
Toplam	393	27.70	5.345

Varyans analizinin ardından F değerinin .937 çıktığı görülmüştür, p değeri ise .443'tür ve bu değer istatistiksel olarak anlamlı çıkmamıştır ($p>.05$). Bu, şu anlama gelmektedir; karşılaştırılan beş gelir grubunun hiçbirisi teknoloji kullanım özyeterlik algısı açısından kendisini öteki gruplardan farklı görmemektedir, yani gelir durumunun teknoloji kullanımı özyeterlik algısı üzerinde anlamlı bir etkisi yoktur.

Katılımcılar, iletişim fakültelerindeki bölümler dikkate alınarak dört grup altında toplanmışlardır. Bunlar Radyo Sinema ve TV/ Sinema ve TV bölümü üyeleri, Halkla İlişkiler ve Reklamcılık/Halkla İlişkiler ve Tanıtım bölümü üyeleri, Basın Yayın/ Gazetecilik bölümü üyeleri ve Görsel İletişim Tasarımı/ İletişim Tasarımı ve Yönetimi bölümleri üyeleri şeklinde belirlenmiştir. Bu dört bölüm temelinde göz önüne alındığında teknoloji kullanım özyeterlik algısının en yüksek olduğu grup olası toplam puan olan 40 puan üzerinden 28.27, 5 üzerinden ise 3.53 puan ortalamayla Radyo Sinema TV/ Sinema TV bölümü üyeleri olduğu gözlemlenmiştir (70.67/100). En düşük olduğu grup ise 40 üzerinden 27.23 (5 üzerinden 3.40) puan ortalamayla Halkla İlişkiler ve Tanıtım/ Halkla İlişkiler ve Reklamcılık bölümleri üyeleri olarak bulunmuştur (68/100). Katılımcılar bölümler bazında ele alındıklarında; Halkla İlişkiler ve Tanıtım/ Halkla İlişkiler ve

Reklamcılık bölümleri dışındaki öteki bütün bölümlerinin ortalamalarının kritik değer olan 27.28 (68.2/100, 3.45/5)'i geçmiş oldukları ve ölçeğin katılıyorum kısmında yer aldıkları görülmektedir.

Tablo 6. Bölümlere Göre Teknoloji Kullanım Özyeterlik Algısı Dağılımı

Bölümler	N	$\bar{x}$	SS
RTS/STV	135	28.27	5.968
HİT/HİR	141	27.23	5.404
İTY/GİT	67	27.45	6.182
BYN/GAZETECİLİK	127	27.48	5.794
Bilinmeyen	6	25.50	2.588
Toplam	476	27.60	5.759

Varyans analizi sonucu F değeri .824 olarak bulunmuştur, p değeri ise .510 olarak hesaplanmıştır ve bu değer .05'ten büyüktür. Dolayısıyla gruplar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı çıkmamıştır. Üyesi olunan bölümün teknoloji kullanım özyeterlik algısı üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı gözlemlenmiştir.

Çalışmaya katılan öğretim üyeleri unvanları göz önünde tutularak yardımcı doçent, doçent ve profesör olmak üzere üç gruba ayrılmışlardır. Daha sonra incelenen “Teknoloji kullanım özyeterlik algısının unvana göre dağılımı” tablosunda görüldüğü üzere bu üç grup arasında teknoloji kullanım özyeterlik algısı en yüksek olan grup olası en yüksek toplam puan üzerinden 30.10, 5 üzerinden ise 3.76 puan ortalamayla doçentler çıkmıştır (75/100). En düşük ortalamaya ise olası en yüksek toplam puan üzerinden 24.13, 5 üzerinden ise 3 puanla profesörler sahiptir (60/100). Unvanlarını belirtmeyen 10 öğretim üyesi bu karşılaştırmanın dışında tutulmuştur. Analiz sonuçları göstermiştir ki profesörlerin ortalamaları toplam puan üzerinden eşik değer olarak hesaplanan 27.28'in altında kalmıştır ve profesörler sayısal teknolojilerin kullanımı konusunda kendilerini yeterli görmemektedirler. Yardımcı doçentlerin ve doçentlerin ortalaması ise eşik değerini geçmiştir.

Tablo 7. *Unvana Göre Teknoloji Kullanım Özyeterlik Algısı Dağılımı*

Unvan	N	$\bar{x}$	SS
Yardımcı Doçent	28	28.07	8.201
Doçent	21	30.10	5.655
Profesör	24	24.13	7.720
Toplam	73	27.36	7.684

Varyans analizi sonucu F değerinin 3.862 olduğu görülmüştür, p değeri ise .026 olarak bulunmuştur ve bu değer istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. ($p < .05$). Öğretim üyeleri kendi aralarında teknoloji kullanım özyeterlik algıları bağlamında karşılaştırıldıklarında, unvanları bağlamında sayısal teknolojileri kullanım özyeterliklerinin ortalaması arasında anlamlı bir fark vardır. Bu farkın nereden kaynaklandığını bulmak için verilere LSD izleme testi uygulanmıştır.

Tablo 8. *Unvana Göre Teknoloji Kullanım Özyeterlik Algısı LSD İzleme Testi Sonuçları*

Unvan	Yardımcı Doçent	Doçent	Profesör
Yardımcı Doçent	-	-2.024	3.946
Doçent	2.024	-	5.970*
Profesör	-3.946	-5.970*	-

*Ortalama farkı .05 düzeyinde anlamlıdır.

LSD tablosu incelendiğinde doçentler ile profesörlerin sayısal teknoloji kullanım özyeterlik algıları arasında anlamlı bir fark bulunduğu görülmektedir. Doçentlerin bu konudaki özyeterlik algısı profesörlerinkinden daha yüksek çıkmıştır. Yardımcı doçentlerin ise öteki gruplarla aralarında anlamlı bir fark bulunamamıştır.

4.1.3. Katılımcıların sayısal erişimle ilgili özyeterlik algılarına ilişkin bulgular

Sayısal erişim ile ilgili özyeterliklere ilişkin belirlenen 3 ifadeden, her katılımcının alabileceği en düşük olası toplam puan 3, en yüksek olası toplam puan ise 15 olarak

hesaplanmıştır. Bu üç ifadenin eşik puanı ise 10.2 olarak hesaplanmıştır. Katılımcıların bu sayısal vatandaşlığın bu bileşenine ilişkin özyeterlik algılarının ortalaması olası toplam puan üzerinden 11.91, 5 üzerinden ise 3.97 puan çıkmıştır (79.4/100) ve katılımcıların kendilerini sayısal erişim konusunda yeterli gördükleri görülmüştür.

Katılımcılar, sayısal erişim özyeterlik algılarına ilişkin kendilerine yöneltilen üç ifade ile ilgili olarak verdikleri yanıtlarda en yüksek oranda (%88 olumlu katılma oranı) gereksinim duyduklarında internet kaynaklarına mobil teknolojileri kullanarak ulaşabildiklerine katılmışlardır. En düşük oranda ise (%67 olumsuz katılma oranı) gereksinim duydukları her an sayısal teknolojilere kolaylıkla ulaşabildiklerine katılmışlardır.

Tablo 9. Maddelere Göre Sayısal Erişim Becerileri Özyeterlik Algısı Dağılımı

	1	2	3	4	5
	f	f	f	f	f
	%	%	%	%	%
İhtiyaç duyduğumda sayısal teknolojilere kolaylıkla erişebilirim.	14	42	99	218	103
	%2.9	%8.8	%20.8	%45.8	%21.6
İhtiyacım olan internet kaynaklarına masaüstü teknolojileri kullanarak ulaşabilirim.	9	12	67	255	133
	%1.9	%2.5	%14.1	%53.6	%27.9
İhtiyacım olan internet kaynaklarına mobil teknolojileri kullanarak ulaşabilirim.	12	16	31	252	165
	%2.5	%3.4	%6.5	%52.9	%34.7

*1=Kesinlikle Katılmıyorum, 2=Katılmıyorum, 3=Kararsızım,4= Katılıyorum, 5=Kesinlikle Katılıyorum

Yapılan analizler sonucu erkeklerin sayısal teknolojilere erişim özyeterlik algılarının ortalaması olası en yüksek toplam puan olan 15 üzerinden 12.7, 5 üzerinden ise 4.23 olarak bulunmuştur (84.6/100). Kadınların ortalaması ise olası en yüksek toplam puan olan 15 üzerinden 11.78, 5 üzerinden 3.92 olarak hesaplanmıştır (78.5/100). Her iki grubun ortalaması da eşik değeri geçmiştir ve her iki grup da ölçeğin “katılıyorum” kısmında yer almıştır. İki grubun ortalamaları arasında teknoloji erişim özyeterlik algıları

bağlamında incelendiklerinde 5 üzerinden .31 puanlık bir fark bulunmaktadır. Bu farkın anlamlı olup olmadığının anlaşılması için verilere t-testi uygulanmıştır. Uygulanan test sonucunda t değeri 1.446, p değeri ise .149 çıkmıştır ($p>.05$). Dolayısıyla kadınlar ve erkekler arasında, sayısal teknolojilere erişim özyeterlik algıları açısından karşılaştırıldıklarında, istatistiksel anlamlı bir fark çıkmamıştır. Bu, cinsiyetin sayısal erişim üzerinde bir etkisinin bulunmaması olarak yorumlanmaktadır.

Tablo 10. Katılımcıların Sayısal Erişim Becerileri Özyeterlik Algıları

Grup	N	$\bar{X}$	SS	sd	t	p
Erkek	225	12.07	2.236	474	1.446	.149
Kadın	251	11.78	2.133			
Toplam	476	11.91	2.185			

Öğrencilerin ve öğretim üyelerinin sayısal teknolojilere erişim ile ilgili özyeterlik algıları karşılaştırıldığında öğrencilerin ortalamasının olası en yüksek toplam puan olan 15 üzerinden 11.93, 5 üzerinden ise 3.97 olduğu görülmüştür (79.5/100). Öğretim üyelerinin ortalamasının ise olası en yüksek toplam puan üzerinden 11.84 puan, 5 üzerinden 3.94 puan olarak hesaplanmıştır (79/100). Yapılan analiz sonucunda hem öğretim üyelerinin hem de öğrencilerin ortalamalarının eşik değerinin üzerinde olduğu ve her iki grubunda ölçeğin “katılıyorum” kısmında kaldığı görülmüştür.

Tablo 11. Statüye Göre Sayısal Erişim Becerileri Özyeterlik Algısı Bağımsız t-testi

Sonuçları

Grup	N	$\bar{X}$	SS	sd	t	p
Öğrenci	393	11,93	2,093	474	.323	.747
Öğretim Üyesi	83	11,84	2,587			

Gerçekleştirilen t-testi analizi sonucunda t değeri .323, p değeri ise .747 çıkmıştır. Çıkan p değeri .05’in üzerindedir. Bu da iki grubun sayısal erişim özyeterlik algısı ortalamaları

arasında anlamlı bir fark bulunmadığını, yani statünün erişim erişim özyeterlik algısı üzerinde bir etkisinin olmadığını ifade etmektedir.

Tablo 12. Bölümlere Göre Sayısal Erişim Becerileri Özyeterlik Algısı Dağılımı

Bölümler	N	$\bar{x}$	SS
RTS/STV	135	11.99	.195
HİT/HİR	141	11.91	.170
İTY/GİT	67	11.76	.282
BYN/GAZETECİLİK	127	11.95	.201
Bilinmeyen	6	11.17	.477
Toplam	476	11.91	.100

Araştırmaya dahil edilen iletişim fakültesi bölümleri üyelerinin sayısal erişim özyeterlik algıları arasında bir karşılaştırma yapıldığında en yüksek sayısal erişim özyeterlik algısı ortalamasına Radyo Televizyon ve Sinema /Sinema ve Televizyon üyelerinin, en düşük ortalamaya ise Görsel İletişim Tasarımı/ İletişim Tasarımı ve Yönetimi bölümleri öğrencilerinin sahip olduğu görülmektedir. Bununla birlikte bütün bölümlerin ortalamaları eşik değerinin üzerindedir.

Bölümler arası farkın anlamlı olup olmadığının anlaşılması için gerçekleştirilen varyans analizi sonucu oluşturulan ANOVA tablosu incelenirken F değerinin .310 olduğu görülmüştür. Alpha değeri ise .872 olarak bulunmuştur ve bu değer istatistiksel olarak anlamlı çıkmamıştır ($p>.05$). Bu, bölümün bireylerin sayısal erişim özyeterlik algısı üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı anlamına gelmektedir.

Araştırmaya dahil edilen öğrenciler gelir gruplarına göre sınıflandırıldığında ve bu grupların sayısal erişim özyeterlik algıları ortalamaları arasında bir karşılaştırma yapıldığında en yüksek ortalamaya aylık geliri 1000 TL üzeri olan katılımcıların ($\bar{x}=12.20$) en düşük ortalamaya ise aylık geliri 251-500 TL arası olan katılımcıların ($\bar{x}=11.74$) sahip olduğu görülmüştür. Ayrıca bütün gelir gruplarının ortalamalarının eşik değerinin üzerinde olduğu görülmüştür.

Tablo 13. Gelir Dağılımına Göre Sayısal Erişim Becerileri Özyeterlik Algısı Dağılımı

Gelir	N	$\bar{x}$	SS
0-250	27	11.74	2.521
251-500	104	11.62	2.064
501-750	99	12.10	1.810
751-1000	98	11.96	2.105
1001 ve üstü	65	12.20	2.320
Toplam	393	11.93	2.093

Uygulanan varyans analizi sonucu F değeri .814 olarak, p değeri ise .540 olarak bulunmuştur. Gruplar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı çıkmamıştır ($p > .05$). Bu, gelir durumunun kişilerin sayısal teknolojilere erişim özyeterlik algıları konusunda anlamlı bir etkisi olmadığını göstermektedir.

Tablo 14. Unvana Göre Sayısal Erişim Becerileri Özyeterlik Algısı Dağılımı

Unvan	N	$\bar{x}$	SS
Yardımcı Doçent	28	12.61	2.378
Doçent	21	12.76	1.947
Profesör	24	10.33	2.988
Toplam	73	11.90	2.693

Araştırmaya dahil edilen öğretim üyeleri arasında erişim özyeterlik algısı en yüksek olan grup toplam puan olan 15 üzerinden 12.76, 5 üzerinden ise 4.25 ortalama puan ile doçentler sahiptir (85/100). Ortalaması en düşük olan grup ise olası en yüksek toplam puan üzerinden ortalama 10.33, 5 üzerinden ortalama 3.44 puanla profesörler olarak bulunmuştur (68.86/100). Yapılan analiz sonucunda her üç unvan grubunun da ortalamalarının eşik değerinin üzerinde olduğu ve ölçeğin katılıyorum kısmında yer aldıkları görülmüştür.

ANOVA tablosunda F değerinin 7.141, p değeri ise .002 olarak bulunmuştur ve p değeri istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır ($p > .05$). Bu durum, öğretim üyelerinin ünvanlarına göre sayısal teknolojilere erişim özyeterlik algıları arasında anlamlı bir fark olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle yapılan varyans analizinin ardından bu farkın nereden kaynaklandığını bulmak için, verilere LSD izleme testi uygulanmıştır.

Tablo 15. Ünvana Göre Sayısal Erişim Becerileri Özyeterlik Algısı ANOVA Tablosu

Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	F	p
Gruplararası	88.507	2	44.254	7.141	.002
Gruplarıçi	433.821	70	6.197		
Toplam	522.329	72			

Yapılan izleme testi sonucunda hem yardımcı doçentlerin, hem de doçentlerin sayısal erişim özyeterlik algılarının profesörlerden daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu iki grup arasında ise istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

Tablo 16. Ünvana Göre Sayısal Erişim Becerileri Özyeterlik Algısı LSD İzleme Testi Sonuçları

Unvan	Yardımcı Doçent	Doçent	Profesör
Yardımcı Doçent	-	-.155	2.274*
Doçent	.155	-	2.429*
Profesör	-2.274*	-2.429*	-

*Ortalama farkı .05 düzeyinde anlamlıdır.

4.1.4. Katılımcıların sayısal iletişim ile ilgili özyeterlik algılarına ilişkin bulgular

Tablo 17. Katılımcıların Sayısal İletişim Becerileri Özyeterlik Algıları

Grup	N	$\bar{X}$	SS	sd	t	p
Erkek	225	15.77	3.116	474	1.241	.215
Kadın	251	15.42	3.048			
Toplam	476	15.59	3.082			

Katılımcıların sayısal iletişim becerilerine ilişkin özyeterlik algılarına bakıldığında, bu konu ile ilgili belirlenen 4 sorudan, her katılımcının alabileceği en düşük olası toplam puan 4, en yüksek olası toplam puan ise 20 olarak belirlenmiştir. Katılımcıların konu ile ilgili ortalamaları ise en yüksek olası toplam puan olan 20 üzerinden 15.59, 5 üzerinden ise 3.89 olarak bulunmuştur (78/100). Eşik değeri 13.6 puan olarak hesaplanmıştır. Katılımcıların ortalamalarının eşik değerinin üzerinde olduğu ve ölçeğin katılıyorum kısmında kaldığı görülmüştür. Katılımcıların kendilerini sayısal iletişim becerileri konusunda yeterli buldukları gözlemlenmiştir. Katılımcıların sayısal vatandaşlığın bu bileşeninde kendilerini en yeterli gördükleri madde çevrimiçi ileti paylaşımlarında bulunmaları ile ilgili olan ifadeyi içeren maddedir (%85 olumlu katılma oranı). Kendilerini en yetersiz gördükleri madde ise çevrimiçi içerik üretimi yeterliği ile ilgili ifadeyi içeren madde (%16 olumsuz katılma oranı) olarak belirlenmiştir.

Erkeklerin sayısal iletişim özyeterlik algısı puanlarının ortalamaları olası en yüksek toplam puan üzerinden 15.77, 5 üzerinden ise 3.94 olarak hesaplanmıştır (78.85/100). Kadınların ortalamaları ise olası en yüksek toplam puan üzerinden 15.42, 5 üzerinden 3.85 olarak bulunmuştur (77/100). Hem kadınların hem de erkeklerin ortalamalarının eşik değerinin üzerinde olduğu ve her iki grubunda ölçeğin katılıyorum kısmında yer aldığı görülmektedir. Ayrıca, iki grubun ortalamaları arasında teknoloji erişim bağlamında 5 üzerinden .09 puanlık bir fark bulunmaktadır. Bağımsız örneklem t-testi sonucunda t değeri 1.241, p değeri ise .215 çıkmıştır. Çıkan p değeri .05'in üzerindedir. Bu da kadınların ve erkeklerin sayısal iletişim özyeterlik algılarının ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmadığını ifade etmektedir.

Tablo 18. Katılımcıların Sayısal İletişim Becerileri Özyeterlik Algılarının Maddelere Göre Dağılımı

	1	2	3	4	5
	f	f	f	f	f
	%	%	%	%	%
Sayısal teknolojileri etkin birer iletişim aracı olarak kullanabilirim.	12 %2.5	26 %5.5	90 %18.9	211 %44.3	137 %28.8
Çevrimiçi ortamlarda içerik üretebilirim.	21 %4.4	54 %11.3	89 %18.7	195 %41	117 %24.6
Çevrimiçi ileti paylaşımlarında bulunabilirim.	8 %1.7	29 %4	44 %9.2	255 %53.6	150 %31.5
İhtiyaçlarım doğrultusunda gerekli bilgi ve belge değişimini sayısal teknolojileri kullanarak gerçekleştirebilirim.	11 %2.3	27 %5.7	89 %18.7	229 %48.1	120 %25.2

*1=Kesinlikle Katılmıyorum, 2=Katılmıyorum, 3=Kararsızım,4= Katılıyorum, 5=Kesinlikle Katılıyorum

Öğrencilerin ve öğretim üyelerinin sayısal iletişim ile ilgili olarak özyeterlik algılarının karşılaştırılmasında öğrencilerin ortalamasının olası en yüksek toplam puan üzerinden 15.64, 5 üzerinden 3.91 olduğu görülmüştür (78,2/100). Öğretim üyelerinin ortalaması ise olası en yüksek toplam puan üzerinden 15.35, 5 üzerinden 3.83 olarak hesaplanmıştır (76.75/100). İki grubun da ortalamaları eşik değerinin üzerindedir, her iki grup da ölçeğin katılıyorum kısmında yer almaktadır ve ortalamaları arasında 5 üzerinden .08 puanlık bir fark bulunmaktadır.

Tablo 19. Statüye Göre Katılımcıların Sayısal İletişim Becerileri Özyeterlik Algıları t-testi Sonuçları

Grup	N	$\bar{X}$	SS	sd	t	p
Öğrenci	393	15.64	2.881	474	.777	.438
Öğretim Üyesi	83	15.35	3.909			

Uygulanan t-testi sonucu t değeri .777, p değeri .438 bulunmuştur. Bulunan p değeri anlamlıdır ($p > .05$). Dolayısıyla öğretim üyeleri ve öğrenciler arasında sayısal iletişim özyeterlik algısına dayalı istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Tablo 20. Bölümlere Göre Katılımcıların Sayısal İletişim Becerileri Özyeterlik Algıları Dağılımı

Bölümler	N	$\bar{X}$	SS
RTS/STV	135	15.77	3.473
HİT/HİR	141	15.46	3.104
İTY/GİT	67	15.82	2.779
BYN/GAZETECİLİK	127	15.47	2.822
Bilinmeyen	6	14.33	1.633
Toplam	476	15.59	3.082

Araştırmaya katılan iletişim fakültesi bölümleri üyelerinin sayısal iletişime ilişkin özyeterlik algıları arasında önemli bir fark yoktur. Bununla birlikte Görsel İletişim Tasarımı/ İletişim Tasarımı ve Yönetimi bölümleri üyelerinin en yüksek olası toplam puan üzerinden 15.82, 5 üzerinden 3.95 ortalamaya sahip oldukları ve sayısal iletişim özyeterlik algılarının ötekilerden daha yüksek olduğu görülmektedir (79.1/100). Ayrıca bütün bölümlerin ortalamalarının eşik değerinin üzerinde olduğu ve bütün bölümlerin üyelerinin ölçeğin “katılıyorum” kısmında yer aldığı görülmüştür.

ANOVA tablosu incelenirken F değerinin .565, p değerinin ise .688 olduğu görülmüştür p değeri istatistiksel olarak anlamlı çıkmamıştır ($p>.05$). Bu durum, üyesi olunan bölümün grupların sayısal iletişim konusundaki özyeterlik algıları üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığını göstermektedir.

Tablo 21. Gelir Dağılımına Göre Katılımcıların Sayısal İletişim Becerileri Özyeterlik Algıları Dağılımı

Gelir	N	$\bar{x}$	SS
0-250	27	15.22	3.367
251-500	104	15.43	2.730
501-750	99	15.67	2.630
751-1000	98	15.69	2.790
1001 ve üstü	65	16.02	3.403
Toplam	393	15.64	2.881

Araştırmaya dahil edilen öğrencilerin sayısal iletişim özyeterlik algıları arasında bir karşılaştırma yapıldığında geliri 1000 TL üzeri olan öğrencilerin sayısal iletişim özyeterlik algısı ortalaması olası en yüksek toplam puan üzerinden 16.02, 5 üzerinden 4.2 olarak hesaplanmıştır ve öteki gelir gruplarının ortalamalarından daha yüksek olduğu görülmüştür (80/100). Bununla birlikte geliri 250 TL'nin altında olan öğrencilerin ortalamaları ise olası en yüksek toplam puan üzerinden 15.22, 5 üzerinden 3.80 olarak bulunmuştur ve bu grubun ortalamasının diğer gruplarından daha düşük olduğu görülmüştür (76/100). Bütün gelir gruplarının sayısal iletişim özyeterliklerine ilişkin algılarının ortalamaları kritik değerin üzerindedir ve bütün gelir grupları ölçeğin katılıyorum kısmında yer almaktadır.

Varyans analizisünde F değerinin .512 olduğu görülmüştür, p değeri ise .768 olarak bulunmuştur. Bu değer istatistiksel olarak anlamlı çıkmamıştır ($p>.05$). Bu, gelir durumunun bireylerin sayısal iletişim becerileri özyeterlik algısı üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığını göstermektedir.

Tablo 22. Unvana Göre Katılımcıların Sayısal İletişim Becerileri Özyeterlik Algıları Dağılımı

Unvan	N	$\bar{X}$	SS
Yardımcı Doçent	28	16.04	4.393
Doçent	21	16.95	2.598
Profesör	24	13.42	4.053
Toplam	73	15.44	4.065

Araştırmaya dahil edilen öğretim üyelerinin sayısal iletişim özyeterlik algıları arasında unvana dayalı bir sınıflandırma yapıldığında en yüksek ortalamaya olası en yüksek toplam puan üzerinden 16.95, 5 üzerinden 4.23 puan ile doçentler sahiptir (84.75/100). En düşük özyeterlik algısı ortalamasına ise olası en yüksek toplam puan üzerinden 13.42, 5 üzerinden 3.35 puan ile profesörler sahiptir (83.87/100).

Varyans analizi sonucu F değerinin 5.289 olduğu görülmüştür, p değeri ise .007 olarak bulunmuştur. Bu değer istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır ($p < .05$). Bu durum, öğretim üyelerinin unvanlarının sayısal iletişim özyeterlik algıları üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu anlamına gelmektedir. Bu nedenle yapılan Varyans analizinin ardından farkın nereden kaynaklandığını bulmak için verilere LSD izleme testi uygulanmıştır.

Tablo 23. Unvana Göre Katılımcıların Sayısal İletişim Becerileri Özyeterlik Algıları ANOVA Tablosu

Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	p
Gruplararası	156.223	2	78.111	5.289	.007
Gruplarıçi	1033.750	70	14.768		
Toplam	1189.973	72			

Tablo 24. Unvana Göre Katılımcıların Sayısal İletişim Becerileri Özyeterlik Algıları
LSD İzleme Testi Sonuçları

Unvan	Yardımcı Doçent	Doçent	Profesör
Yardımcı Doçent	-	-.917	2.619*
Doçent	.917	-	3.536*
Profesör	-2.619*	-3.536*	-

*Ortalama farkı .05 düzeyinde anlamlıdır.

Yapılan izleme testi sonucu profesörlerin sayısal iletişim becerileri özyeterlik algıları puanları ortalamalarının hem yardımcı doçentlerin, hem de doçentlerin ilgili ortalamalarından anlamlı bir biçimde daha düşük olduğu görülmüştür. Doçentler ve yardımcı doçentler kendi aralarında karşılaştırıldıklarında ise bulunan fark anlamlı çıkmamıştır. Unvanlar bazında değerlendirildiğinde, profesörlerin ortalamasının kritik değerinin altında kaldığı yani profesörlerin sayısal iletişim özyeterlik algılarının olumsuz yönde olduğu görülmüştür. Yardımcı doçentlerin ve doçentlerin ortalaması ise eşik değerinin üzerindedir ve ölçeğin katılıyor kısmında yer almaktadır.

4.1.5. Katılımcıların sayısal okuryazarlık becerileri özyeterlik algılarına ilişkin bulgular

Katılımcıların sayısal okuryazarlık ile ilgili özyeterliklerine ilişkin algılarına bakıldığında, belirlenen 5 ifadeden, her bir katılımcının alabileceği en düşük toplam puan 5, en yüksek toplam puan ise 25'tir. Eşik değer ise bu bölümdeki madde sayısına bağlı olarak olası en yüksek toplam puan üzerinden 17.5, 100 üzerinden ise 70 puan olarak hesaplanmıştır. Katılımcıların bu bölüme ilişkin ortalamaları ise olası en yüksek toplam puan üzerinden 19; 5 üzerinden 3.8 olarak hesaplanmıştır (76/100). Katılımcıların genel olarak kendilerini sayısal okuryazarlık becerileri konusunda yeterli gördükleri ve ölçeğin katılıyor kısmında yer aldıkları görülmüştür.

Tablo 25. Katılımcıların Sayısal İletişim Becerileri Özyeterlik Algılarının Maddelere Göre Dağılımı

	1	2	3	4	5
	f	f	f	f	f
	%	%	%	%	%
Sosyal medyada karşılaştığım paylaşımları yeniden paylaşmadan önce doğruluğunu ve güncelliğini doğrulayacak yöntemler geliştirebilirim.	23 %4.8	40 %8.4	97 %20.4	191 %40.1	125 %26.3
Arama motorlarını kullanırken tarama stratejileri geliştirebilirim (Anahtar sözcük belirleme, Boole işlemlerini kullanma vb.).	16 %3.4	52 %10.9	75 %15.8	194 %40.8	139 %29.2
İnternette eriştiğim sitelerin hangilerinin güvenli olduğunu ayırt edebilirim.	10 %2.1	34 %7.1	76 %16	214 %45	142 %29.8
Çevrim içi ortamlarda karşılaştığım bilgileri akademik amaçlı kullanmadan önce; bu bilgilerin doğruluğunu ve güncelliğini doğrulayabilecek yöntemler geliştirebilirim.	11 %2.3	32 %6.7	97 %20.4	233 %48.9	103 %21.6
Çeşitli sayısal teknolojileri proje ve çalışmalarımı destekleyici araçlar olarak etkin bir biçimde kullanabilirim.	14 %2.9	40 %8.4	100 %21	234 %49.2	88 %18.5

*1=Kesinlikle Katılmıyorum, 2=Katılmıyorum, 3=Kararsızım,4= Katılıyorum, 5=Kesinlikle Katılıyorum

Katılımcılara sayısal okuryazarlık becerileri özyeterlik algıları konusunda yöneltilen ifadeler tek tek incelendiğinde, katılımcıların en yüksek oranda katıldıkları madde akademik amaçlı bilgilerin güncelliğinin kontrolü ile ilgili olan madde olduğu görülmüştür (%70.5 olumlu katılma oranı). Katılımcıların en yüksek oranda katılmadıklarını belirttikleri madde ise arama motorlarının kullanımında tarama stratejileri geliştirme ile ilgili ifadeler içeren madde olarak belirlenmiştir (%14 olumsuz katılma oranı).

Tablo 26. Katılımcıların Sayısal Okuryazarlık Becerileri Özyeterlik Algıları

Grup	N	$\bar{X}$	SS	sd	t	p
Erkek	225	19,30	3,850	474	1.521	.129
Kadın	251	18,77	3,677			
Toplam	476	19.02	3.765			

Erkeklerin sayısal okuryazarlık becerileri özyeterlik algısı puanlarının ortalamaları olası en yüksek toplam puan üzerinden 19.30, 5 üzerinden 3.86 olarak hesaplanmıştır (77.2/100). Kadınların ortalaması ise olası en yüksek toplam puan üzerinden 18.77, 5 üzerinden 3.75'tir (75.08/100). Her iki grubun da ortalamaları eşik değerin üzerindedir ve her iki grup da ölçeğin katılıyorum kısmında yer almaktadır. İki grubun arasında sayısal okuryazarlık becerileri özyeterlik algıları bağlamında 5 üzerinden .11 puanlık bir fark bulunmaktadır.

Bağımsız değişkenler t-testi analizi sonucunda t değeri 1.521, serbestlik derecesi (df) 474; p değeri ise .129 çıkmıştır. Çıkan p değeri .05'in üzerindedir. Bu da katılımcıların sayısal okuryazarlık özyeterlik algılarında cinsiyetlere göre bir bulunmadığını ifade etmektedir.

Öğrencilerin ve öğretim üyelerinin sayısal teknoloji okuryazarlığı ile ilgili olarak özyeterlik algılarının karşılaştırılmasında öğrencilerin ortalamasının olası en yüksek toplam puan üzerinden 19.20, 5 üzerinden 3.84 olduğu görülmüştür (76.8/100). Öğretim üyelerinin ortalamasının ise olası en yüksek toplam puan üzerinden 18.19, 5 üzerinden 3.63 olarak hesaplanmıştır (72.76/100). Her iki grubun da ortalamaları eşik değerinin üzerindedir, her iki grup da ölçeğin katılıyorum kısmında yer almaktadır ve aralarında 5 üzerinden hesaplandığında .21 puanlık bir fark bulunmaktadır.

Tablo 27. Statüye Göre Katılımcıların Sayısal Okuryazarlık Becerileri Özyeterlik Algıları t-testi Sonuçları

Grup	N	$\bar{X}$	SS	sd	t	p
Öğrenci	393	19,20	3,372	474	2,215	.027
Öğretim Üyesi	83	18,19	5,188			

Yapılan analiz sonucunda t değeri 2.215, p değeri ise .027 çıkmıştır. Çıkan p değeri .05'in altındadır. Bu durumda öğrencilerin ve öğretim üyelerinin bu konudaki ortalamaları arasındaki fark anlamlı çıkmaktadır. Öğrencilerin sayısal okuryazarlık becerileri özyeterlik algıları istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde öğretim üyelerinin özyeterlik algılarından daha yüksektir.

Tablo 28. Bölümlere Göre Katılımcıların Sayısal Okuryazarlık Becerileri Özyeterlik Algıları Dağılımı

Bölümler	N	$\bar{X}$	SS
RTS/STV	135	19.03	4.070
HİT/HİR	141	19.07	3.640
İTY/GİT	67	18.96	4.150
BYN/GAZETECİLİK	127	19.08	3.344
Bilinmeyen	6	17.17	4.262
Toplam	476	19.02	3.765

Araştırmaya katılan iletişim fakülteleri bölümleri üyelerinin sayısal okuryazarlığa ilişkin özyeterlik algıları bölümlere dayalı olarak incelendiğinde Basın Yayın/Gazetecilik bölümleri öğrencilerinin olası en yüksek toplam puan üzerinden 19.08, 5 üzerinden 3.81 puanla en yüksek ortalamaya sahip olduğu görülmektedir (76.32). En düşük ortalamaya ise olası en yüksek toplam puan üzerinden 18.96, 5 üzerinden 3.79 puan ile Görsel İletişim Tasarımı/ İletişim Tasarımı ve Yönetimi bölümleri üyeleri sahiptir (75.84/100). Bununla

birlikte bütün bölümlerin ortalamalarının eşik değerin üzerinde olduğu ve hepsinin ölçeğin katılıyor kısmında yer aldıkları görülmüştür.

Varyans analizi sonucunda F değerinin .381 olduğu görülmüştür; p değeri ise .822 olarak bulunmuştur yani bu değer istatistiksel olarak anlamlı çıkmamıştır ($p>.05$). Bu, üyesi olunan bölümün, bireylerin sayısal okuryazarlık becerileri özyeterlik algıları üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığını göstermektedir.

Araştırmaya dahil edilen öğrencilerin sayısal okuryazarlık özyeterlikleri arasında bir karşılaştırma yapıldığında gelir grupları arasında okuryazarlık ortalamaları konusunda çok büyük bir fark olmadığı görülmektedir. Bununla birlikte geliri 1000 TL üzeri olan öğrencilerin sayısal iletişim özyeterlik algısı puanı ortalaması olası en yüksek toplam puan üzerinden 19.60 çıkmıştır. Bu 5 üzerinden 3.92 puana karşılık gelmektedir ($78.4/100$) ve öteki gelir gruplarının ortalamalarından daha yüksektir. Ayrıca bütün gelir gruplarının ortalamaları eşik değerin üzerindedir ve hepsi ölçeğin katılıyor kısmında yer almaktadır.

Tablo 29. *Gelir Gruplarına Göre Katılımcıların Sayısal İletişim Becerileri Özyeterlik Algıları Dağılımı*

Gelir	N	$\bar{x}$	SS
0-250	27	19.41	3.587
251-500	104	18.62	3.518
501-750	99	19.51	3.008
751-1000	98	19.17	3.328
1001 ve üstü	65	19.60	3.605
Toplam	393	19.20	3.372

Yapılan Varyans analizi sonucu F değeri 1.243 olarak, p değeri ise .292 olarak hesaplanmıştır ve p değeri istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p>.05$). Bu, gelir durumunun bireylerin sayısal okuryazarlık becerileri özyeterlik algıları üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığını göstermektedir.

Öğretim üyelerinin sayısal okuryazarlık becerileri özyeterlik algıları arasında bir karşılaştırma yapıldığında en yüksek sayısal okuryazarlık özyeterlik algısı ortalamasına olası en yüksek toplam puan üzerinden 19.67, 5 üzerinden 3.93 puan ile doçentlerin sahip olduğu görülmüştür (78.68/100). En düşük ortalamaya ise olası en yüksek ortalama puan üzerinden 15.63 puan ile profesörlerin sahip olduğu görülmüştür. Bu 5 üzerinden 3.12'ye karşılık gelmektedir (62.5/100). Bununla birlikte yardımcı doçentlerin ve doçentlerin ortalamaları eşik değerinin üzerindedir ve bu kişiler ölçeğin katılıyorum kısmında yer almaktadır. Yani bu unvan grupları sayısal iletişim becerileri konusunda kendilerini yeterli görmektedir. Profesörlerin ortalamaları eşik değerinin altındadır ve profesörler kendilerini bu konuda yetersiz görmektedirler.

Tablo 30. Unvana Göre Katılımcıların Sayısal Okuryazarlık Becerileri Özyeterlik Algıları Dağılımı

Unvan	N	$\bar{x}$	SS
Yardımcı Doçent	28	19.54	5.541
Doçent	21	19.67	3.979
Profesör	24	15.63	5.157
Toplam	73	18.19	5.285

Tablo 31. Unvana Göre Katılımcıların Sayısal Okuryazarlık Becerileri Özyeterlik Algıları ANOVA Tablosu

Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	p
Gruplararası	253.703	2	126.851	5.053	.009
Gruplarıçi	1757.256	70	25.104		
Toplam	2010.959	72			

ANOVA tablosu incelenirken F değerinin 5.053 olduğu görülmüştür, p değeri ise .009 olarak bulunmuştur ve bu değer istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır ($p > .05$). Bu, öğretim üyelerinin ünvanlarının sayısal okuryazarlık özyeterlik algıları konusunda anlamlı bir

etkisi olduğunu ve gruplar arasında anlamlı bir fark bulunduğu anlamına gelmektedir. Bu farkın nereden kaynaklandığının bulunması için verilere LSD izleme testi uygulanmıştır.

Yapılan izleme testi sonucu profesörlerin sayısal okuryazarlık özyeterlik algıları puanları hem yardımcı doçentlerin, hem de doçentlerin ilgili ortalamalarından anlamlı bir biçimde daha düşük olduğu görülmüştür. Doçentler ve yardımcı doçentler kendi aralarında karşılaştırıldıklarında ise bulunan fark anlamlı çıkmamıştır.

Tablo 32. Unvana Göre Katılımcıların Sayısal Okuryazarlık Becerileri Özyeterlik Algıları LSD İzleme Testi Sonuçları

Unvan	Yardımcı Doçent	Doçent	Profesör
Yardımcı Doçent	-	-.131	3.911*
Doçent	.131	-	4.042*
Profesör	-3.911*	-4.042*	-

*Ortalama farkı .05 düzeyinde anlamlıdır.

4.1.6. Katılımcıların sayısal alışveriş becerileri özyeterlik algılarına ilişkin bulgular

Katılımcılara sayısal alışveriş becerileri ile ilgili özyeterliklerine ilişkin algılarının ölçülmesine yönelik olarak 4 adet ifade yöneltilmiştir. Kendilerine yöneltilen bu 4 ifadeden her bir katılımcının alabileceği en düşük toplam puan 4, en yüksek toplam puan ise 20 olarak hesaplanmıştır. Katılımcıların sayısal alışveriş becerileri özyeterlik algısı ortalamaları olası en yüksek toplam puan üzerinden hesaplandığında 16.61 olarak bulunmuştur. Bu 5 üzerinden 4.15'e karşılık gelmektedir (83/100). Eşik değeri ise bu bölümdeki madde sayısına bağlı olarak 13.6 şeklinde hesaplanmıştır (68/100). Katılımcıların ortalamaları eşik değerinin üzerindedir ve katılımcılar ölçeğin katılıyorum kısmında yer almaktadır ve kendilerini sayısal alışveriş becerileri konusunda yeterli görmektedirler.

Katılımcıların sayısal alışveriş becerileri ile ilgili olarak kendilerini en çok satın almadan önce bir ürünün özelliklerini araştırabilme konusunda yeterli gördükleri görülmüştür

(%91 olumlu katılma oranı). Kendilerini en yetersiz gördükleri sayısal alışveriş becerisi ise sanal para teknolojilerinin kullanımı olarak ortaya çıkmıştır (%19 olumsuz katılma oranı).

Tablo 33. Katılımcıların Sayısal Alışveriş Becerileri Özyeterlik Algılarının Maddelere Göre Dağılımı

	1	2	3	4	5
	f	f	f	f	f
	%	%	%	%	%
Bir ürünü satın almadan önce özelliklerini internette araştırabilirim.	6 %1.3	16 %3.4	22 %4.6	178 %37.4	254 %53.4
İhtiyaç duyduğumda internet üzerinden para transferi yapabilirim.	15 %3.2	25 %5.3	53 %11.1	164 %34.5	219 %46
İhtiyaç duyduğumda internet üzerinden alışveriş yapabilirim.	19 %4	15 %3.2	29 %4.2	148 %31.1	274 %57.6
İnternette alışveriş yaparken sanal para teknolojilerini (bitcoin, paypal vb.) kullanabilirim.	39 %8.2	53 %11.1	74 %15.5	141 %29.6	169 %35.5

*1=Kesinlikle Katılmıyorum, 2=Katılmıyorum, 3=Kararsızım,4= Katılıyorum, 5=Kesinlikle Katılıyorum

Erkeklerin sayısal alışveriş özyeterlik algısı puanlarının ortalamaları olası en yüksek toplam puan üzerinden 16.79, 5 üzerinden 4.1 olduğu görülmüştür (83.95/100). Kadınların ortalaması ise olası en yüksek toplam puan üzerinden 16.46, 5 üzerinden 4.1 olarak hesaplanmıştır (82.3/100). Her iki grubun da ortalamaları eşik değerin üzerindedir ve her iki grup da ölçeğin katılıyorum kısmında yer almaktadır. İki grubun ortalamaları arasında 5 üzerinden değerlendirildiğinde bir fark bulunmamaktadır.

Tablo 34. Katılımcıların Sayısal Alışveriş Becerileri Özyeterlik Algıları

Grup	N	$\bar{X}$	SS	sd	t	p
Erkek	225	16.79	3.235	474	1.114	.266
Kadın	251	16.46	3.191			
Toplam	476	16.61	3.213			

Yapılan t-testi analizi sonucunda t değeri 1.114, p değeri ise .266 çıkmıştır. Çıkan p değeri .05'in üzerindedir. Bu da iki grubun sayısal alışveriş becerileri özyeterlik algılarının ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmadığını, yani cinsiyetin bireylerin sayısal alışveriş becerileri özyeterlik algısı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmadığını ifade etmektedir.

Tablo 35. Statüye Göre Katılımcıların Sayısal Alışveriş Becerileri Özyeterlik Algıları t-testi Sonuçları

Grup	N	$\bar{X}$	SS	sd	t	p
Öğrenci	393	16.64	3.134	474	.448	.655
Öğretim Üyesi	83	16.47	3.580			

Öğrencilerin ve öğretim üyelerinin sayısal alışveriş ile ilgili olarak özyeterlik algılarının karşılaştırılmasında öğrencilerin ortalamasının olası en yüksek toplam puan üzerinden 16.64 olduğu görülmüştür. Bu, 5 üzerinden 4.16 puana karşılık gelmektedir (83.2/100). Öğretim üyelerinin ortalamasının ise olası en yüksek toplam puan üzerinden 16.47, 5 üzerinden 4.11 olduğu görülmüştür (82.35/100). Hem öğretim üyelerinin hem öğrencilerin ortalamaları eşik değer üzerinde, her iki grup da ölçeğin katılıyorum kısmında yer almaktadır ve iki grubun ortalamaları arasında 5 üzerinden hesaplandığında .05 puanlık bir fark bulunmaktadır.

Yapılan analiz sonucunda t değeri .448, p değeri ise .655 çıkmıştır. Çıkan p değeri .05'in üzerindedir. Bu da iki grubun sayısal alışveriş özyeterlik algılarının ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmadığını ifade etmektedir.

Araştırmaya katılan iletişim fakültesi bölümleri üyelerinin sayısal alışverişe ilişkin özyeterlik algıları arasında önemli bir fark yoktur. Bununla birlikte Görsel İletişim Tasarımı/ İletişim Tasarımı ve Yönetimi bölümleri öğrencilerinin olası en yüksek toplam puan üzerinden 17.39, 5 üzerinden 4.34 puanlık bir ortalamaya sahip olduğu ve sayısal alışveriş özyeterlik algısının ötekilerden daha yüksek olduğu görülmektedir (87/100). Bütün bölümlerin ortalamaları eşik değerinin üzerindedir ve hepsi ölçeğin katılıyorum kısmında yer almaktadır.

Tablo 36. Bölümlere Göre Katılımcıların Sayısal Alışveriş Becerileri Özyeterlik Algıları Dağılımı

Bölümler	N	$\bar{x}$	SS
RTS/STV	135	16.54	3.352
HİT/HİR	141	16.58	3.066
İTY/GİT	67	17.39	2.990
BYN/GAZETECİLİK	127	16.35	3.351
Bilinmeyen	6	16.00	2.191
Toplam	476	16.61	3.213

Yapılan Varyans analizisönucunda F değerinin 1.271 olduğu görülmüştür; p değeri ise .280 olarak bulunmuştur ve bu değer istatistiksel olarak anlamlı çıkmamıştır ($p>.05$). Bu, bölümün, bireylerin sayısal alışveriş becerileri özyeterlik algıları üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığını göstermektedir.

Katılımcıların sayısal alışveriş becerileri özyeterlik algıları arasında bir karşılaştırma yapıldığında ve ortalamaları incelendiğinde geliri 1000 TL üzeri olan öğrencilerin alışveriş becerileri özyeterlik algısı ortalama puanı olası en yüksek toplam puan üzerinden 17.26, 5 üzerinden 4.31 olarak bulunmuştur (86.3/100) ve bu puan diğer gelir gruplarının ortalamasından daha yüksektir. En düşük ortalamaya ise olası en yüksek toplam puan üzerinden 15.85, 5 üzerinden 3.96 puan ortalama ile geliri 250 TL'nin altında olan

öğrenciler sahiptir (79.25/100). Bütün gelir gruplarının ortalamaları eşik değerinin üzerindedir ve hepsi ölçeğin katılıyorum kısmında yer almaktadır.

Tablo 37. Gelir Gruplarına Göre Katılımcıların Sayısal Alışveriş Becerileri Özyeterlik Algıları Dağılımı

Gelir	N	$\bar{x}$	SS
0-250	27	15.85	3.634
251-500	104	15.98	3.292
501-750	99	16.62	2.899
751-1000	98	17.18	2.940
1001 ve üstü	65	17.26	3.094
Toplam	393	16.64	3.134

Tablo 38. Gelir Gruplarına Göre Katılımcıların Sayısal Alışveriş Becerileri Özyeterlik Algıları ANOVA Tablosu

Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	p
Gruplararası	116.096	4	29.024	3.016	.018
Gruplarıçi	3734.031	388	9.624		
Toplam	3850.127	392			

Uygulanan Varyans analizi sonucunda F değerinin 3.016 olduğu görülmüştür; p değeri ise .018 olarak bulunmuştur ve bu değer kritik değer olarak alınan alfa değerinden küçüktür ($p < .05$). Yani gelir grupları arasında sayısal alışveriş becerileri özyeterlik algıları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark vardır. Bu farkın nereden kaynaklandığının bulunması için analize LSD izleme testi ile devam edilmiştir.

İzleme testi sonucunda geliri 500 TL'nin altında olan gelir gruplarının sayısal alışveriş becerileri özyeterlilik algılarının anlamlı bir şekilde geliri 750 TL'nin üzerinde olan gelir gruplarının bu konudaki özyeterlilik algılarından düşük olduğu görülmüştür.

Tablo 39. Gelir Gruplarına Göre Katılımcıların Sayısal Alışveriş Becerileri Özyeterlilik Algıları LSD İzleme Testi Sonuçları

Gelir	250-500 TL	251-500 TL	501-750 TL	751-1000 TL	1000 TL üzeri
0-250 TL	-	-.129	-.764	-1.332*	-1.410*
251-500 TL	.129	-	-.635*	-1.203*	-1.281*
501-750 TL	.764	.635	-	-.568	-.645
751-1000 TL	1.332*	1.203*	.568	-	-.078
1000 TL üzeri	1.410*	1.281*	.645	.078	-

*Ortalama farkı .05 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 40. Unvana Göre Katılımcıların Sayısal Alışveriş Becerileri Özyeterlilik Algıları Dağılımı

Unvan	N	$\bar{x}$	SS
Yardımcı Doçent	28	17.29	2.720
Doçent	21	18.67	1.932
Profesör	24	13.83	4.198
Toplam	73	16.55	3.663

Öğretim üyelerinin sayısal alışveriş becerileri özyeterlilik algıları arasında bir karşılaştırma yapıldığında ve unvana dayalı gruplar arasında bir sınıflandırma yapıldığında en yüksek ortalamaya olası en yüksek toplam puan üzerinden 18.67 puan ile doçentler sahiptir. Bu, 5 üzerinden 4.66 puana karşılık gelmektedir (93.35/100). En düşük ortalamaya ise olası en yüksek ortalama puan üzerinden 13.83, 5 üzerinden 3.45 puan ile profesörler sahiptir

(69.15/100). Bütün unvan gruplarının ortalamaları eşik değerinin üzerindedir ve hepsi ölçeğin katılıyor kısmında yer almaktadır.

Tablo 41. Unvana Göre Katılımcıların Sayısal Alışveriş Becerileri Özyeterlik Algıları ANOVA Tablosu

Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	p
Gruplararası	286.368	2	143.184	14.746	.000
Gruplarıçi	679.714	70	9.710		
Toplam	966.082	72			

ANOVA tablosu incelenirken F değerinin 14.746 olduğu, p değerinin ise .000 olduğu görülmüştür. Yani unvan gruplarının sayısal alışveriş becerileri özyeterlik algıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($p < .05$). Bu farkın nereden kaynaklandığının bulunması ve hangi gelir gruplarının arasındaki farkın anlamlı olduğunun anlaşılması için analize LSD izleme testi ile devam edilmiştir.

Tablo 42’de görüldüğü üzere; profesörlerin sayısal alışveriş becerileri özyeterlik algılarının ortalamaları yardımcı doçentlerle karşılaştırıldığında ve olası en yüksek toplam puan üzerinden ele alındığında 3.452 puan daha düşüktür. Doçentlerle karşılaştırıldığında ise 4.833 puan daha düşüktür. Tabloda görüldüğü üzere, yardımcı doçentler ve doçentler arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. ($p > .05$) Doçentler ile profesörler arasındaki fark ve yardımcı doçentlerle profesörler arasındaki fark ise istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p < .05$). Bu şu anlama gelmektedir; sayısal alışveriş söz konusu olduğunda hem doçentlerin hem de yardımcı doçentlerin özyeterlik algısı anlamlı bir biçimde profesörlerinkinden daha yüksektir.

Tablo 42. Unvana Göre Katılımcıların Sayısal Alışveriş Becerileri Özyeterlik Algıları
LSD İzleme Testi Sonuçları

Unvan	Yardımcı Doçent	Doçent	Profesör
Yardımcı Doçent	-	-1.381	3.452*
Doçent	1.381	-	4.833*
Profesör	-3.452*	-4.833*	-

*Ortalama farkı .05 düzeyinde anlamlıdır.

4.1.7. Katılımcıların sayısal hak ve sorumluluklar ile ilgili özyeterlik algılarına ilişkin bulgular

Katılımcıların sayısal haklarının savunulması ve sayısal sorumlulukların yerine getirilmesi ile ilgili özyeterliklerine ilişkin algılarına bakıldığında, kendilerine yöneltilen 5 ifadeden, her bir katılımcının alabileceği olası en düşük toplam puan 5, en yüksek toplam puan ise 25'tir. Bununla birlikte eşik değer olarak bu bölümdeki madde sayısına bağlı olarak 17.05 bulunmuştur(68.2/100). Katılımcıların bu yeterlikler konusundaki toplam ortalamaları olası en yüksek toplam puan üzerinden 19.65 olarak hesaplanmıştır. Bu 5 üzerinden 3.93'e karşılık gelmektedir (78.6/100). Katılımcıların kendilerini sayısal vatandaşlığın bu bileşeni konusunda yeterli gördükleri gözlemlenmiştir.

Katılımcıların sayısal haklarının savunulması ve sayısal sorumluluklarının yerine getirilmesi ile ilgili özyeterliklerine ilişkin ifadeler tek tek ele alındığında katılımcıların en yüksek oranda çevrimiçi ortamlarda kendilerini ve başkalarını koruyabileceklerine inandıkları (%81 olumlu katılma oranı) görülmektedir. Bununla birlikte kullanıcılar en yüksek oranda sayısal teknolojilerin kullanımında başka insanlara örnek olacaklarına inanmamaktadırlar (%12.5 olumsuz katılma oranı).

Tablo 43. Katılımcıların Sayısal Hak Ve Özgürlükler İle İlgili Özyeterlik Algılarının Maddelere Göre Dağılımı

	1	2	3	4	5
	f	f	f	f	f
	%	%	%	%	%
Çevrimiçi ortamlarda gerçekleştirdiğim eylemleri fiziksel dünyada yaptırımları olabileceğinin farkında olarak gerçekleştiririm.	12 %2.5	22 %4.6	52 %10.9	205 %43.1	185 %38.9
Üyesi olduğum sosyal medyada sahip olduğum hakların neler olduğunu bilerek hareket ederim.	6 %1.3	36 %7.6	76 %16	220 %46.2	138 %29
Sayısal teknolojilerin nasıl kullanılması gerektiği konusunda başka insanlara örnek olacak şekilde davranabilirim.	13 %2.7	47 %9.9	121 %24.4	207 %43.5	88 %18.5
Çevrimiçi ortamlarda karşılaştığım, uygusuz davranışlar sergileyen kişilere karşı kendimi ve başkalarımı savunabilirim.	7 %1.5	24 %5.	59 %12.4	239 %50.2	147 %30.9
Sayısal teknolojileri kamusal alanda sesimi duyurabilmek için ve toplumsal olaylara katılmak etkin bir araç olarak kullanabilirim.	17 %3.6	33 %6.9	75 %15.8	202 %42.4	149 %31.3

*1=Kesinlikle Katılmıyorum, 2=Katılmıyorum, 3=Kararsızım,4= Katılıyorum, 5=Kesinlikle Katılıyorum

Erkeklerin sayısal hak ve sorumluluk özyeterlik algısı ortalaması olası en yüksek toplam puan üzerinden 19.46, 5 üzerinden 3. 89 olarak hesaplanmıştır (77.84/100). Kadınların ortalaması ise olası en yüksek toplam puan üzerinden 19.83'tür. Bu 5 üzerinden 3.96 puana karşılık gelmektedir (79.32/100). Her iki grubun ortalamaları da eşik değerinin üzerindedir ve her iki grup da ölçeğin katılıyorum kısmında yer almaktadır. İki grubun ortalamaları arasında teknoloji erişim bağlamında 5 puan üzerinden .07 puanlık bir fark bulunmaktadır.

Tablo 44. Katılımcıların Sayısal Hak Ve Özgürlükler İle İlgili Özyeterlik Algıları

Grup	N	$\bar{X}$	SS	sd	t	p
Erkek	225	19.46	3.496	474	-1.174	.241
Kadın	251	19.83	3.389			
Toplam	476	19.65	3.441			

Yapılan t-testi sonucunda t değeri -1.174, p değeri ise .241 çıkmıştır. Çıkan p değeri .05'in üzerindedir. Bu da iki grubun sayısal hak ve sorumluluklar özyeterlik algılarının ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmadığını ifade etmektedir.

Öğrencilerin ve öğretim üyelerinin sayısal hak ve sorumluluklar ile ilgili olarak özyeterlik algılarının karşılaştırılmasında öğrencilerin ortalaması olası en yüksek toplam puan üzerinden 19.73, 5 puan üzerinden 3.94 olarak hesaplanmıştır (78.92/100). Öğretim üyelerinin ortalaması ise olası en yüksek toplam puan üzerinden 19.30, 5 puan üzerinden 3.86'dır (77.2/100). Her iki grubun da ortalamaları eşik değer olan 17'nin üzerindedir.

Tablo 45. Statüye Göre Katılımcıların Sayısal Hak ve Özgürlüklerine İlişkin Özyeterlik Algıları t-testi Sonuçları

Grup	N	$\bar{X}$	SS	sd	t	p
Öğrenci	393	19.73	3.242	474	1.026	.305
Öğretim Üyesi	83	19.30	4.268			

Yapılan t-testi sonucunda t değeri 1.026, p değeri ise .305 olarak bulunmuştur. Çıkan p değeri .05'in üzerindedir. Bu da iki grubun hak ve sorumluluk ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmadığını ifade etmektedir.

Araştırmaya dahil edilen iletişim fakülteleri bölümlerinin üyelerinin sayısal hak ve sorumluluklar ile ilgili özyeterlik algıları arasında bir karşılaştırma yapıldığında her bölümün üyelerinin eşit erişime sahip oldukları görülmektedir ve hepsinin ortalamaları eşik değerinin üzerindedir. Ayrıca Varyans analizi sonucu arada anlamlı bir fark da bulunamamıştır.

Tablo 46. Bölümlere Göre Katılımcıların Sayısal Hak ve Özgürlüklerine İlişkin Özyeterlik Algıları Dağılımı

Bölümler	N	$\bar{X}$	SS
RTS/STV	135	19.61	3.953
HİT/HİR	141	19.67	3.430
İTY/GİT	67	19.57	2.904
BYN/GAZETECİLİK	127	19.83	3.175
Bilinmeyen	6	17.33	2.066
Toplam	476	19.65	3.441

Tablo 47. Gelir Gruplarına Göre Katılımcıların Sayısal Hak ve Özgürlüklerine İlişkin Özyeterlik Algıları Dağılımı

Gelir	N	$\bar{X}$	SS
0-250	27	20.37	2.937
251-500	104	19.25	3.252
501-750	99	20.08	3.177
751-1000	98	19.64	3.020
1001 ve üstü	65	18.82	3.716
Toplam	393	19.73	3.242

Katılımcıların sayısal hak ve sorumluluk ile ilgili özyeterlik algıları arasında bir karşılaştırma yapıldığında gelir grupları arasında en yüksek ortalamaya, olası en yüksek toplam puan üzerinden 20.37, 5 üzerinden 4 puanla 0-250 TL geliri bulunan katılımcıların sahip olduğu görülmüştür (81.5/100). En düşük ortalamaya ise olası en yüksek toplam puan üzerinden 18.82, 5 üzerinden 3.76 puanla 1000 TL üzerinde geliri bulunan öğrenciler sahiptir (75.28/100). Ayrıca bütün gelir gruplarının ortalamalarının eşik değerinin üzerinde olduğu ve hepsinin ölçeğin katılıyorum kısmında kaldığı görülmüştür.

Varyans analizis sonuçları incelenirken F değerinin 1.154, p değerinin ise .400 olduğu görülmüştür ve bu değer istatistiksel olarak anlamlı çıkmamıştır ($p>.05$). Bu, gelir durumunun bireylerin sayısal hak ve sorumluluklarla ilgili özyeterlik algıları üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı anlamına gelmektedir.

Tablo 48. Unvana Göre Katılımcıların Sayısal Hak ve Özgürlüklerine İlişkin Özyeterlik Algıları Dağılımı

Unvan	N	$\bar{x}$	SS
Yardımcı Doçent	28	20.14	4.223
Doçent	21	21.19	3.415
Profesör	24	17.54	4.303
Toplam	73	19.59	4.255

Öğretim üyeleri arasında sayısal hak ve sorumluluklar ile ilgili özyeterlik algıları arasında karşılaştırma yapıldığında ve unvana dayalı gruplar arasında bir sınıflandırma yapıldığında en yüksek ortalamaya olası en yüksek toplam puan üzerinden 21.19, 5 üzerinden 4.23 puan ile doçentler sahiptir (84.76/100). En düşük ortalamaya ise olası en yüksek toplam puan üzerinden 17.54, 5 üzerinden 3.5 puan ile profesörlerin sahip olduğu görülmüştür (70.16/100). Bütün unvan gruplarının ortalamaları eşik değerinin üzerindedir.

ANOVA tablosu incelenirken F değerinin 5.003 olduğu, p değerinin ise .009 olduğu görülmüştür ve p değeri istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır ($p<.05$). Bu, ünvanın katılımcıların sayısal hak ve sorumluluklar ile ilgili özyeterlik algıları üzerinde etkili olduğu anlamına gelmektedir. Bu farkın nereden kaynaklandığının bulunması ve hangi gelir gruplarının arasındaki farkın anlamlı olduğunun anlaşılması için analize LSD izleme testi ile devam edilmiştir.

Tablo 49. Unvana Göre Katılımcıların Sayısal Hak ve Özgürlüklerine İlişkin Özyeterlik Algıları ANOVA Tablosu

Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	p
Gruplararası	163.046	2	81.523	5.003	,009
Gruplarıçi	1140.625	70	16.295		
Toplam	1303.671	72			

Tablo 50. Unvana Göre Katılımcıların Sayısal Hak ve Özgürlüklerine İlişkin Özyeterlik Algıları LSD İzleme Testi Sonuçları

Unvan	Yardımcı Doçent	Doçent	Profesör
Yardımcı Doçent	-	-1.048	2.601*
Doçent	1.048	-	3.649*
Profesör	-2.601*	-3.649*	-

*Ortalama farkı .05 düzeyinde anlamlıdır.

Yapılan LSD testi sonuçları incelendiğinde yardımcı doçentlerle doçentler arasındaki farkın anlamlı olmadığı ($p > .05$), profesörlerin sayısal hak ve sorumluluklar ile ilgili özyeterlik algılarının ortalamalarının anlamlı bir şekilde hem doçentlerin özyeterlik algılarından hem de yardımcı doçentlerin özyeterlik algılarından daha düşük olduğu görülmüştür.

4.1.8. Katılımcıların sayısal güvenlik becerileri özyeterlik algılarına ilişkin bulgular

Katılımcıların sanal ve fiziksel dünyada kendi sayısal güvenliklerini sağlayabilmeleri ile ilgili özyeterliklerine ilişkin algıları göz önünde bulundurulduğunda, konu ile ilgili olarak katılımcılara 4 adet ifade yöneltilmiştir. Bu dört ifadeden her bir katılımcının alabileceği olası en düşük toplam puanın 4, en yüksek toplam puanın ise 20 olduğu görülmüştür.

Katılımcıların sayısal güvenlik özyeterlik algılarının ortalamaları olası en yüksek toplam puan üzerinden 16.61 puan olarak hesaplanmıştır. Bu, 5 üzerinden 4.15'e karşılık gelmektedir (83/100). Bu puan, bu bölümdeki madde sayısına göre hesaplanan eşik değeri olarak bulunan 13.64'ün üzerindedir (68.2/100). Katılımcıların ortalamaları ölçeğin katılıyorum kısmında yer almaktadır ve katılımcılar kendilerini sayısal güvenlik becerileri konusunda yeterli görmektedirler.

Tablo 51. Katılımcıların Sayısal Hak Ve Özgürlükler İle İlgili Özyeterlik Algılarının Maddelere Göre Dağılımı

	1	2	3	4	5
	f	f	f	f	f
	%	%	%	%	%
Kullandığım masaüstü ve mobil teknolojilerde bulunan verilerimi gerekli yazılımları kullanarak koruyabilirim.	22	42	108	208	96
	%4.6	%8.8	%22.7	%43.7	%20.2
Sosyal medya hesabımda kişisel bilgilerimi (açık adres, telefon numarası vb.) paylaşmaktan kaçınıyorum.	22	40	31	147	236
	%4.6	%8.4	%6.5	%30.9	%49.6
Sosyal medyada yaptığım paylaşımları sadece görmesini istediğim ve güvendiğim kişilerin görebileceği şekilde ayarlayabilirim.	10	22	28	152	264
	%2.1	%4.6	%5.9	%31.9	%55.5
Üyesi olduğum web sitelerine ve sahip olduğum e-mail adreslerine erişmek için gerekli şifreleri başka insanlarla paylaşmamaya özen gösteririm.	11	12	26	115	312
	%2.3	%2.5	%5.5	%24.2	%65.5

*1=Kesinlikle Katılmıyorum, 2=Katılmıyorum, 3=Kararsızım,4= Katılıyorum, 5=Kesinlikle Katılıyorum

Katılımcılar sayısal güvenlik ile ilgili olarak kendilerini en çok çevrimiçi hesaplarının şifrelerini korumak konusunda yeterli (%90 olumlu katılma oranı), sayısal teknolojilerde sakladıkları verileri gerekli yazılımları korumak konusunda ise yetersiz (%13.5 olumsuz katılma oranı) gördüklerini belirtmişlerdir.

Tablo 52. Katılımcıların Sayısal Güvenlik Becerileri Özyeterlik Algıları

Grup	N	$\bar{X}$	SS	sd	t	p
Erkek	225	16.41	2.665	474	-1.537	.125
Kadın	251	16.78	2.611			
Toplam	476	16.61	2.640			

Erkeklerin sayısal güvenlik becerileri özyeterlik algılarının ortalaması olası en yüksek toplam puan üzerinden 16.41, 5 üzerinden 4.10 puandır (82/100). Kadınların ortalaması ise olası en yüksek toplam puan üzerinden 16.78, 5 üzerinden 4.19'dur (83.9/100). Her iki grubun da ortalaması eşik değer üzerinde, her iki grup da ölçeğin katılıyorum kısmında yer almaktadır ve iki grubun ortalamaları arasında sayısal güvenlik özyeterlik algıları bağlamında 5 puan üzerinden .09 puanlık bir fark bulunmaktadır.

Yapılan t-testi sonucunda t değeri -1.537, p değeri ise .125 çıkmıştır. Bulunan p değeri .05'in üzerindedir. Bu da katılımcıların cinsiyetlerinin sayısal güvenlik özyeterlik algıları ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmadığını ifade etmektedir.

Tablo 53. Statüye Göre Katılımcıların Sayısal Güvenlik Becerileri Özyeterlik Algıları t-testi Sonuçları

Grup	N	$\bar{X}$	SS	sd	t	p
Öğrenci	393	16.70	2.511	474	1.660	.098
Öğretim Üyesi	83	16.17	3.165			

Öğrencilerin ve öğretim üyelerinin sayısal güvenlik özyeterlik algılarının karşılaştırılmasında öğrencilerin ortalamasının olası en yüksek toplam puan üzerinden 16.70, 5 üzerinden 4.17 olduğu görülmüştür (83.5/100). Öğretim üyelerinin ortalaması ise olası en yüksek toplam puan üzerinden 16.17, 5 üzerinden 4 olarak hesaplanmıştır (80.85/100). Hem öğretim üyelerinin hem de öğrencilerin ortalamaları eşik değer üzerinde ve her iki grup da ölçeğin katılıyorum kısmında yer almaktadır.

Uygulanan t-testi sonucu t değeri 1.660, p değeri .098 bulunmuştur. Bu durumda öğrencilerin sayısal güvenlik özyeterlik algıları puanlarının istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde öğretim üyelerininkinden yüksek olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 54. Bölümlere Göre Katılımcıların Sayısal Güvenlik Becerileri Özyeterlik Algıları Dağılımı

Bölümler	N	$\bar{x}$	SS
RTS/STV	135	16.69	2.700
HİT/HİR	141	16.35	2.889
İTY/GİT	67	16.70	2.349
BYN/GAZETECİLİK	127	16.82	2.398
Bilinmeyen	6	15.00	3.033
Toplam	476	16.61	2.640

Araştırmaya dahil edilen iletişim fakültesi bölümleri üyelerinin sayısal güvenlik özyeterlik algılarının arasında bir karşılaştırma yapıldığında en yüksek ortalamaya olası en yüksek ortalama puan üzerinden 16.82 puanla Basın Yayın/Gazetecilik bölümü öğrencilerinin sahip olduğu görülmektedir. Bu 5 üzerinden 4.20'ye karşılık gelmektedir (84.1/100). En düşük ortalamaya ise olası en yüksek toplam puan üzerinden 16.35, 5 üzerinden 4 puanla Halkla İlişkiler ve Tanıtım/Halkla İlişkiler ve Reklamcılık öğrencileri sahiptir (81.75/100). Bütün bölümlerin ortalamaları eşik değer üzerinde.

Varyans analizi sonucunda F değerinin 1.137 olduğu görülmüştür; p değeri ise .338 olarak bulunmuştur ve bu değer istatistiksel olarak anlamlı çıkmamıştır ($p > .05$). Bu, bölümün, bireylerin sayısal güvenlik özyeterlik algıları üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığını göstermektedir.

Katılımcıların sayısal güvenlik özyeterlik algıları, gelir grupları bağlamında ele alındığında en yüksek ortalamaya olası en yüksek toplam puan üzerinden 17.05, 5 üzerinden 4.26 puanla 751-1000 TL geliri bulunan katılımcıların sahip olduğu

görülmektedir (85.25/100). Bununla birlikte bütün gelir gruplarının ortalamaları eşik değerinin üzerindedir ve hepsi ölçeğin katılıyorum kısmında yer almaktadır.

Tablo 55 Gelir Gruplarına Göre Katılımcıların Sayısal Güvenlik Becerileri Özyeterlik Algıları Dağılımı

Gelir	N	$\bar{X}$	SS
0-250	27	16.41	2.805
251-500	104	16.40	2.635
501-750	99	16.78	2.431
751-1000	98	17.05	2.235
1001 ve üstü	65	16.63	2.690
Toplam	393	16.70	2.511

Uygulanan Varyans analizi sonucunda F değerinin .968 olduğu görülmüştür; p değeri ise .425 olarak bulunmuştur ve bu değer istatistiksel olarak anlamlı çıkmamıştır ($p > .05$). Bu durum katılımcıların gelir durumunun sayısal güvenlik özyeterlik algıları konusunda anlamlı bir etkisi olmadığı anlamına gelmektedir.

Tablo 56. Unvana Göre Katılımcıların Sayısal Güvenlik Becerileri Özyeterlik Algıları Dağılımı

Unvan	N	$\bar{X}$	SS
Yardımcı Doçent	28	17.00	2.509
Doçent	21	17.19	2.732
Profesör	24	14.96	3.445
Toplam	73	16.38	3.040

Öğretim üyelerinin sayısal güvenlik özyeterlik algıları arasında bir karşılaştırma yapıldığında ve unvana dayalı gruplar arasında buna dayalı bir sınıflandırma yapıldığında

en yüksek ortalamaya olası en yüksek toplam puan üzerinden 17.19, 5 üzerinden 4.29 puan ile doçentlerin sahip olduğu görülmüştür (85.95/100). En düşük ortalamaya ise olası en yüksek toplam puan üzerinden 14.96, 5 üzerinden 3.74 puan ile profesörlerin sahip olduğu görülmüştür (77.3/100). Bütün grupların ortalaması eşik değerin üzerindedir.

ANOVA tablosu incelenirken F değerinin 4.318 olduğu görülmüştür; p değeri ise .017 olarak bulunmuştur ve bu değer istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır ($p > .05$). Bu, ünvanın sayısal güvenlik özyeterlik algısı konusunda anlamlı bir fark yarattığını göstermektedir. Bu farkın nereden kaynaklandığının bulunması ve hangi gelir gruplarının arasındaki farkın anlamlı olduğunun anlaşılması için analize LSD izleme testi ile devam edilmiştir.

Tablo 57. Ünvana Göre Katılımcıların Sayısal Güvenlik Becerileri Özyeterlik Algıları ANOVA Tablosu

Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	p
Gruplararası	73.064	2	36.532	4.318	.017
Gruplarıçi	592.196	70	8.460		
Toplam	665.260	72			

LSD testinin sonuçları incelendiğinde hem yardımcı doçentlerin hem de doçentlerin sayısal güvenlik özyeterlik algılarının anlamlı bir biçimde profesörlerin bu konudaki özyeterlik algılarından daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 58. Ünvana Göre Katılımcıların Sayısal Güvenlik Becerileri Özyeterlik Algıları LSD İzleme Testi Sonuçları

Unvan	Yardımcı Doçent	Doçent	Profesör
Yardımcı Doçent	-	-.190	2.042*
Doçent	.190	-	2.232*
Profesör	-2.042*	-2.232*	-

*Ortalama farkı .05 düzeyinde anlamlıdır.

4.1.9. Katılımcıların hukuk ile ilgili özyeterlik algılarına ilişkin bulgular

Katılımcıların sayısal hukuktan haberdar olmak ve sayısal yasalara uymakla ilgili özyeterliklerine ilişkin algılarına bakıldığında, belirlenen 4 sorudan, her bir katılımcının alabileceği en düşük toplam puanın 4, en yüksek toplam puanın ise 20 olduğu görülmüştür. Katılımcıların sayısal vatandaşlığın bu bileşeni ile ilgili özyeterlik algılarının ortalamaları olası en yüksek toplam puan üzerinden 12.56, 5 üzerinden 4.14 olarak hesaplanmıştır (62.8/100). Bu değer eşik değeri olarak bulunan 13.64'ün altındadır (68.2/100). Katılımcılar ölçeğin katılıyorum kısmında yer almamaktadırlar ve sayısal hukuk kurallarını bilme ve bunlara uyma konusunda yetersiz olduklarını düşünmektedirler.

Tablo 59. Katılımcıların Sayısal Hukuka İlişkin Özyeterlik Algılarının Maddelere Göre Dağılımı

	1	2	3	4	5
	f	f	f	f	f
	%	%	%	%	%
Çalışmalarında ve projelerimde başkalarının işlerinden yararlandığım zaman o kişilere yasalarda belirtildiği şekliyle gereken krediyi veririm.	20 %4.2	34 %7.1	122 %25.6	165 %34.7	135 %28.4
Masaüstü ve mobil cihazlarımda yalnızca lisanslı yazılımları kullanır, korsan yazılımları kullanmaktan kaçınırım.	89 %18.7	107 %22.5	95 %20	119 %25	66 %13.9
Sayısal teknolojilerin kullanımı ile ilgili yasalardan ve yaptırımlardan haberdar olur ve bunlara göre davranırım.	29 %6.1	67 %14.1	138 %29	170 %35.7	72 %15.1
İnternette yasal olmayan yollarla film ve müzik indirmekten kaçınırım.	152 %31.9	124 %26.1	71 %14.9	81 %17	48 %10.1

*1=Kesinlikle Katılmıyorum, 2=Katılmıyorum, 3=Kararsızım,4= Katılıyorum, 5=Kesinlikle Katılıyorum

Sayısal hukuk söz konusu olduğunda katılımcıların kendilerini en yeterli gördükleri konu hazırladıkları çalışmalarda ve projelerde başkalarının işlerinden yararlandıklarında yasal bir şekilde bu kişilere yeterli krediyi verme konusudur (%63.01 olumlu katılma oranı). Katılımcıların konu ile ilgili olarak kendilerini en yetersiz gördükleri konu ise korsan müzik ve film indirmekten ve izlemekten kaçınma konusudur (%58 olumsuz katılma oranı).

Tablo 60. Katılımcıların Sayısal Hukuka İlişkin Özyeterlik Algıları

Grup	N	$\bar{X}$	SS	sd	t	p
Erkek	225	11.89	3.597	474	-3.921	.000
Kadın	251	13.15	3.401			
Toplam	476	12.56	3.547			

Erkeklerin sayısal hukuk özyeterlik algılarının ortalaması olası en yüksek toplam puan üzerinden 11.89, 5 üzerinden 2.97'dir (59.45/100). Kadınların bu konudaki ortalaması ise olası en yüksek toplam puan üzerinden 13.15, 5 üzerinden 3.28'dir (65.75/100). Her iki grubun da ortalaması eşik değerin altındadır, her iki grup da ölçeğin katılıyor kısmında yer almamaktadır ve iki grubun ortalamaları arasında olası 5 üzerinden bakıldığında .31 puanlık bir fark bulunmaktadır.

Uygulanan t-testi sonucunda t değeri -3.921, p değeri ise .000 çıkmıştır. Çıkan p değeri .05'in altındadır. Bu durum, sayısal hukuk özyeterlik algısı ortalamaları konusunda iki grubun arasında cinsiyete dayalı olarak anlamlı bir fark bulunduğunu göstermektedir. Kadınlar anlamlı bir şekilde sayısal hukuka uyma ve sayısal hukuk kurallarını bilme konusunda erkeklerden daha iyi olduklarına inanmaktadırlar.

Öğrencilerin ve öğretim üyelerinin sayısal hukuk ile ilgili olarak özyeterlik algılarının karşılaştırılmasında öğrencilerin ortalamasının olası en yüksek toplam puan üzerinden 12.08, 5 üzerinden ise 3 olduğu görülmektedir (60.4/100). Öğretim üyelerinin ortalaması ise olası en yüksek toplam puan üzerinden 14.83, 5 üzerinden 3.70 olarak hesaplanmıştır (74.15/100). Öğretim üyelerinin ortalaması eşik değeri olan 13,6'nın üzerindedir ve öğretim üyeleri kendilerini genel olarak sayısal hukuk özyeterlikleri konusunda yeterli

görmektedirler. Öğrencilerin ortalaması ise eşik değerin altında ve bu kişiler bu konuda kendilerini yetersiz görmektedirler.

Tablo 61 . Statüye Göre Katılımcıların Sayısal Hukuk Özyeterlik Algıları t-testi Sonuçları

Grup	N	$\bar{X}$	SS	sd	t	p
Öğrenci	393	12.08	3.343	474	-6.721	.000
Öğretim Üyesi	83	14.83	3.622			

Uygulanan t-testi sonucunda t değeri -6.721; p değeri ise .000 çıkmıştır. Çıkan p değeri .05'in altındadır. Bu da öğretim üyelerinin ve öğrencilerin sayısal hukuk özyeterlik algıları arasında anlamlı bir fark olduğu anlamına gelmektedir. Öğretim üyeleri anlamlı bir şekilde sayısal hukuka uyma ve sayısal hukuk kurallarını bilme konusunda öğrencilerden daha iyi olduklarına inanmaktadırlar.

Tablo 62 . Bölüme Göre Katılımcıların Sayısal Hukuk Özyeterlik Algıları Dağılımı

Bölümler	N	$\bar{X}$	SS
RTS/STV	135	12.65	3.750
HİT/HİR	141	12.50	3.543
İTY/GİT	67	13.03	3.635
BYN/GAZETECİLİK	127	12.22	3.340
Bilinmeyen	6	13.50	2.074
Toplam	476	12.56	3.547

Araştırmaya dahil edilen iletişim fakültesi bölümlerinin üyelerinin sayısal hukuk özyeterlik algıları arasında bir karşılaştırma yapıldığında Görsel İletişim Tasarımı/ İletişim Tasarımı ve Yönetimi bölümlerinin üyelerinin olası en yüksek toplam puan üzerinden 13.03, 5 üzerinden 3.25 puanla en yüksek ortalamaya sahip oldukları görülmektedir (65.15/100). En düşük ortalamaya ise olası en yüksek toplam puan üzerinden 12.22, 5 üzerinden 3 puanla Basın Yayın/ Gazetecilik bölümleri üyeleri sahiptir

(61.1/100). Bununla birlikte bütün bölümlerin ortalamaları eşik değerin altındadır ve hiçbir grup kendisini sayısal hukuk konusunda yeterli görmemektedir.

Varyans analizi sonucunda F değerinin .720 olduğu görülmüştür; p değeri ise .579 olarak bulunmuştur ve bu değer istatistiksel olarak anlamlı çıkmamıştır ($p > .05$). Bu, bölümün bireylerin sayısal hukuk özyeterlik algıları konusunda anlamlı bir etkisi olmadığı anlamına gelmektedir.

Katılımcıların sayısal hukuk özyeterlikleri arasında bir karşılaştırma yapıldığında gelir grupları arasında en yüksek ortalamaya olası en yüksek toplam puan üzerinden 12.83, 5 üzerinden 3.20 puanla 1000 TL üzerinde geliri bulunan katılımcıların sahip olduğu görülmüştür (64.15/100). En düşük ortalamaya ise olası en yüksek toplam puan üzerinden 11.53, 5 üzerinden 2.88 puan ortalamayla geliri 251-500 TL arası olan katılımcıların sahip olduğu görülmüştür (57.65/100). Bütün gelir gruplarının ortalamaları eşik değerin altındadır.

Tablo 63. Gelir Gruplarına Göre Katılımcıların Sayısal Hukuk Özyeterlik Algıları Dağılımı

Gelir	N	$\bar{x}$	SS
0-250	27	11.89	3.994
251-500	104	11.53	3.184
501-750	99	12.29	3.305
751-1000	98	11.99	3.360
1001 ve üstü	65	12.83	3.267
Toplam	393	12.08	3.343

Varyans analizis sonuçları incelenirken F değerinin 10.384 olduğu görülmüştür; p değeri ise .154 olarak bulunmuştur ve bu değer istatistiksel olarak anlamlı çıkmamıştır ($p > .05$). Bu, katılımcıların gelir durumunun sayısal hukuk özyeterlik algıları üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığını göstermektedir.

Öğretim üyeleri unvana dayalı olarak karşılaştırıldığında, sayısal hukuk özyeterlik algısı ortalaması en yüksek olan grubun olası en yüksek toplam puan üzerinden 16.24, 5 üzerinden 4 puan ile doçentler (81.2/100); ortalaması en düşük grubun ise 14.04 ile profesörler olduğu görülmüştür (3.51/5, 70.02/100). Öğretim üyeleri unvanları bağlamında değerlendirildiğinde bütün grupların ortalamalarının eşik değer üzerinde olduğu görülmüştür.

Tablo 64. Unvana Göre Katılımcıların Sayısal Hukuk Özyeterlik Algıları Dağılımı

Unvan	N	$\bar{x}$	SS
Yardımcı Doçent	28	14.04	4.023
Doçent	21	16.24	3.548
Profesör	24	15.17	3.358
Toplam	73	15.04	3.740

Uygulanan Varyans analizi sonucunda F değerinin 2.170 olduğu görülmüştür; p değeri ise .122 olarak bulunmuştur ve bu değer istatistiksel olarak anlamlı çıkmamıştır ($p > .05$). Bu, ünvanın katılımcıların sayısal hukuk ile ilgili özyeterlik algıları üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığını göstermektedir.

4.1.10. Katılımcıların Sayısal görgü ile ilgili özyeterlik algılarına ilişkin bulgular

Katılımcıların sayısal görgü ile ilgili özyeterliklerine ilişkin algılarına bakıldığında, belirlenen 2 sorudan, her bir katılımcının alabileceği en düşük toplam puan 2, en yüksek toplam puan ise 10'dur. Eşik değeri 6.8 olarak bulunmuştur. Katılımcıların konuya ilişkin ortalamaları ise olası en yüksek toplam puan üzerinden 7.75, 5 üzerinden 3.87 olarak hesaplanmıştır (77.5/100) yani katılımcılar genel olarak kendilerini sayısal görgü kurallarını bilme ve buna uyma konusunda yeterli görmektedirler.

Tablo 65. Katılımcıların Sayısal Görgüye İlişkin Özyeterlik Algılarının Maddelere Göre Dağılımı

	1	2	3	4	5
	f	f	f	f	f
	%	%	%	%	%
Yüz yüze görüşmelerim esnasında telefonum çalarsa yanıtlamamayı tercih ederim.	26 %5.5	64 %13.4	93 %19.5	152 %31.9	141 %29.6
Sayısal teknolojileri kullanırken çevremdekileri rahatsız etmekten kaçınıyorum.	10 %2.1	25 %5.3	59 %12.4	205 %43.1	177 %37.2

*1= Kesinlikle Katılmıyorum,2= Katılmıyorum, 3=Kararsızım, 4=Katılıyorum, 5=Kesinlikle Katılıyorum

Katılımcıların sayısal görgü kurallarına uyup uymama konusundaki özyeterlik algıları maddeler bazında irdelendiğinde görülmüştür ki katılımcılar sayısal teknolojileri çevrelerindeki insanları rahatsız etmeden kullanmak konusunda kendilerini daha yeterli görmektedirler (%80,3 olumlu katılma oranı).

Tablo 66. Katılımcıların Sayısal Görgüye İlişkin Özyeterlik Algıları

Grup	N	$\bar{X}$	SS	sd	t	p
Erkek	225	7.70	1.889	474	-.580	.562
Kadın	251	7.79	1.689			
Toplam	476	7.75	1,785			

Erkeklerin sayısal görgü özyeterlik algılarının ortalaması olası en yüksek toplam puan üzerinden 7.70, 5 üzerinden 3.85'tir (77/100). Kadınların ortalaması ise olası en yüksek toplam puan üzerinden 7.79, 5 üzerinden 3.89 olarak hesaplanmıştır (77.9/100). Her iki grubun da ortalamaları eşik değerin üzerindedir. İki grubun ortalamaları arasında 5 puan üzerinden ele alındığında ve teknoloji erişim bağlamında .06 puanlık bir fark bulunmaktadır.

Uygulanan bağımsız değişkenler t-testi sonucunda t değeri -.580, p değeri ise .562 çıkmıştır. Çıkan p değeri.05'in üzerindedir. Bu da iki grubun sayısal görgü özyeterlik algılarının ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmadığını ifade etmektedir.

Tablo 67. Statüye Göre Katılımcıların Sayısal Görgü Özyeterlik Algıları t-testi Sonuçları

Grup	N	$\bar{X}$	SS	sd	t	p
Öğrenci	393	7.70	1.810	474	-1.281	.201
Öğretim Üyesi	83	7.98	1.653			

Öğrencilerin ve öğretim üyelerinin sayısal görgü ile ilgili olarak özyeterlik algılarının karşılaştırılmasında öğrencilerin ortalamasının olası en yüksek toplam puan üzerinden 7.70, 5 üzerinden 3.85 olduğu görülmüştür (77/100). Öğretim üyelerinin ortalaması ise olası en yüksek toplam puan üzerinden 7.98, 5 üzerinden 3.9 olarak hesaplanmıştır (79.8/100). Hem öğretim üyelerinin hem de öğrencilerin ortalaması eşik değer olan 6.8'in üzerindedir ve her iki grup da ölçeğin katılıyorum kısmında yer almaktadır.

Yapılan t-testi sonucunda t değeri -1.281, p değeri ise .201 çıkmıştır. Bulunan p değeri .05'in üzerindedir. Bu da iki grubun ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmadığını ifade etmektedir.

Tablo 68. Bölümlere Göre Katılımcıların Sayısal Görgü Özyeterlik Algıları Dağılımı

Bölümler	N	$\bar{X}$	SS
RTS/STV	135	7.61	1.913
HİT/HİR	141	7.78	1.703
İTY/GİT	67	7.94	1.678
BYN/GAZETECİLİK	127	7.79	1.824
Bilinmeyen	6	7.17	.983
Toplam	476	7.75	1.785

Araştırmaya dahil edilen iletişim fakültesi bölümleri üyelerinin sayısal görgü özyeterlikleri arasında bir karşılaştırma yapıldığında en yüksek ortalamaya olası en yüksek puan üzerinden 7.94, 5 üzerinden 3.97 puanla Görsel İletişim Tasarımı/ İletişim Tasarımı ve Yönetimi bölümü üyeleri sahiptir (79.4/10). En düşük ortalamaya ise olası en yüksek toplam puan üzerinden 7.62, 5 puan üzerinden 3.81 puanla Radyo Sinema ve Televizyon/ Sinema ve Televizyon bölümleri üyelerinin sahip oldukları görülmektedir (76.2/100). Bütün bölümlerin ortalamaları eşik değerin üzerindedir ve bütün gruplar ölçeğin katılıyorum kısmında yer almaktadır.

Varyans analizi sonucunda F değerinin .588 olduğu görülmüştür. p değeri ise .672 olarak bulunmuştur ve bu değer istatistiksel olarak anlamlı çıkmamıştır ($p > .05$). Bu, bölümün, bireylerin sayısal görgü özyeterlik algıları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olmadığı anlamına gelmektedir.

Tablo 69. Gelir Gruplarına Göre Katılımcıların Sayısal Görgü Özyeterlik Algıları Dağılımı

Gelir	N	$\bar{X}$	SS
0-250	27	7.52	1.578
251-500	104	7.45	1.935
501-750	99	7.86	1.726
751-1000	98	7.89	1.728
1001 ve üstü	65	7.65	1.932
Toplam	393	7.70	1.810

Katılımcılar sayısal görgü özyeterlik algıları bağlamında değerlendirildiğinde ve gelir grupları arasında sayısal görgü özyeterlik algısı ortalamaları açısından bir karşılaştırma yapıldığında gelir grupları arasında bu konuda bir fark olmadığı görülmüştür ve bütün gelir gruplarının ortalamaları eşik değerin üzerindedir. Yapılan varyans analizi sonuçları da bu durumu desteklemiştir. Varyans analizi sonucunda p değeri .394 olarak bulunmuştur, yani bu değer istatistiksel olarak anlamlı çıkmamıştır ($p > .05$). Bu, gelir

durumunun katılımcıların sayısal görgü özyeterlik algıları üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı anlamına gelmektedir.

Araştırmaya dahil edilen öğretim üyelerinin sayısal görgü özyeterlik algıları arasında bir karşılaştırma yapıldığında ve unvana dayalı gruplar arasında bu bağlamda bir sınıflandırma yapıldığında en yüksek sayısal görgü özyeterlik algısı ortalamasına olası en yüksek toplam puan üzerinden 8.32, 5 üzerinden 4.16 puan ile doçentler sahiptir (83.2/100). En düşük ortalamaya ise olası en yüksek toplam puan üzerinden 7.58, 5 üzerinden 3.79 puan ile profesörlerin sahip olduğu görülmüştür (75.8/100). Bütün unvan gruplarının ortalamaları eşik değerin üzerindedir.

Tablo 70. Unvana Göre Katılımcıların Sayısal Görgü Özyeterlik Algıları Dağılımı

Unvan	N	$\bar{X}$	SS
Yardımcı Doçent	28	8.32	1.517
Doçent	21	8.24	1.609
Profesör	24	7.58	1.863
Toplam	73	8.05	1.674

ANOVA tablosu incelenirken F değerinin 1.451 olduğu görülmüştür; p değeri ise .241 olarak bulunmuştur ve bu değer istatistiksel olarak anlamlı çıkmamıştır ($p>.05$). Bu, ünvanın sayısal görgü konusunda herhangi bir etkisi olmadığı anlamına gelmektedir.

4.1.11. Katılımcıların sayısal sağlık ile ilgili özyeterlik algılarına ilişkin bulgular

Katılımcıların sayısal ortamlarda ruhsal ve fiziki sağlıklarını korumaya yönelik becerileriyle ilgili özyeterliklerine ilişkin algılarına bakıldığında kendilerine yöneltilen 3 ifadeden, her bir katılımcının alabileceği en düşük toplam puanın 3, en yüksek toplam puanın ise 15 olduğu görülmüştür. Bununla birlikte katılımcıların sayısal sağlık özyeterlik algılarına ilişkin toplam puan ortalamaları 11 olarak hesaplanmıştır. Bu ölçek açıklığı bağlamında ele alındığında 5 üzerinden 3.66'ya karşılık gelmektedir (73.33). Bu puan bu bölümde yer alan toplam madde sayısına göre hesaplanan eşik puanı olan 10.23'ün

üzerindedir (68.2/100). Bu durum katılımcıların genel olarak kendilerini sayısal sağlık becerileri konusunda yeterli görmekte oldukları yorumlanmaktadır.

Tablo 71. Katılımcıların Sayısal Sağlığa İlişkin Özyeterlik Algıları Maddelere Dağılımı

	1	2	3	4	5
	f	f	f	f	f
	%	%	%	%	%
Sayısal teknolojilerden kaynaklanabilecek fiziksel ve ruhsal rahatsızlıklarımın farkına varabilirim.	10	23	74	230	139
	%2.1	%4.8	%15.5	%48.3	%29.2
Sayısal teknolojilerden kaynaklanabilecek rahatsızlıklardan ve bunlardan korunma yöntemlerinden haberdar olur, teknolojiyi buna göre kullanırım.	13	23	101	219	120
	%2.7	%4.8	%21.2	%46	%25.2
Sayısal teknoloji kullanımından kaynaklı olduğunu düşündüğüm rahatsızlıkları kontrol ettirmek için sağlık kuruluşlarına giderim.	67	70	127	142	70
	%14.1	%14.7	%26.7	%29.8	%14.7

*1= Kesinlikle Katılmıyorum,2= Katılmıyorum, 3=Kararsızım, 4=Katılıyorum, 5=Kesinlikle Katılıyorum

Katılımcılara, kendilerinin sayısal sağlık özyeterlik algıları ile ilgili yönlendirilen ifadeler değerlendirildiğinde katılımcıların en çok kendilerinde sayısal teknolojilerden kaynaklanabilecek hastalıkların farkına varma konusu ile ilgili olan ifadeye katıldıkları görülmektedir (%77.5 olumlu katılma oranı). Bununla birlikte katılımcıların en az sayısal teknoloji kaynaklı hastalıkları ile ilgili olarak sağlık kuruluşlarına başvurma ile ilgili ifadeye katıldıkları görülmektedir (%29 olumsuz katılma oranı).

Tablo 72. Katılımcıların Sayısal Sağlığa İlişkin Özyeterlik Algıları

Grup	N	$\bar{X}$	SS	sd	t	p
Erkek	225	10.58	2.515	474	-3.682	.000
Kadın	251	11.38	2.203			
Toplam	476	11	2.386			

Erkeklerin sayısal sağlık özyeterlik ortalaması olası en yüksek toplam puan üzerinden 10.58, 5 üzerinden 3.52'dir (70.53/100). Kadınların ortalaması ise olası en yüksek toplam puan üzerinden 11.38, 5 üzerinden 3.79'dur (77.2/100). İki grubun da ortalamaları eşik değerlerin üzerindedir ve aralarında sayısal sağlık bağlamında 5 puan üzerinden ele alındığında .27 puanlık bir fark bulunmaktadır.

Uygulanan t-testi sonucunda t değeri -3.682, p değeri ise .000 çıkmıştır. Bulunan p değeri .05'in altındadır. Yani cinsiyet bağlamında incelendiğinde iki grubun sayısal sağlık özyeterlik algılarının ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır. Sonuç olarak kadınların sayısal sağlık özyeterlik algılarının anlamlı bir biçimde erkeklerinkinden daha yüksek olduğu görülmüştür.

Öğrencilerin ve öğretim üyelerinin sayısal sağlık ile ilgili olarak özyeterlik algıları karşılaştırıldığında öğrencilerin ortalamasının olası en yüksek toplam puan üzerinden 10.99, 5 üzerinden ise 3.66 olduğu görülmüştür (73.26/100). Öğretim üyelerinin ortalaması ise olası en yüksek toplam puan üzerinden 11.04, 5 üzerinden 3.68 olarak hesaplanmıştır (73.6/100). Her iki grubun da ortalamaları eşik değerlerin üzerindedir. Yapılan t-testinin sonuçları incelendiğinde t değeri -.143, p değeri ise .886 çıkmıştır. Bulunan p değeri .05'in üzerindedir. Bu da katılımcıların sayısal sağlık özyeterlik algılarının ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmadığını ifade etmektedir.

Tablo 73. Statüye Göre Katılımcıların Sayısal Sağlık Özyeterlik Algıları t-testi Sonuçları

Grup	N	$\bar{X}$	SS	sd	t	p
Öğrenci	393	10.99	2.262	474	-.143	.886
Öğretim Üyesi	83	11.04	2.919			

Varyans analizi sonuçları incelenirken F değerinin .912 olduğu görülmüştür; p değeri ise .457 olarak bulunmuştur ve bu değer istatistiksel olarak anlamlı çıkmamıştır ($p > .05$). Bu, bölümün bireylerin sayısal sağlık özyeterlik algıları üzerinde anlamlı etkisi olmadığını göstermektedir.

Tablo 74. Bölümlere Göre Katılımcıların Sayısal Sağlık Özyeterlik Algıları Dağılımı

Bölümler	N	$\bar{X}$	SS
RTS/STV	135	11.18	2.512
HİT/HİR	141	10.69	2.373
İTY/GİT	67	11.15	2.148
BYN/GAZETECİLİK	127	11.09	2.418
Bilinmeyen	6	10.83	1.329
Toplam	476	11.00	2.386

Katılımcıların sayısal sağlık özyeterlik algıları ve gelir grupları arasında ortalamaları ele alınarak bir karşılaştırma yapıldığında geliri 501-750 TL arasında olan katılımcılar olası en yüksek toplam puan üzerinden 11.34, 5 üzerinden 3.78 puanla en yüksek ortalamaya sahiptir (75.6/100). Geliri 251-500 TL arasında olan katılımcılar ise olası en yüksek toplam puan üzerinden 10.77, 5 üzerinden 3.59 puanla en düşük ortalamaya sahiptir (71.8/100). Bütün gelir gruplarının ortalamaları eşik değerin üzerindedir ve bütün gruplar ölçeğin katılıyorum kısmında yer almaktadır.

Tablo 75. Gelir Gruplarına Göre Katılımcıların Sayısal Sağlık Özyeterlik Algıları Dağılımı

Gelir	N	$\bar{x}$	SS
0-250	27	10.78	2.044
251-500	104	10.77	2.358
501-750	99	11.34	1.975
751-1000	98	10.96	2.337
1001 ve üstü	65	10.97	2.481
Toplam	393	10.99	2.262

Varyans analizi sonuçlarına bakıldığında F değerinin .916 olduğu, p değerinin ise .455 olduğu görülmüştür ve p değeri istatistiksel olarak anlamlı çıkmamıştır ($p>.05$). Bu, katılımcıların gelir durumunun sayısal sağlık özyeterlik algıları üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı anlamına gelmektedir.

Tablo 76. Unvana Gruplarına Göre Katılımcıların Sayısal Sağlık Özyeterlik Algıları Dağılımı

Unvan	N	$\bar{x}$	SS
Yardımcı Doçent	28	11.46	2.769
Doçent	21	11.52	2.639
Profesör	24	10.13	3.603
Toplam	73	11.04	3.062

Öğretim üyeleri sayısal sağlık özyeterlik algıları bağlamında karşılaştırıldıklarında ve unvana dayalı gruplar arasında sağlığa dayalı bir sınıflandırma yapıldığında sayısal sağlık özyeterlik algısı en yüksek olanların olası en yüksek toplam puan üzerinden 11.52 puan ortalama ile doçentler olduğu görülmüştür (76.8/100). Ortalaması en düşük olanlar ise olası en yüksek toplam puan üzerinden 10.13, 5 üzerinden 3.37 puan ortalama ile

profesörlerdir (67.53/100). Doçentler ve yardımcı doçentlerin ortalamaları eşik değerinin üzerinde iken, profesörlerin ortalaması eşik değerinin altındadır ve profesörler kendilerini sayısal sağlık konusunda yeterli görmemektedirler.

Varyans analizi sonuçları incelendiğinde F değerinin 1.631 olduğu görülmüştür; p değeri ise .203 olarak bulunmuştur ve bu değer istatistiksel olarak anlamlı çıkmamıştır ($p > .05$). Bu, unvanın bireylerin sayısal sağlık özyeterlik algıları üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığını göstermektedir.

4.1.12. Katılımcıların sayısal vatandaşlık ile ilgili özyeterlik algılarına ilişkin bulgular

Araştırmada kullanılan Likert ölçeği bir bütün olarak bireylerin sayısal vatandaşlık özyeterlik algılarının ölçülmesine yönelik olarak hazırlanmıştır. Her bir katılımcının ölçekten alabileceği en düşük toplam puan 42, en yüksek toplam puan ise 210 olarak belirlenmiştir. Katılımcıların sayısal vatandaşlık özyeterlik algılarına ilişkin eşik değeri ölçekteki toplam madde sayısının katılıyorumun alt sınırı olan 3.41 ile çarpılmasıyla olarak 143.22 bulunmuştur. Katılımcıların sayısal vatandaşlık özyeterlik algılarına ilişkin ortalamaları ise olası en yüksek toplam puan üzerinden 158.30, 5 üzerinden 3.76 puan olarak hesaplanmıştır (75.38/100). Yani katılımcılar kendilerini sayısal vatandaşlık becerileri konusunda yeterli görmektedirler.

Tablo 77. Katılımcıların Sayısal Vatandaşlık Özyeterlik Algıları

Grup	N	$\bar{X}$	SS	sd	t	p
Erkek	225	158.30	23.554	474	.002	.998
Kadın	251	158.30	21.651			
Toplam	476	158.30	22.547			

Kadınların ve erkeklerin sayısal vatandaşlık özyeterlik algıları karşılaştırıldığında iki grubun ortalamalarının eşit olduğu görülmektedir. Tabloda görüldüğü üzere hem erkeklerin hem de kadınların sayısal vatandaşlık özyeterlik algısına ilişkin aldıkları toplam puanların ortalamaları 158,30'dur. Her iki grubun da ortalaması eşik değerinin üzerindedir.

Öğrencilerin ve öğretim üyelerinin sayısal vatandaşlık özyeterlik algılarının karşılaştırılmasında öğrencilerin ortalamasının olası en yüksek toplam puan üzerinden 158.31 olduğu, 5 üzerinden ise 3.76 olduğu görülmüştür (75.38/100). Öğretim üyelerinin ortalaması ise olası en yüksek toplam puan üzerinden 158.28, 5 üzerinden ise 3.76 olarak hesaplanmıştır (75.37/100).

Uygulanan t-testi sonucunda p değeri .992 olarak bulunmuştur. Bu bağlamda iki grubun sayısal vatandaşlık özyeterlik algılarının toplam puan ortalaması arasında bir fark olmadığı sonucuna ulaşılmıştır ($p > .05$). Bununla birlikte her iki grubun da ortalaması eşik değer üzerinde çıkmıştır.

Tablo 78. Statüye Göre Katılımcıların Sayısal Vatandaşlık Özyeterlik Algıları t-testi Sonuçları

Grup	N	$\bar{X}$	SS	sd	t	p
Öğrenci	393	158.31	20.587	474	.010	.992
Öğretim Üyesi	83	158.28	30.310			

Tablo 79. Bölüme Göre Katılımcıların Sayısal Vatandaşlık Özyeterlik Algıları Dağılımı

Bölümler	N	$\bar{X}$	SS
RTS/STV	135	159.34	25.329
HİT/HİR	141	157.25	21.796
İTY/GİT	67	159.76	21.828
BYN/GAZETECİLİK	127	158.08	21.037
Bilinmeyen	6	148.00	11.866
Toplam	476	158.30	22.547

Araştırmaya dahil edilen iletişim fakültesi bölümleri üyelerinin sayısal vatandaşlık özyeterlik algıları arasında bir karşılaştırma yapıldığında en yüksek ortalamaya olası en yüksek toplam puan üzerinden 159.76, 5 üzerinden ise 3.80 puanla Görsel İletişim Tasarımı/ İletişim Tasarımı ve Yönetim bölümleri üyelerinin sahip olduğu görülmüştür (76/100). En düşük ortalamaya olası en yüksek toplam puan üzerinden 157.25, 5 üzerinden ise 3.74 puanla Halkla İlişkiler Tanıtım/Halkla İlişkiler Reklamcılık bölümleri öğrencilerinin sahip olduğu görülmektedir (74.88/100). Bütün bölümlerin ortalamaları eşik değerin üzerindedir ve bütün gruplar ölçeğin katılıyorum kısmında yer almaktadır.

Yapılan Varyans analizi sonucunda F değeri .533, p değeri ise .712 olarak bulunmuştur ve bu değer istatistiksel olarak anlamlı çıkmamıştır ($p > .05$). Bu, bölümün bireylerin sayısal vatandaşlık özyeterlik algıları üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı anlamına gelmektedir.

Tablo 80. Gelir Gruplarına Göre Katılımcıların Sayısal Vatandaşlık Özyeterlik Algıları Dağılımı

Gelir	N	$\bar{x}$	SS
0-250	27	156.33	23.135
251-500	104	154.25	20.585
501-750	99	160.14	19.198
751-1000	98	159.06	19.048
1001 ve üstü	65	161.68	23.156
Toplam	393	158.31	20.587

Katılımcıların sayısal vatandaşlık özyeterlik algıları gelir grupları bağlamında incelendiğinde en yüksek ortalamaya olası en yüksek toplam puan üzerinden 161.68 puan ile 1000 TL üzeri gelire sahip olan öğrenciler sahiptir. Bu 5 üzerinden 3.84 puana karşılık gelmektedir (77/100). En düşük ortalamaya ise olası en yüksek toplam puan üzerinden 156.33, 5 üzerinden ise 3.72 puan ile 0-250 TL arasında geliri olan öğrencilerin sahip olduğu görülmüştür (74.44/100). Bütün gelir gruplarının ortalamaları eşik değerinin üzerindedir ve bütün gruplar ölçeğin katılıyorum kısmında yer almaktadır.

Varyans analizi sonucunda F değerinin 1.750 olduğu görülmüştür; p değeri ise .138 olarak bulunmuştur ve bu değer istatistiksel olarak anlamlı çıkmamıştır ($p>.05$). Bu durum, bireylerin gelir durumunun sayısal vatandaşlık zyeterlik algıları konusunda anlamlı bir etkisi olmadığı anlamına gelmektedir.

Tablo 81. Unvana Göre Katılımcıların Sayısal Vatandaşlık zyeterlik Algıları Dağılımı

Unvan	N	$\bar{x}$	SS
Yardımcı Doçent	28	164.50	29.349
Doçent	21	172.52	21.999
Profesör	24	142.71	33.004
Toplam	73	159.64	30.961

Araştırmaya dahil edilen ğretim üyelerinin vatandaşlık özyeterlikleri açısından karşılaştırıldığında ve unvana dayalı gruplar arasında sayısal vatandaşlık zyeterlik algısına dayalı bir sınıflandırma yapıldığında sayısal vatandaşlık zyeterlik algısı en yüksek olanların olası en yüksek toplam puan üzerinden 172.52, 5 üzerinden ise 4.10 puan ortalama ile doçentler sahiptir (86.1/100). En dk ortalamaya ise olası en yüksek toplam puan üzerinden 142.71, 5 üzerinden ise 3.39 ile profesörler sahiptir (67.95/100). Profesörlerin ortalamaları eik değerin altındadır ve bu gruba dahil olan katılımcılar kendilerini sayısal vatandaşlık özyeterlikleri konusunda yetersiz görmektedirler.

Tablo 82. Unvana Göre Katılımcıların Sayısal Vatandaşlık zyeterlik Algıları ANOVA Tablosu

Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	p
Gruplararası	11027.543	2	5513.772	6.656	.002
Gruplarıı	57989.196	70	828.417		
Toplam	241472.040	475			

Uygulanan Varyans analizi sonuçları incelendiğinde F değerinin 6.656 olarak hesaplandığı görülmüştür. Analiz sonucunda p değeri ise .002 olarak bulunmuştur ve bu değer istatistiksel olarak anlamlıdır ($p > .05$). Bu, ünvanın sayısal vatandaşlık konusunda istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğunu göstermektedir. Bu farkın nereden kaynaklandığının bulunması ve hangi gelir gruplarının arasındaki farkın anlamlı olduğunun anlaşılması için analize LSD izleme testi ile devam edilmiştir.

Uygulanan izleme testinin sonucunda, öğretim üyelerinin sayısal vatandaşlık özyeterlik algıları ünvanları temel alınarak değerlendirildiğinde, profesörlerin sayısal vatandaşlık özyeterlik algısının istatistiksel olarak anlamlı bir biçimde yardımcı doçentlerden ve doçentlerden daha düşük olduğu görülmüştür.

Tablo 83. Ünvana Göre Katılımcıların Sayısal Vatandaşlık Özyeterlik Algıları LSD İzleme Testi Sonuçları

Unvan	Yardımcı Doçent	Doçent	Profesör
Yardımcı Doçent	-	-8.024	21.792*
Doçent	8.024	-	29.815*
Profesör	-21.792**	-29.815*	-

*Ortalama farkı .05 düzeyinde anlamlıdır.

Likert ölçeği kullanılarak verilerin toplanması ve SPSS veri analiz programı aracılığı ile analizinin yapılmasının ardından, örneklem içerisinde gönüllü olan katılımcılarla yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Böylece; çalışmanın sonuçlarının daha sağlıklı olması ve sonuç bölümünde bulgular yorumlanırken araştırmaya bir derinlik katılması amaçlanmıştır.

4.2.Nitel Görüşme Bulguları

Çalışmanın ikinci basamağı olan yarı yapılandırılmış görüşme uygulamasına toplamda 13 kişi katılmıştır. Katılımcıların 5'i öğretim üyesidir; geri kalan 8 katılımcı ise öğrencidir. Katılımcıların cinsiyetlere göre dağılımına bakıldığında; nitel görüşmeler için toplamda 8 kadın, 5 erkek katılımcı çalışmaya destek vermiştir. Ayrıca; katılımcıların statüsüne göre cinsiyet dağılımına bakıldığında; öğrencilerin 4'ünün erkek, 4'nün kadın; öğretim üyelerinin ise 1'inin erkek, 4'ünün kadın olduğu görülmüştür.

Çalışmaya katılan öğretim üyelerinin unvanlara göre dağılımı; 2 profesör, 2 doçent ve 1 yardımcı doçent şeklindedir. Bununla birlikte; 3 katılımcı Radyo Televizyon ve Sinema/ Sinema ve Televizyon bölümleri üyesi, 3 katılımcı Halkla İlişkiler ve Reklamcılık/ Halkla İlişkiler ve Tanıtım bölümleri üyesi, 5 Katılımcı Görsel İletişim Tasarımı, İletişim Tasarımı ve Yönetimi bölümleri üyesi ve son olarak 2 katılımcı Basın Yayın/ Gazetecilik bölümleri üyesidir.

Yarı yapılandırılmış görüşmeye katılan bireylere ilişkin demografik veriler genel olarak toparlandıktan sonra bu kişilere sayısal vatandaşlığın kendilerine ne ifade ettiği, sayısal vatandaşlık konusundaki zayıf ve güçlü yönlerinin neler olduğu, hükümetin ve çalıştıkları kurumun konu ile ilgili yaptıkları çalışmalar ile ilgili fikirleri, kurumun öteki üyelerinin sayısal vatandaşlık yeterlikleri konusunda neler düşündükleri ve konu ile ilgili eleştirileri, beklentileri ve çekincelerini öğrenmeye yönelik sorular sorulmuştur. Daha sonra her sorunun dökümü yapılmış ve bu dökümler yorumlanmıştır.

4.2.1. Katılımcıların “sayısal vatandaşlık” kavramına ilişkin görüşleri

Araştırma kapsamında katılımcılara ilk olarak sayısal vatandaşlık kavramının kendilerine ne ifade ettiği sorulmuştur. Böylelikle birer iletişim fakültesi üyesi olarak katılımcıların kavramla olan ilişkilerinin ve kavrama ilişkin bilgi düzeylerinin anlaşılması amaçlanmıştır. Katılımcıların üçü kendilerine sayısal vatandaşlığın ne ifade ettiği sorulduğunda kavramın ne olduğunu bilmediklerini ifade etmişlerdir. Bununla birlikte, iki katılımcı sayısal vatandaşlığı sosyal medya kullanım becerileri olarak, iki katılımcı genel olarak sayısal teknolojileri kullanım becerileri olarak tanımlamıştır. Geri kalan yedi katılımcı ise sayısal vatandaşlığın kendilerine gözetim, mahremiyet, e-devlet, bireyin sayılara indirgenmesi ve sayısal değerler bağlamında bireyin devletle olan ilişkilerini ve bu ilişkilerin sayısal teknolojiler kullanılarak gerçekleştirilmesini ifade ettiğini belirtmişlerdir. Burada önemli olan bir nokta ise şudur: Öğrenciler sayısal vatandaşlığa daha bilinçli ve eleştirel yaklaşmakta; öğretim üyeleri ise daha az bilinçli ve daha çekimser yaklaşmaktadırlar. Nitekim 15 yıldır üniversitede çalışmakta olan Sinema Televizyon bölümü öğretim üyesi T.Z. bu konuyu özetlerken sayısal vatandaşlık kavramının kendisine tek kelimeyle “*Gözetim*” kavramını ifade ettiğini belirtmiştir. T.Z. özellikle çalıştığı kurumun kendisini sosyal medya hesapları ve bu hesaplar üzerinden yaptığı paylaşımlar sayesinde, istenildiği takdirde kolaylıkla gözetleyebildiğini

inandığını söylemiştir. Daha önce sosyal medyada yaptığı bir paylaşım sebebiyle kurum yöneticileri tarafından illegal bir biçimde kadrosunun geciktirildiğini belirten T.Z. bu sebeple sosyal medyada ve öteki sayısal teknolojileri kullanırken artık sadece dinleyici olarak kalmayı tercih ettiğini belirtmiştir.

Bu sorunun ardından, katılımcılara sayısal vatandaşlık ve geleneksel vatandaşlık arasında bir ilişkinin varlığı hakkında ne düşündükleri sorulmuştur. Dört katılımcı sayısal vatandaşlık ve vatandaşlık kavramları arasında bir ilişki bulunduğuna inanmadıklarını belirtmişlerdir. Beş katılımcı ise bir ilişki olduğuna inandıklarını ancak; bu ilişkinin olumsuz anlamda olduğunu düşündüklerini ifade etmişlerdir. Bu katılımcılara göre sayısal vatandaşlık ile birlikte, birey devlet ilişkisinin sayısal ortamlara taşınması sonucu devlet, toplumda yaşayan bireyleri sayılara indirgeyerek fişleme ve gözetim mekanizmalarını daha rahat kullanmakta ve bu yolla vatandaşları baskı altına almaktadır. Konuyla ilgili olarak 23 yıldır üniversitede çalışmakta olan Gazetecilik bölümü öğretim üyesi profesör D.T. şöyle söylemiştir:

“Vatandaşlık kavramı ile ilişkisi biraz benim için negatif anlamda var. Çünkü sürekli olarak bir fişlenmeyi de çağırıyor beraberinde. Sürekli olarak, bir izimiz var dijital ortamda. Şirketler alıyor bazı bilgilerimizi hani bu anlamda vatandaşlık hakkımız korunmuyor. İki de bir hiç ilişkimiz olmayan şirketlerden mail filan alıyoruz, telefona SMS alıyoruz gibi... O yönüyle biraz olumsuz yani benim bakış açım. Tamamı ile fişlenme üstüne ki şu an kimlik bilgilerinin bu anlamda çalınmış olması da çok büyük bir hem fiyasko hem bir sürü negatif sonuçları olacak bir şey. Devlet bu anlamda şu an vatandaşlık haklarını koruyamadı. Bir sürü şey yazılıp çiziliyor her türlü işlem yapılabilirmiş. Vatandaş nasıl koruyacak kendini bilmiyorum.”

Son olarak geri kalan üç katılımcı ise sayısal vatandaşlık ve vatandaşlık arasında olumlu bir ilişki olduğunu belirtmişlerdir. Bu katılımcılar, sayısal vatandaşlık sayesinde katılımın daha mümkün olduğunu ve vatandaşlığın gereklerinin daha kolay ve pratik bir şekilde yerine getirilebildiklerini belirtmişlerdir.

4.2.2. Katılımcıların sayısal teknoloji kullanımındaki güçlü ve zayıf yönleri

Katılımcılara, ikinci olarak, sayısal vatandaşlık bağlamında teknoloji kullanımında güçlü ve zayıf yönlerinin neler olduğuna inandıkları sorulmuştur. Böylelikle, Likert ölçeği esnasında toplanan verinin açık uçlu bir soruya verilecek yanıtlar ile kontrol edilmesi

amaçlanmıştır. Katılımcılara sorulduğunda zayıf yönleri genel olarak altı grupta, güçlü yönleri ise beş grupta toplanmıştır. Katılımcıların zayıf yönleri ele alındığında ve teknolojiyi ve teknoloji kullanımını bilmek açısından bakıldığında iki katılımcı sayısal teknolojileri kullanmayı hiç bilmediklerini belirtmişlerdir. Konuyla ilgili olarak 25 yıldır üniversitede çalışmakta olan öğretim üyesi Profesör Ş.Ö. şöyle söylemiştir:

“Teknolojiyi yeni yeni öğreniyorum. Mesela sosyal medya kullanıyorum, Word kullanıyorum ama mesela program hazırlayamıyorum. Teknoloji özürüyüm...”

“...Tabi bir de daha önceden sekretere yaptırıyordum her işimi. Bölüm sekreterimiz .... Hanım vardı ona söylüyordum o yapıyordu. O yüzden öğrenmeye gereksinim duymuyordum.”

Bununla birlikte dört katılımcı sayısal kullandıkları sayısal teknolojilere tam olarak hakim olamadıklarını, bir katılımcı ise çevrimiçi ortamlarda haklarının neler olduğunu bilmediğini belirtmiştir. İkinci bir grup katılımcı ise teknolojiyi fiilen kullanırken bazı yönlerden zayıf olduklarını belirtmişlerdir. Bu konuda, üç kullanıcı teknolojiyi az kullandıklarını dolayısıyla bu sebeple sıradan kullanıcı olmanın ötesine geçemediklerini belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra bir kullanıcı zayıf yönü olarak sayısal teknolojileri kullanırken zaman yönetimi yapamadığını ve çevrimiçi ortamlarda gereğinden fazla vakit geçirdiğini belirtmiştir. İki kullanıcısı ise sayısal teknolojilerin yarattığı etkiden ve dolayısıyla sayısal teknolojiyi kullanmaktan korktuklarını ifade etmişlerdir. Nitekim 23 yıldır üniversitede çalışmakta olan gazetecilik bölümü profesörü D.T. konu ile ilgili olarak şöyle bir açıklama yapmıştır:

“...Zayıf yönlerim, teknolojiden korkuyorum, geç uyum sağlıyorum teknolojiye. Başka zayıf yönüm... Ya teknoloji korkusu yeterli bir zayıf yön zaten...”

Katılımcıların güçlü yönlerine bakıldığında ise; katılımcılar sayısal teknolojileri kullanarak işlerini daha hızlı yaptıklarını (3 kişi), toplumsal ortamlarda seslerini daha kolay duyurduklarını (3 kişi) ve teknolojiyi (özellikle internet teknolojisini) etkin bir biçimde kullanabildiklerini (2 kişi) belirtmişlerdir. Bunların yanı sıra iki katılımcı sayısal teknolojileri öğrenmeye açık olduklarını, iki katılımcı ise iyi birer sayısal okuryazar olduklarını belirtmişlerdir. Bir kullanıcı ise sayısal teknolojileri kullanırken güçlü bir yönünün olmadığına inandığını belirtmiştir.

Öğretim üyeleri ve öğrenciler arasında bir karşılaştırma yapıldığında, öğretim üyelerinin sayısal teknoloji kullanımındaki eksikleri anlatırken daha çok teknolojinin fiili kullanımından bahsettikleri; öğrencilerin ise sıradan kullanıcı olarak kalmaktan ve haklarını tam olarak bilmemekten şikayetçi oldukları görülmüştür. Güçlü yönlerine bakıldığında ise; öğretim üyelerinin genel olarak kendilerini, özellikle akademik amaçlı işlerde, iyi birer sayısal okuryazar olarak gördükleri ve teknolojiyi öğrenmeye açık olduklarını düşündükleri; öğrencilerin ise, özellikle sosyal medyayı, etkin bir muhalefet aracı olarak kullanabildiklerine inandıkları görülmüştür.

4.2.3. Sayısal vatandaşlık bağlamında kurum- birey ilişkisi

Bu konuyla ilişkili olarak katılımcılara öncelikle, üyesi oldukları kurumun teknolojik altyapıya ve bunu etkin bir biçimde kullanabilen ve öğretebilen insan kaynaklarına sahip olma durumu hakkında ne düşündükleri ve bunu yeterli bulup bulmadıkları sorulmuştur.

Araştırmaya dahil edilen iletişim fakültelerine teknolojik altyapı açısından bakıldığında, dokuz katılımcı üyesi oldukları kurumun yeterli teknolojik altyapıya sahip olduğunu belirtmişler; ancak iki katılımcı bunun kendilerine iş yükü ve sunulan teknolojinin karmaşık olması anlamında işlerini zorlaştırması açısından olumsuz olarak yansıdığını ve bir tedirginlik yarattığını belirtmişlerdir. Konuyla ilgili olarak 16 yıldır üniversitede çalışmakta olan Gazetecilik bölümü öğretim üyesi Z.O. şöyle bir yorum yapmıştır:

“...çalıştığımız kurumda internetle yapılabilecek işler çoğaldıkça bizim iş yükümüz artıyor mesela ve bana bu zorluk olarak yansıyor. Hayatımı kolaylaştırmıyor, bir kalem daha oluyor hayatımda. Dolayısıyla böyle olmamalı diye düşünüyorum. Bunun yolu nasıldır, nasıl sağlanır bunu çok bilmiyorum ama var olan haliyle; işte yoklamaların alınması, internete girilmesi bunların hepsi bir mesai olarak geliyor. Eskiden işte mesela yoklamayı derste alırdık onu öğrenci işlerine verirdik o kadar. Şimdi en azından işinizin arasında yarım saatinizi ayırıp bunu yapmanız gerekiyor. Ya da EBYS mesela; oradan bir şey almak, vermek böyle bir de şu anda tam da şey yapamadığımız için korkuyorsunuz bir süre. Çünkü duyuyorum da böyle; bir şey göndermekte zorlanıyor arkadaşlar, eksik oluyor, hatalı yerlere gidiyor vs.”

Üç katılımcı ise kurumların teknolojik altyapısının üyelerine sağladığı erişim olanakları bakımından ve teknolojinin kullanıcı dostu olmaması bakımından teknolojik altyapıyı yetersiz gördüklerini belirtmişlerdir. Bir katılımcı ise Türkiye’de İletişim fakültelerinin

teknolojiyi üreten değil dışarıdan alarak tüketen kurumlar olduklarını; bu sebeple, üretmedikleri sürece, ne yaparlarsa yapsınlar yetersiz kalacaklarına inandığını söylemiştir.

İnsan kaynakları anlamında bakıldığında ise on bir katılımcı kurumlarında çalışan kişileri yetersiz bulduklarını belirtmişlerdir. Bu, özellikle öğrenciler açısından bakıldığında kendilerine eğitim veren öğretim üyeleri ve bu öğretim üyelerinin verdikleri derslerin içeriklerinin yetersizliği olarak görülmektedir. 3 yıldır üniversitede öğrenim görmekte olan İletişim Tasarımı ve Yönetimi bölümü öğrencisi K.Ö. bu durumu şöyle açıklamaktadır:

“...benim okuduğum bölüm esasıyla aslında ben çok fazla yeterli olduğumu düşünmüyorum. Hani teknolojik olanaklar bakımından evet, üniversite gerçekten bunun için yeterli. Birçok olanak sunuyor bize. Ama derslerin içeriği aslında pek böyle şeylere uygun değil yani. Genelde biz direkt iletişimin teorisini öğreniyoruz ama sosyal medya gibi bir pratiği bize hiçbir şekilde göstermiyorlar. En azından ben ikinci sınıfım şu ana kadar görmedim.”

Öğretim üyeleri açısından bakıldığında ise, konu ile ilgili olarak bu kişiler hem kendilerini yetersiz görmekte; hem de eğitim verdikleri öğrencileri yetersiz görmektedirler. Bunun dışında sadece iki katılımcı üyesi oldukları kurumun insan kaynakları anlamında, sayısal vatandaşlık konusunda yeterli görmektedir.

Daha sonra katılımcılara üyesi oldukları kurumun kendi kişisel teknoloji kullanımı ve sayısal vatandaşlık gelişimleri konusunda bir katkı sağlayıp sağlamadığı sorulmuştur. Dört katılımcı, teknolojik olanakların çokluğu sayesinde ve teknolojiye daha kolay erişebilmeleri sebebiyle üyesi oldukları kurumun kendilerine konu ile ilgili olarak katkısı olduğuna inandıklarını söylemişlerdir. Dokuz katılımcı ise teknolojik olanakların yeterli olmasına rağmen, bunun nasıl kullanılacağı konusunda kendilerine rehberlik edecek kişilerin yokluğu ve kişisel gelişimlerini sağlayacak etkinliklerin azlığı gibi sebeplerle kurumlarının kendilerine sayısal vatandaşlık gelişimleri konusunda bir katkısı olmadığına inanmaktadır.

4.2.4. Sayısal vatandaşlık bağlamında hükümete ilişkin düşünceler

Katılımcılara konu ile alakalı olarak öncelikle yönetimde bulunan hükümetin, vatandaşlarının sayısal vatandaşlık gelişimi ile ilgili yaptığı çalışmalardan haberdar olup olmadıkları sorulmuştur. Daha sonra eğer haberdar iseler bu çalışmalarını yeterli bulup bulmadıklarına ilişkin düşünceleri öğrenilmiştir. Katılımcıların bu konuda hükümet tarafından yapılan çalışmalardan haberdar olduklarını, geri kalan dokuzu ise hükümetin bu yönde çalışmalar yapıp yapmadığından haberdar olmadıklarını belirtmişlerdir.

Hükümetin çalışmalarından haberdar olduklarını belirten katılımcıların ikisi vatandaşların sayısal vatandaşlık özyeterliliklerinin gelişimi için yapılan çalışmalarını yeterli bulduklarını belirtmişlerdir. Geri kalan üç katılımcı ise; bu konudaki çalışmaların oldukça yetersiz olduğunu, hükümetin bu konuda neredeyse hiçbir şey yapmadığını; aksine sayısal teknolojiler aracılığı ile vatandaşlarının haklarını kısıtlamaya ve toplumu baskı altına almaya yönelik bir uğraş içerisinde olduğunu belirtmişlerdir. İki yıldır üniversitede öğrenim görmekte olan Radyo Sinema ve TV bölümü öğrencisi Ö.Ü. yapılan çalışmaları şu şekilde eleştirmiştir:

“...insanların muhalefet etme ve kendilerini ifade etme biçimini baskılayan kurallar uyguluyorlar. Buna yönelik, yasalar filan geçiyor. Bir toplumun gelişmesi için olanakları kullanmıyorlar da hani nasıl daha çok insanların algılarını yanlış yöne yönlendirebilirim diye uğraşıyorlar. O amaçla kullanılıyor; aktör örnekleri filan var mesela...”

Son olarak öğrenciler ve öğretim üyeleri arasında konu ile ilgili bir karşılaştırma yapıldığında öğrencilerin hükümetin konu ile ilgili eylemlerine daha eleştirel yaklaştıkları, öğretim üyelerinin ise konu ile çok fazla ilgili olmadıkları görülmüştür.

4.2.5. Katılımcıların, ötekilerin sayısal vatandaşlık özyeterliliklerine ilişkin düşünceleri

Çalışmaya öğretim üyeleri ve öğrencilere buldukları kurumun öteki üyeleri olarak birbirlerinin sayısal vatandaşlık özyeterlilik seviyesini ne durumda olduğuna ilişkin fikir ve inançları sorulmuştur. Böylelikle, kişilerin kendileri hakkında ne düşündüklerinin yanı sıra başkalarının bu kişiler hakkında ne düşündüklerinin öğrenilmesi, böylece toplanan verilerin sağlamlasının yapılması amaçlanmıştır.

Öğretim üyelerinin öğrenciler hakkındaki düşünceleri irdelendiğinde sadece bir öğretim üyesinin çalıştığı kurumdaki öğrencileri yeterli gördüğü; öteki öğretim üyelerinin ise öğrencileri, sayısal teknolojiler bağlamında bir üretimde bulunmamaları, sayısal teknolojilere bağımlı olmaları, sayısal teknolojileri nerede ve nasıl kullanacakları ile ilgili ayrımları yapamamaları sebebi ile yetersiz gördükleri anlaşılmıştır. Öğretim üyesi Ş.Ö. öğrencilerin sayısal vatandaşlık özyeterlikleri hakkında kendisine soru sorulduğunda, şöyle bir yanıt vermiştir:

“Bilgi teknolojisi dersleri alıyorlar, sosyal medya dersleri de alıyorlar; ama benden de çok farklı değiller. Bu konuda aramızda öyle dağlar kadar fark yok. Belki dersler az geliyor; onu bilemiyorum. Bir sürü ders alıyorlar, ama bir iş istediğim zaman önüme farklı bir şey koymuyorlar. Mesela başka bir öğretim üyesi arkadaşla birlikte bir projede birkaç öğrenci ile birlikte çalışıyorduk. Yaptıkları işi, kendi teknoloji bilgimizle bizle yapardık. Öyle bir iş getirdiler. Biz düzeltip daha güzel yaptık. O kadar eğitim alıyorlar ama çok sıradan bir iş getirdiler. Sonuçta 4. Sınıfa gelmiş öğrencilerden biraz yaratıcı işler beklersin; değil mi?”

Yine bu konu ile ilgili 23 yıldır üniversitede öğretim üyesi olarak çalışan gazetecilik bölümü profesörü D.T. şöyle söylüyor:

“Teknolojiyi yakından takip ettiklerini biliyorum. Ama demin söylediğim etkenler onlar için de geçerli. Çok çok iyi kullanıyorlar, hepsinin elinde son model cep telefonları var, bilgisayarla ve internet dünyası ile çok daha haşır neşirler, aşınalar... Bir yoksunluk yaşadıklarını düşünmüyorum. Ama ne için ve nasıl kullandıkları konusu biraz kuşkulu yani. Diyorum ya sunuşlar çok kötü mesela. Benim bilmediğim çok sunuş tekniklerini kullanıyorlar ama içerik kötü. Yeterince araştırma yapmamış daha önce yapılan bir sunuşu başka bir formatta sunuyor. Ya da işte kolayına kaçıyor. Teknoloji içeriğin yerini almamalı diye düşünüyorum. Teknoloji ile olan ilişkileri problemlidir. Ya da ders dinlemiyor da sürekli oyun oynuyor derste. Ben cep telefonunu yasaklıyorum derste, cep telefonu görmeyeceğim diyorum. Çünkü benim de motivasyonumu engelliyor, karşı tarafında... İşte eli işte gözü oynışta gibi bir şey oluyor. “

Aynı konu ile ilgili bulunduğu kurumda doçent olarak çalışan İletişim Tasarımı ve Yönetimi bölümü öğretim üyesi T.Y. ise şöyle söylemektedir:

“Sayısal teknolojileri kullanıyorlar ama hep başkalarının ürettiklerini kullanıyorlar. Kendileri üretmedikleri sürece, yani sonuçta... Ya da kendi işlerini yapmak konusunda hani birçok alanda dijital ortamda bulunuyor insanlar ama bir üretimde bulunmuyorlar.”

Öğrenciler açısından bakıldığında ise; iki katılımcının eğitim aldıkları öğretim üyelerini sayısal vatandaşlık ve sayısal teknolojilerin kullanımında kendilerine rehberlik etme konusunda yeterli gördüklerini belirtmişlerdir. Geri kalan altı öğrenci ise, öğretim üyelerini konu ile ilgili yetersiz görmekte ve kendilerinin özyeterliklerinin daha yüksek olduğunu söylemişlerdir. Konuyla ilgili öğrenci N.Ç. kendisine öğretim üyelerinin sayısal vatandaşlık konusunda rehberlik edip edemediği sorulduğunda şöyle bir yorumda bulunmuştur:

“Yok biz daha çok rehberlik yapıyoruz. Onların çoğu profesör olduğu için; bu teknoloji de yeni bir teknoloji olduğu için biraz zorlanıyorlar, görebiliyorum onu. Ama hepsi aktif kullanıcı. Sosyal ağları filan kullanıyorlar, kendileri köşe yazılarını yazıyorlar, kendi internet siteleri var. Olaylardan haberdarlar ve etkin katılım sağlıyorlar ama kendileri yeterli olmayınca bizden yardım istiyorlar.”

Konu ile ilgili olarak 3 yıldır iletişim fakültesinde öğrenim görmekte olan öğrenci K.M. şöyle söylemektedir:

Açık konuşayım. Buraya gelirken çok büyük beklentilerle gelmişim. Hani bütün hocalarımın böyle gerçekten beni her alanda eğiteceğini düşünmüştüm fakat genelinde ben bunu göremiyorum. Şuradan say deseniz bana ben üç dört tane öğretim üyesi sayabilirim bunu bana verebilen. Onun dışındakiler daha farklı konulara yöneliyorlar ve sürekli bir ezber bilgi verme çabası içindeler. Onun için aslında bu konudan çok memnun değilim ben.

4.2.6. Katılımcıların sayısal vatandaşlığa ve sayısal teknolojilere ilişkin gelecek beklentileri ve endişeler

Katılımcılara sayısal vatandaşlık ve sayısal teknolojilerin kullanımı ile ilgili olarak beklentileri sorulduğunda sayısal teknolojileri kullanırken ve çevrimiçi ortamlarda gezinirken bunu güven içinde yapabilme konusunda hemfikir oldukları görülmektedir. Bununla birlikte, özellikle öğrencilerin, sayısal teknolojilere ve bu teknolojilerin gelecekte gerçekleştirme potansiyeli olduğu değişimlere büyük anlamlar yükledikleri ve bu konudaki beklentilerinin yüksek olduğu görülmektedir. Bunun dışında katılımcıların

sayısal vatandaşlık ile geleceğe ilişkin beklentileri konu ile ilgili daha fazla eğitim, bu teknolojilerin doğru kullanımının yaygınlaştırılması ve Türkiye'nin teknoloji konusunda bir üretim merkezi haline gelmesi olarak sıralanabilir. İletişim fakültelerinde sayısal vatandaşlık eğitiminin eksikliği beraberinde, öğrenciler için, bir gelecek endişesini getirmektedir. Bu konuda 2 yıldır iletişim fakültesinde eğitim görmekte olan öğrenci G.İ. şöyle düşündüğünü ifade etmektedir:

“Biz genelde sadece kuram dersleri gördüğümüz için bu tarz şeylere çok fazla ilgimiz yok yani, derslerin ilgisi yok çok fazla. Pratikte bir şey öğrendiğimizi düşünmüyorum ve bu bir dezavantaj. Bir işe girmek istediğimde hiçbir şey yapmamışım gibi görünecek. Yani benim kuram bilmem ya da bunlarla ilgili bir bilgiye sahip olmam ya da çok kitap okumam akademisyenlik dışında çok fazla bir işime yaramayacak.”

Katılımcıların sayısal vatandaşlık ve sayısal teknolojilerin kullanımı ile ilgili olarak gelecek endişelerine bakıldığında ise, öğretim üyelerinin özellikle sayısal teknolojiler kaynaklı olarak çevrimiçi ve çevrimdışı dünyada artan güvenlik eksikliklerinden ve çalıştıkları kurumlarda sayısal ortamlar üzerinden artan gözetimden ve bu gözetimin sonucunda gelen yaptırımlardan endişe ettikleri görülmüştür. Öğrencilerin ise sayısal teknolojilerin geleceği ile ilgili olarak en çok devlet kontrolünün şu anda olduğundan daha fazla artmasından ve çevrimiçi ortamlarda özgürlüklerinin giderek daha fazla kısıtlanmasından endişe ettikleri görülmüştür. Bunların dışında katılımcıların, sayısal teknolojiler anlamında dışa bağımlılığın ve toplumsal olaylar karşısında duyarsızlığın artmasından endişe ettikleri ortaya çıkmıştır.

4.2.7. Katılımcıların iletişim fakültelerinde sayısal teknolojilerin kullanımına ilişkin düşünce ve eleştirileri

Yarı yapılandırılmış görüşmeler esnasında katılımcılara son olarak, sayısal teknolojilerin iletişim fakültelerindeki kullanımı ile alakalı düşüncelerinin ve varsa eleştirilerinin neler olduğu sorulmuştur. Bu noktada katılımcıların bazı konularda hem fikir oldukları görülmüştür.

Öncelikle; katılımcılar, teknoloji ve iletişimin bir bütün olduğunu, bu iki kavramın birbirinden ayıramayacağını ve iletişim fakültelerinde bu bağlamda konu ile ilgili çalışmaların ve araştırmaların artırılması gerektiğini düşünmektedirler. Katılımcılara

göre iletişim fakültelerinde teknoloji kullanımı konusunda bir yetersizlik vardır ve özellikle sayısal teknolojilerin iletişim fakültelerinde kullanımı arttırılmalıdır.

Katılımcıların, iletişim fakültelerinde teknoloji kullanımı ile ilgili olarak bir başka eleştirisi ise bilinçli kullanım üzerinedir. Katılımcılar, özellikle öğretim üyeleri, iletişim fakültesinde eğitim gören bireylerin teknolojiyi çok bilinçsizce kullandıklarını belirtmişlerdir. Bu kişilere göre öğrenciler, teknoloji kullanımı anlamında sayısal teknolojilere hakimdir, ancak bu teknolojileri kullanırken bunu sosyal, etik ve yasal bağlamları göz ardı ederek yapmaktadırlar. Bu sebeple katılımcılar, iletişim fakültelerinde bilinçli kullanımın arttırılması gerektiğini düşünmektedirler.

Son olarak katılımcıların sayısal teknolojilerin iletişim fakültelerindeki kullanımı ile ilgili olarak eleştirileri teknoloji üretiminde dışarıya bağımlılık ve iletişim fakültelerinin üretici değil sadece tüketici olması, teknolojinin eleştirel kullanımının eksikliği ve teknoloji eğitiminin eksikliği şeklinde sıralanmaktadır.

Sonuç itibari ile bireylerin sayısal teknolojilere ve hem kendilerinin hem de başkalarının sayısal vatandaşlık özyeterlik algılarına ilişkin düşünceleri nicel ve nitel veri toplama araçları kullanılarak toplanmıştır. Bu veri toplama araçlarından elde edilen ve yukarıda analizi yapılan verilerin özeti ve yorumlanması sonuç başlığı altında gerçekleştirilecektir.

5. Sonuç ve Öneriler

5.1.Sonuçlar ve Tartışma

Bu çalışmada, Türkiye'deki iletişim fakülteleri öğretim üyesi ve öğrencilerin sayısal vatandaşlık özyeterlik algıları karşılaştırmalı olarak araştırılmıştır. Bununla birlikte, bu iki grubun sayısal vatandaşlık özyeterlik algılarının düzeyinin belirlenmesinde yaşa bağlı olarak ele alınan statü farkının dışında cinsiyet, bölüm, öğrenciler için gelir durumu, öğretim üyeleri için unvan gibi faktörlerin ne gibi etkileri olduğuna bakılmıştır. Araştırma esnasında her bir katılımcı en azından lisans düzeyinde eğitim görmekte olduğu için eğitim sabit faktör olarak kabul edilmiş ve analize dahil edilmemiştir.

Bu araştırmada Türkiye'deki iletişim fakülteleri öğretim üyeleri ve öğrencilerinin sayısal vatandaşlık özyeterlik algılarına ilişkin genel bir değerlendirme yapılması amaçlanmıştır. Kurumların itibarı açısından, kurumlar arası bir karşılaştırma yapmanın etik olarak doğru olmayacağı kabul edilmiş ve bu ön kabul doğrultusunda kurumlar arası farklar araştırmanın dışında bırakılmıştır.

Araştırmada iletişim fakülteleri üyeleri olarak lisans öğrencileri ve bu öğrencilere eğitim vermekte olan öğretim üyeleri ele alınmıştır. Lisansüstü programlara kayıtlı öğrenciler, diğer akademik ve idari personel yapılan karşılaştırmaların dışında tutulmuştur. Bunun sebebi, bu personelin eğitim durumundan doğabilecek farklılıkların ve bu kişilerin hem öğrenci hem öğretim elemanı olabilmesinden kaynaklanabilecek karışıklığın önüne geçilmek istenmesidir.

Araştırmanın örneklemini olarak Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi, Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi, Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi ve Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi öğretim üyeleri ve öğrencileri olmak üzere toplam 476 kişiye ulaşılmış ve bu kişilere Likert ölçeği uygulanmıştır. Daha sonra bu örneklem içerisinde gönüllü olan 13 kişi ile yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın ölçeği geliştirilirken, alanda çalışan kişilerin çalışmalarında kullandıkları sayısal vatandaşlık ve teknoloji ölçeklerinden faydalanılmıştır. Bunun yanı sıra, ölçek maddelerinin belirlenmesi ve sınıflandırılması sürecinde Mike Ribble'in (2004) sayısal vatandaşlığa ilişkin belirlemiş olduğu dokuz boyut temel alınmıştır. Ayrıca, Ribble'in bu

dokuz boyutuna bir onuncu boyut olarak bireylerin teknoloji kullanımındaki teknik yeterlikleri ölçmeye yönelik maddeler ölçeğe ve çalışmaya eklenmiştir. Daha sonra ölçek, Başkent Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde sınanmış ve güvenilirliği ölçülmüştür. Uygulanan iç tutarlılık analizi (Cronbach Alpha) sonucunda ölçek yüksek derecede güvenilir çıkmıştır (Cronbach Alpha= .933).

Katılımcıların demografik bilgilerine ilişkin frekans ve yüzdeler sunulmuştur. Bununla birlikte cinsiyet, statü, unvan, gelir durumu, eğitim görülen bölüm bağlamında katılımcıların sayısal vatandaşlık özyeterlik algıları arasındaki farklılıklar, sayısal vatandaşlığın 10 bileşenin her biri düzeyinde tek tek bağımsız örneklem t-testi ve varyans analizi (ANOVA) yapılarak ortaya koyulmuştur. Varyans analizinin ardından elde edilen verilen anlamlı çıktığı durumlarda, yani Levene değeri .05'in üzerinde olduğu durumlarda, verilere LSD izleme testi uygulanmıştır. Aksi takdirde, yani Levene testi anlamlı çıkmadığı durumlarda, verilere Tamhane testi uygulanması amaçlanmıştır; ancak böyle durumla karşılaşmadığı için bu test hiç uygulanmamıştır.

Katılımcıların teknoloji kullanımı özyeterlik algıları genel ortalaması olası en yüksek toplam puan üzerinden 27.60 puandır. Sayısal vatandaşlığın bu bileşeni için eşik değer ise 27.20'dir. Dolayısıyla katılımcılar kendilerini teknoloji kullanım becerileri konusunda yeterli görmektedirler. Katılımcıların demografik özelliklerine bakıldığında, öncelikle, erkeklerin ortalamalarının (M=28.33) kadınların ortalamaları (M=26.94) ile karşılaştırıldığında $\alpha=.05$ düzeyinde anlamlı bir şekilde yüksek olduğu ve erkeklerin teknoloji kullanımı özyeterlikleri konusunda kendilerini yeterli gördükleri sonucuna ulaşılmıştır. Kadınların ortalaması ise eşik değerinin altında kalmıştır ve kendilerini teknoloji kullanımı becerileri konusunda yeterli görmemektedirler. Bunun dışında öğretim üyeleri arasında unvana dayalı olarak oluşturulan gruplar ele alındığında doçentlerin (M=30.10) sayısal vatandaşlık özyeterlik algılarının, istatistiksel olarak anlamlı şekilde profesörlerin (M=24.13) özyeterlik algılarından daha yüksek olduğu görülmektedir. Yardımcı doçentlerin ise konu ile ilgili olarak başka gruplarla arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır. Ayrıca, yardımcı doçentler ve doçentlerin ortalamaları eşik değerinin üzerinde iken; profesörlerin ortalamaları eşik değerinin altında kalmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme sonucunda elde edilen verilere

göre bu durumda profesörlerin teknolojiye çekimser yaklaşımlarının önemli bir rolü olduğu ortaya çıkmıştır.

Son olarak statü, gelir ve bölümün kişilerin teknoloji kullanımı özyeterlik algıları üzerinde anlamlı bir fark yaratmadığı görülmüştür. Bu durum alanda yapılan diğer çalışmalarla bir farklılık göstermektedir. Nitekim Kocadağ'ın (2012) “Öğretmen Adaylarının Dijital Vatandaşlık Düzeylerinin Belirlenmesi” isimli çalışmasına göre öğretmen adaylarının cinsiyetine ve aylık gelirine göre aldıkları puanlar arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır (Kocadağ, 2012). Benzer bir sonuç yaş faktörü için de geçerlidir. Bu çalışmada statünün yaşı işaret eden bir değişken olarak kabul edildiği göz önünde bulundurulursa çalışmaların sonuçlarının bu üç etken açısından farklılık gösterdiği ortaya çıkmaktadır. Bu durumun, çalışmaların hedef kitlelerinin ve kendi tekil koşullarının farklılığından kaynaklandığı öne sürülebilir.

Katılımcıların sayısal erişim özyeterlik algısı ortalaması 11.91 puandır. Bireylerin sayısal erişim özyeterlik algıları için hesaplanan eşik değer ise 10.2'dir. Araştırmaya katkı sağlayan bireyler genel olarak sayısal erişim konusunda kendilerini yeterli görmektedirler. Bireylerin sayısal erişim özyeterlik algısı cinsiyet, statü, gelir durumu ve bölümler bağlamında ele alındığında bu faktörlerin kişilerin sayısal erişim özyeterlik algısı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olmadığı görülmüştür. Unvanın ise öğretim üyelerinin sayısal erişim özyeterlik algıları üzerinde belirleyici bir faktör olduğu görülmüştür. Yardımcı doçentlerin (M=12.61), ve doçentlerin (M=12.76) sayısal erişim özyeterlik algıları anlamlı bir şekilde profesörlerin (M=10.33) konu ile ilgili özyeterlik algılarından daha yüksektir. Ayrıca bütün unvan gruplarının ortalamaları eşik değer üzerinde ve bütün gruplar kendilerini bu konuda yeterli görmektedirler. Bu bileşenle ilgili olarak toplanan nicel veri nitel veri ile birlikte ele alındığında katılımcıların erişim oranının yüksek olmasında üyesi oldukları kurumların kendilerine sağladığı teknolojik altyapının rolünün büyük olduğu görülmektedir. Nitel görüşmeye katılan hemen hemen bütün katılımcılar, fakültelerinin teknolojik altyapısının oldukça yeterli olduğunu ve üyelerinin bu altyapıya kolaylıkla erişebildiklerini belirtmişlerdir. Buna rağmen Wolf ve Mckinnon (2002) belirttiği üzere erişim sadece altyapıya erişebilmenin ötesinde bireylerin bu altyapının kullanımına ilişkin bilgilere ve gerekli yeterliklerin kazanılması için ihtiyaç duyulan eğitime de erişebilmeleri ile ilişkindir (Mckinnon, 2002). Bu noktada

bir eksiklik olduğu çalışmanın nitel kısmında kullanıcıların ifadeleri ile ortaya koyulmuştur.

Katılımcıların sayısal iletişim özyeterlik algısı genel ortalaması 15.59 puandır ve bireylerin sayısal iletişim özyeterlik algıları için belirlenen eşik değeri 13.6'dır. Katılımcılar genel olarak sayısal iletişim konusunda kendilerini yeterli görmektedirler. Ayrıca, cinsiyetin, statünün, gelir durumunun ve üyesi olunan bölümün kişilerin sayısal iletişim becerileri özyeterlik algıları üzerinde bir etkisi olmadığı görülmüştür. Unvan ise, öğretim üyelerinin sayısal iletişim özyeterlik algıları üzerinde belirleyici bir faktördür. Varyans analizinin ardından uygulanan LSD izleme testi sonucu profesörlerin ortalamasının (M=13.42), hem yardımcı doçentlerin (M=16.04) hem de doçentlerin (M=16.95) ortalamalarından anlamlı bir şekilde daha düşük olduğu görülmüştür. Yani profesörlerin sayısal iletişim becerileri özyeterlik algıları öteki gruplardan daha düşüktür. Bununla birlikte, yardımcı doçentlerin ve doçentlerin ortalaması eşik değerin üzerindedir ve bu kişiler kendilerini sayısal iletişim konusunda yeterli görmektedirler. Profesörlerin ise ortalamaları eşik değerin altındadır. Son olarak yardımcı doçentler ve doçentler arasında ise anlamlı bir fark bulunamamıştır. Bu konuyla ilgili olarak öğrenciler gelişen sayısal iletişim becerilerini öğrenciler muhalefet edebilme ve seslerini kamusal ortamda duyurabilme açısından olumlu bir etken olarak görmektedirler. Ancak öğretim üyeleri, sayısal vatandaşlığın bu bileşenine daha temkinli ve eleştirel yaklaşmaktadırlar.

Katılımcıların sayısal okuryazarlık becerileri özyeterlik algılarının ortalaması 19.02'dir, konu ile ilgili olarak hesaplanan eşik puan ise 17'dir. Katılımcılar genel olarak sayısal okuryazarlık becerilerinin yüksek olduğuna inanmaktadırlar. Katılımcılar arasında sayısal okuryazarlık becerileri özyeterlik algıları bağlamında bir karşılaştırma yapıldığında, cinsiyete, bölüme ve gelire dayalı gruplar arasında bir fark bulunamamıştır. Yani bu faktörler bu konu hakkında etkili değildir. Bununla birlikte öğretim üyeleri ve öğrenciler arasında bir karşılaştırma yapıldığında öğretim üyelerinin ortalamalarının (M=18.19) öğrencilerin ortalamalarından (M=19.20) istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha düşük olduğu görülmüştür ($p < .05$). Bu durumda öğrenciler sayısal okuryazarlık konusunda kendilerini öğretim üyelerine göre daha yeterli görmektedir yorumu yapılabilir. Ayrıca; öğretim üyeleri arasında profesörleri ortalamaları (15.63) yardımcı doçentlerin (19.54) ve doçentlerin (19.67) ortalamalarından istatistiksel olarak

anlamli bir Şekilde daha dŐŐŐktŐr ($p<.05$). Profesörlerin ortalamaları eşik değerin altındadır ve bu kişiler kendilerini sayısal okuryazarlık konusunda yeterli görmemektedir. Doçentler ve yardımcı doçentler arasında ise anlamli bir fark bulunamamıştır.

Katılımcıların sayısal alıŐveriŐ becerileri őzyeterlik algısı ortalaması 16.61, konu ile ilgili hesaplanan eŐik değer ise 13.6'dır. Katılımcılar sayısal alıŐveriŐ becerileri konusunda kendilerini yeterli gŐrmektedirler. Sayısal vatandaşlığın bu bileŐeni ile ilgili olarak gruplar arasında bir karŐılaŐtırma yapıldığında cinsiyetin, statŐnŐn ve ūyesi olunan bŐlŐmŐn kiŐilerin őzyeterlik algıları ūzerinde bir etkisi olmadığı gŐrŐlmŐŐtŐr. Gelir durumuna bakıldığında ise; sayısal alıŐveriŐ becerileri őzyeterlik algısı ortalaması en yŐksek olan gelir grubu geliri 1000 TL'nin ūzerinde olanlar ($M=17.26$), en dŐŐŐk olan gelir grubu ise geliri 250 TL'nin altında olanlardır ($M=15.85$). Gelir grupları arasındaki ortalama farkı istatistiksel olarak anlamli ııkımmıŐtır ($p<.05$). Genel olarak bakıldığında, geliri 750 TL'nin ūzerinde olan gelir gruplarının sayısal alıŐveriŐ becerileri őzyeterlik algılarının, geliri 500 TL'nin altında olan gelir gruplarının őzyeterlik algılarından anlamli bir Őekilde yŐksek olduğu gŐrŐlmŐŐtŐr. Bireylerin sayısal alıŐveriŐ becerileri őzyeterlik algıları ūzerinde etkili olan bir baŐka faktŐr de unvandır. Yapılan varyans analizi ve LSD testi sonucunda yardımcı doğentlerin ($M=17.29$) ve doğentlerin ($M=18.67$) őzyeterlik algılarının profesŐrlerinkinden ($M=13.83$) anlamli bir Őekilde yŐksek olduğu gŐrŐlmŐŐtŐr. Doęentler ve yardımcı arasında ise istatistiksel olarak anlamli bir fark yoktur. Bu konu ile ilgili olarak da profesŐrlerin ortalaması eŐik değerin altındadır ve kendilerini yeterli gŐrmemektedirler. Bu konuda katılımcıların en bŐyŐk ıekincesi gŐzetim olarak kendini gŐstermektedir. Katılımcılar, sayısal alıŐveriŐ esnasında ıevrimiııi ortamlarda bıraktıkları izlerin Őirketler ve egemen bir gŐç olarak hŐkŐmet tarafından kaydedildiğini, daha sonra bunun kendileri ūzerinde kullanıldığını ifade etmektedirler.

Bireylerin sayısal hak ve sorumluluklarından haberdar olma ve bu hakları koruma, sorumlulukları ise yerine getirme ile ilgili őzyeterlik algılarına bakıldığında ortalamalarının 19.65 olduğu gŐrŐlmŐŐtŐr. Sayısal vatandaşlığın bu bileŐeni iıin hesaplanan eŐik değeri ise 17'dir. Bu konu ile ilgili olarak cinsiyet, statŐ, gelir ve ūyesi olunan bŐlŐm anlamli bir fark yaratmamaktadır. Őęretim ūyelerine bakıldığında ise hem yardımcı doğentlerin ($M=20.14$) hem de doğentlerin ($M=21.19$) ortalamalarının istatistiksel olarak anlamli bir Őekilde profesŐrlerin ortalamalarından ($M=17.54$) daha

yüksek olduğu görülmektedir ($p < .05$). Yardımcı doçentler ve profesörler arasında ise anlamlı bir fark bulunmamaktadır.

Katılımcıların bireysel olarak sayısal güvenliklerini sağlamaları ile ilgili özyeterlik algılarının ortalaması 16.61 puan, eşik değeri ise 13.6'dır. Katılımcılar kendilerini güvenliklerini sağlamak konusunda yeterli görmektedirler. Bununla birlikte cinsiyetin, bölümün ve gelir durumunun kişilerin sayısal güvenlik becerileri özyeterlik algıları üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı ortaya koyulmuştur. Öğretim üyeleri ve öğrenciler arasında bir karşılaştırma yapıldığında ise öğrencilerin özyeterlik algılarının ($M=16.70$), öğretim üyelerinin özyeterlik algılarından ($M=16.17$) istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu görülmüştür. Bunun yanı sıra öğretim üyeleri kendi içlerinde değerlendirildiğinde profesörlerin ortalamaları ($M=14.96$) hem yardımcı doçentlerin ($M=17$), hem de doçentlerin ($M=17.19$) ortalamalarından daha düşük olarak hesaplanmıştır. Yardımcı doçentler ve doçentler arasında ise anlamlı bir fark bulunmamaktadır.

Katılımcıların sayısal hukuk kurallarından haberdar olma ve bu kurallara uyma ile ilgili özyeterlik algılarına bakıldığında ortalamaları 12.56 olarak bulunmuştur. Bu konu ile ilgili olarak hesaplanan eşik değeri ise 13.6'dır. Katılımcılar sayısal hukuk ile ilgili olarak kendilerini yetersiz görmektedirler. Sayısal vatandaşlığın bu bileşeni ile ilgili olarak cinsiyetlere dayalı bir karşılaştırma yapıldığında kadınların ortalamalarının ($M=13.15$) istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde erkeklerin ortalamalarından ($M=11.83$) daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu durum Bakır'ın 2016 yılında gerçekleştirdiği çalışmasında elde ettiği sonuçları ile paralellik göstermektedir. Bakır'ın (2016) çalışmasına göre erkek katılımcılar sayısal vatandaşlığın sayısal hukuk alt boyutu bağlamında değerlendirildiklerinde kadın kullanıcılardan daha düşük bir ortalamaya sahiptirler (Bakır, 2016). Bu durum kadınların sayısal ortamlarda güvenliklerine daha önem vermeleriyle ve bu sebeple teknolojileri hukuk kuralları çerçevesinde kullanmaya ihtiyaç duymalarıyla açıklanabilir. Erkekler ise bu konuda daha cesurlardır. Bu durum, Türkiye'de toplumsal cinsiyet ve buna bağlı olarak kadınların çevrimiçi ortamlarda maruz kaldıkları cinsiyetçi, ötekileştirici ve istismara yönelik söylemlerle açıklanabilir. Bunun dışında, öğretim üyelerinin sayısal hukuk özyeterlik algıları ($M=14.83$) öğrencilerin özyeterlik algılarından ($M=12.08$) anlamlı bir şekilde daha yüksek bulunmuştur ($p < .05$).

Öğretim üyelerinin ortalaması eşik değerinin üzerindedir ve bu kişiler kendilerini sayısal hukuk kurallarını bilme ve bunları uygulama konusunda yeterli görmektedirler. Bölüm, gelir ve unvanın ise kişilerin sayısal hukuk özyeterlik algıları üzerinde anlamlı bir fark yaratmadığı görülmüştür.

Araştırmaya katılan bireylerin sayısal görgü kurallarından haberdar olma ve bunlara uyma ile ilgili olarak özyeterlik algılarına bakıldığında ortalamaları 7.75, eşik değeri ise 6.8 olarak bulunmuştur. Katılımcılar sayısal görgü kurallarını bilme ve bunlara konusunda kendilerini yeterli görmektedirler. Bununla birlikte araştırma kapsamında ele alınan faktörlerden (cinsiyet, statü, üyesi olunan bölüm, gelir durumu ve unvan) herhangi birinin, kişilerin bu konuyla ilişkili özyeterlik algıları üzerinde bir fark yaratmadığı görülmüştür.

Bireylerin sayısal ortamlarda sağlıklarını bireysel olarak koruyabilme ve sayısal teknolojilerden kaynaklanabilecek rahatsızlıklarını ayırt edebilme ile ilgili özyeterliklerine ilişkin algılarına bakıldığında ortalamalarının 11 puan olduğu görülmektedir. Konuyla ilgili olarak eşik değeri 10.2 olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla katılımcılar kendilerini sayısal teknolojilerin kullanımı esnasında sağlıklarını koruma konusunda yeterli görmektedirler. Bununla birlikte araştırma kapsamında ele alınan faktörlerden (cinsiyet, statü, üyesi olunan bölüm, gelir durumu ve unvan) herhangi birinin, kişilerin bu konuyla ilişkili özyeterlik algıları üzerinde bir fark yaratmadığı görülmüştür.

Son olarak, katılımcıların sayısal vatandaşlık özyeterlik algıları genel olarak ele alındığında alabilecekleri en düşük toplam puan 42, en yüksek toplam puan ise 210 olarak hesaplanmıştır. Bunun yanı sıra eşik değeri olarak 142.8 puan belirlenmiştir. Katılımcıların ortalamaları ise 158.30 olarak hesaplanmıştır. Bu durum, Likert ölçeği sonuçlarına göre katılımcıların genelinin sayısal vatandaşlık özyeterlikleri konusunda kendilerini yeterli gördüklerini göstermektedir.

Öğretim üyeleri ve öğrencilerin sayısal vatandaşlık özyeterlik algıları birbiri ile karşılaştırıldığında her iki gurubun da ortalamalarının eşik değer olan 142.8'in üzerinde olduğu görülmüştür. Yani, hem öğretim üyelerinin hem de öğrencilerin kendilerini sayısal vatandaşlık özyeterlik algıları konusunda genel olarak yeterli gördükleri anlaşılmıştır.

Bununla birlikte Öğrencilerin ortalamaları (M=158.31) ve öğretim üyelerinin ortalamaları (M= 158.28) arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür (p>.05). Dolayısıyla iletişim fakülteleri öğretim üyeleri ve öğrencileri Likert ölçeği verilerine göre kendilerini sayısal vatandaşlık özyeterlikleri bağlamında eşit derecede yeterli görmektedirler. Ancak; yarı yapılandırılmış görüşme sonrasında elde edilen verilere göre durum tam olarak böyle değildir. Çalışmanın bu basamağında, katılımcılara iletişim fakültelerinin öteki üyelerinin özyeterlikleri hakkında neler düşündükleri sorulduğunda; öğretim üyeleri hem öteki öğretim üyelerini hem de öğrencileri çok yetersiz bulduklarını, öğrenciler ise kendilerini yeterli bulduklarını ancak öğretim üyelerini çok yetersiz bulduklarını belirtmişlerdir. Bu nokta nicel verilerin sonuçları ile çelişmektedir. Bunun yanı sıra öğretim üyeleri, unvanları bağlamında karşılaştırıldığında; hem yardımcı doçentlerin (164.50) hem de doçentlerin (172.52) sayısal vatandaşlık özyeterlik algılarının profesörlerin (142.71) özyeterlik algılarından istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca, yardımcı doçentlerin ve doçentlerin ortalamaları eşik puanın üzerindeyken; profesörlerin ortalaması eşik puanın altında kalmıştır. Bu, yardımcı doçentler ve doçentlerin kendilerini sayısal vatandaşlık ile ilgili olarak yeterli gördüğünü; ancak profesörlerin kendilerini yeterli görmediklerini göstermektedir. Üyesi olunan bölümün ve katılımcıların gelir durumlarının sayısal vatandaşlık özyeterlik algıları üzerinde anlamlı bir fark yaratmadığı görülmüştür. Bu durum alanda daha önce Kocadağ (2012) tarafından gerçekleştirilen çalışmayla farklılıklar göstermektedir. Kocadağ'ın çalışmasına göre öğretmen adaylarının Dijital Vatandaşlık Ölçeği'nden aldığı puanlar ile ortalama aylık gelirleri arasında manidar bir fark bulunmuştur. Bu fark geliri 1954 ve üzeri TL arasında olan ailelerde yetişen öğretmen adayları lehinedir (Kocadağ, 2012).Ancak bu çalışmada gelir durumu sadece sayısal vatandaşlığın “sayısal alışveriş” bileşeninde bir fark yaratmıştır. Diğer bileşenler üzerinde ve genel olarak bireylerin sayısal vatandaşlık özyeterlik algısı üzerinde gelir durumunun bir etkisi olmamıştır. Yine Kocadağ'ın eğitim fakülteleri üzerine gerçekleştirdiği bu çalışmasında öğrenim görülen bölümün de bireylerin sayısal vatandaşlık düzeyleri üzerinde bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmada böyle bir farkın bulunamaması çalışmanın yürütüldüğü fakültenin farklılığından doğan tekil durumlarla açıklanabilir.

Sonuç olarak hem Likert ölçeği aracılığı ile toplanan veriler sonucunda, katılımcılar kendilerini genel olarak yeterli görmektedirler. Katılımcıların kendilerini yetersiz gördüğü tek sayısal vatandaşlık bileşeni sayısal hukuk kurallarını bilmek ve bu kurallara uymak üzerine olan bileşendir. Bu bileşen ile ilgili sadece profesörler kendilerini yeterli görmüşler; profesörler dışında kalan öğretim üyeleri ise tamamıyla kendilerini yetersiz görmüşlerdir. Ancak, profesörler, genel olarak sayısal vatandaşlık becerileri ve Mike Ribble'ın (2008) ifade ettiği sayısal vatandaşlığın diğer bileşenleri konusunda kendilerini yetersiz görmektedirler. Ancak özellikle statüler bağlamında ele alındığında Likert ölçeğinin sonuçları, gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmenin sonuçları ile çelişmektedir.

Öncelikle öğretim üyelerine öğrencilerin sayısal vatandaşlık becerileri konusunda ne düşündükleri sorulduğunda öğretim üyeleri öğrencilerin teknoloji kullanımı konusunda yüksek özyeterliğe sahip olduklarını ancak başta sayısal görgü olmak üzere sayısal vatandaşlığın öteki bileşenleri konusunda yetersiz olduklarını düşündüklerini belirtmişlerdir.

Öğrenciler ise öğretim üyelerini sayısal vatandaşlık özyeterlikleri konusunda kesinlikle yetersiz gördüklerini belirtmekte; kendi özyeterliklerini öğretim üyelerinin özyeterliklerinden genel olarak daha yüksek görmektedirler.

İki veri toplama aracı ile toplanan verilerin farklı olması akla hangi verinin daha doğru olduğu sorusunu getirmektedir ve gelecekte kişilerin sayısal vatandaşlık özyeterlik algılarının değil fakat sayısal vatandaşlık özyeterliklerinin deneysel bir ortamda ölçülmesi gerekliliğini doğurmaktadır. Ayrıca, bütün bu araştırma süreci boyunca iletişim fakültelerinin sahip oldukları fiziki altyapıyı üyelerinin kendilerini geliştirebilmeleri için uygun bir biçimde kullanımına sunamadıklarını, bilgi toplumu içerisinde sadece fiziki altyapıyla var olmaya çalıştıklarını ortaya koymuştur. İletişim fakültelerinin sayısal vatandaşlar yetiştirebilecek insan kaynaklarına sahip olma ve fiziki altyapılarını etkin kullanıma sunacak projeler geliştirmekte eksik oldukları ortaya koyulmuştur. Ayrıca; daha geniş çapta, hükümetin sayısal vatandaşlığa yönelik politikalarının da toplumun en eğitilmiş kesimi olan üniversite öğrencileri ve öğretim üyeleri olarak iletişim fakülteleri üyelerinin haberdar olmadıkları; haberdar olanların ise bu politikalara ilişkin olumsuz fikir ve tutuma sahip oldukları görülmüştür.

Son olarak, yarı yapılandırılmış görüşmeye katılan bireylerin genel olarak sayısal teknolojilerin topluma yayılma sürecinde ve bu teknolojilerin geleceğine ilişkin çeşitli endişeler taşıdıkları görülmüştür. Toplumsal anlamda bireyler, çalıştıkları kurumun ve hükümetin “gözetim” ve “fişleme” politikaları sebebi ile sayısal teknolojilerin vatandaşlık haklarını genişletmek değil; kısıtlamak için kullanıldığını düşünmektedir. Daha bireysel anlamda ise özellikle öğrenciler açısından bakıldığında, bu endişeler üyesi oldukları fakültelerin kendilerine çağın gerekliliklerine uygun bir eğitim veremedikleri ve sayısal vatandaşlık becerilerine katkıda bulunmadıkları için başkalarının gerisinde kalma, kariyer sıkıntısı ve gelecek endişesi olarak kendilerini göstermektedir.

İletişim fakülteleri ders programlarında ve teknik altyapılarında değişikliklere gitmektedirler. Ancak buna rağmen, hem öğrencilere hem de öğretim üyelerine rağmen çağı yakalamakta zorluk çekmektedirler. Araştırmacı tarafından gelecekte bu durumun giderilmesi ve konunun daha derinden araştırılması için bu çalışmanın üzerine yapılması gerektiğine inanılan çalışmalar öneriler bölümünde sıralanmıştır.

Özetle bakılacak olursa:

- *Likert ölçeği sonuçlarına göre iletişim fakülteleri üyeleri kendilerini sayısal vatandaşlık becerileri konusunda yeterli görmektedirler. Bununla birlikte sayısal yerlilik ve göçmenlik bağlamında bakıldığında Türkiye’deki iletişim fakülteleri öğrencileri ve öğretim üyeleri arasında bir fark bulunamamıştır. Ancak gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşme sonuçları özellikle öğretim üyeleri için bunun tersini göstermektedir. Türkiye’de iletişim fakülteleri üzerine yapılmış bir sayısal vatandaşlık çalışmasına bu çalışmanın yapıldığı dönemde gerçekleştirilen araştırmalar neticesinde ulaşamamıştır. Ancak Eda Bakır’ın (2016) Karadeniz Teknik Üniversitesi sınıf öğretmenliği programında okuyan öğretmen adayları üzerinde gerçekleştirmiş olduğu “Sınıf Öğretmeni Adaylarının Dijital Vatandaşlık Seviyelerinin Dijital Vatandaşlık Alt Boyutlarına Göre İncelenmesi” başlıklı yüksek lisans tez çalışması da bu çalışmanın sonuçları arasında bir benzerlik görünmektedir. Nitekim Bakır’ın çalışması da katılımcıların ölçek uygulamasında kendilerini sayısal vatandaşlık konusunda yeterli gördüklerini belirtmişler fakat yapılan görüşme ve gözlemlerden elde*

edilen bulgular ile katılımcıların ölçekte verdikleri cevaplar ile uyumlu olmadığı sonucuna ulaşmıştır (Bakır, 2016). Bu durum Likert ölçeğinin güvenilirliğini ve bu ölçeğin sayısal vatandaşlık üzerine gerçekleştirilen çalışmalarda kullanılmasını tartışmalı hale getirmektedir. Çalışmanın yöntem bölümünde Likert ölçeğinde katılımcıların araştırmacıyı yanıltabileceği üzerine olan eleştirilere değinilmiştir. Birbirine paralellik gösteren bu iki çalışmada sonuçların benzer bir biçimde farklı çıkması bu eleştirilerin haklılığını göstermektedir.

- *Araştırmaya katılan kişilerin özyeterlik algıları temel alındığında, sayısal vatandaşlık becerileri konusunda, Prensky'nin sayısal yerliler ile sayısal göçmenler ayrımı temel alındığında bu iki yaş grubu arasında anlamlı bir fark oluşmamaktadır. Sayısal yerli ve göçmen olma durumları sadece bireyin içerisinde bulunduğu kuşağa göre belirlenmemektedir, yoksa farklı etkenler de (ekonomik durum, cinsiyet, üyesi olunan bölüm, öğretim üyeleri arasında unvan vs.) belirleyici olmaktadır. Bu noktada özellikle eğitimin belirleyici rol oynadığı görülmüştür. Katılımcıların tamamı lisans eğitime ve lisansüstü eğitime sahiptir. Bu durum, sadece profesörler istisna kabul edilerek, diğer bütün etkenlerin etkisiz kalmasına sebep olmuştur. Bu durum gerek Bakır'ın (2016) gerekse Kocadağ'ın (2012) gerçekleştirmiş oldukları çalışmaların sonuçlarıyla karşıtlık göstermektedir. Bakır'ın çalışmasına göre cinsiyet, Kocadağ'ın çalışmasına göre ise yaş sayısal vatandaşlık konusunda belirleyici birer faktör olarak ortaya çıkmıştır (Kocadağ, 2012). Bu çalışmanın sonuçlarının, bu anlamda, diğer çalışmaların sonuçlarından farklı çıkması çalışmanın tekil koşulları ve gerçekleştirilmiş olduğu hedef kitlenin diğer çalışmalarınkinden farklı olmasıyla açıklanabilir.*
- *Katılımcılar, Birer kurum olarak iletişim fakültelerinin, üyelerinin sayısal vatandaşlık özyeterliklerinin artmasında olumlu ya da olumsuz bir rol oynamadığına inanmaktadırlar. Katılımcılara göre; iletişim fakülteleri üyelerine sadece teknolojik altyapı sunabilmekte, ancak bu teknolojik altyapının nasıl daha etkin kullanılabileceği ile ilgili bir destek sağlayamamaktadır. Katılımcılar, teknolojiyi kendi imkanları ve çabaları sayesinde öğrenebilmektedir. Gerek öğrenciler, gerekse öğretim üyeleri açıkça bu konudaki memnuniyetsizliklerini dile getirmişlerdir. Bununla birlikte hem öğretim üyeleri hem de öğrenciler*

sayısal vatandaşlık kavramından tam olarak haberdar değillerdir ve sayısal vatandaşlığı genel olarak “e-devlet” politikaları üzerinden değerlendirmektedirler. Bu durum, Bakır’ın (2016) çalışmasında da paralellik göstermektedir. Bakır, bu durumu e-devlet uygulamalarının son dönemlerde popülerleşmesine ve devletin birçok uygulamayı elektronikleşirmesine bağlamaktadır (Bakır, 2016). Bu ilişkilendirmenin haklılığının yanı sıra, konuya bakılması gereken bir diğer önemli nokta da “vatandaşlık” kavramının siyasi içeriğidir. Sayısal vatandaşlık kavramına yabancı olan bireylerin kafasında doğrudan devletle ilişkili bir tanımlamanın uyanması, vatandaşlık kavramının bu kişilerde yaptığı siyasi çağrışımla açıklanabilir.

- *Katılımcılara göre, iletişim fakültelerinde, geleceğin profesyonelleri olacak olan öğrencilerin yetiştirilmesinde sayısal vatandaşlık kavramı ve bu kavramın gerektirdiği bileşenler önemsenmemektedir.* Bakır (2016) gerçekleştirdiği çalışmada aynı sonuca eğitim fakülteleri ve öğretmen adayları açısından baktığında ulaşmıştır (Bakır, 2016). Bu durum Türk üniversite sisteminde konuyla ilgili olarak giderilmesi gereken genel bir sorunu varlığına işaret etmektedir.

5.2.Öneriler

1. Gerçekleştirilen bu çalışma, öğretim üyeleri ve öğrencilerin sayısal vatandaşlık özyeterlik algısı üzerinedir ve bireylerin konu ile ilgili olarak kendilerini ne kadar yeterli gördüklerini ölçmektedir. İleride katılımcıların yansıttığı özyeterlik seviyelerinin gerçeği ne kadar yansıttığının anlaşılması amacıyla aynı örneklem üzerinde bireylerin sayısal vatandaşlık yeterliklerini ölçmeye yönelik bir araştırma desenlenmelidir. Böylelikle iletişim fakültelerindeki fiili durum incelenebilecektir.
2. Yapılan araştırma sonucunda öğretim üyeleri ve öğrencilerin sayısal vatandaşlık konusunda kendilerinin güçlü ve zayıf olduklarına inandıkları yönleri ortaya konulmuştur. İlerleyen çalışmalarda, iletişim fakültesi üyelerinin sayısal vatandaşlık ile ilgili olarak kendilerini eksik gördükleri konularda gelişimlerinin sağlanması için daha derinlikli nitel ve nicel çalışmalar yapılmalıdır.

3. İletişim fakülteleri, üyelerinin sayısal vatandaşlık konusundaki gelişimlerini sağlamak için çağa uydurmalıdır. Bunun için konunun uzmanlarından destek alınarak, fakülte ve üniversite yönetimleri tarafından iletişim fakültesi üyelerinin, üyesi oldukları kurumlara yönelik eksik ve yetersiz olduğuna inandıkları noktaların giderilmesine yönelik çalışmalar yapılmalı, böylelikle iletişim fakültelerinin kaliteleri artırılmalıdır.
4. Türkiye’de pek çok yeni iletişim fakültesi açılmıştır ve iletişim fakültelerinin sayısı günden güne artmaktadır. Açılan bu iletişim fakültelerinin kalitesinin artırılması için, bu çalışmada açıklanan, öğretim üyeleri ve öğrencilerin konu ile ilgili algıları, endişeleri ve eleştirileri göz önünde bulundurulmalı ve açılan yeni iletişim fakültelerin kuruluşunda ve hali hazırda eğitim veren iletişim fakültelerin geliştirilmesinde yol gösterici olması için bu çalışma benzeri çalışmaların sayısı artırılmalıdır.
5. Gelecekte iletişim sektöründe çalışmak isteyen ve iletişim fakültelerinde öğrenim görmek isteyen genç kuşağa yol göstermesi ve iletişim uzmanları istihdam eden ve sayısal teknolojilere hakim, çağın ve sektörün gereklerini yerine getirebilen kişilere gereksinim duyan firmaların, istihdam edecekleri bireylerin yeterliklerine ilişkin fikir sahibi olabilmesi açısından bu çalışma benzeri çalışmaların sayısının artırılması gerekmektedir. Dolayısıyla iletişim alanında çalışan araştırmacılar “sayısal vatandaşlık” konusuna daha fazla eğilmelidir.

Ek 1.

İletişim Fakülteleri Öğretim Üyelerinin ve Öğrencilerinin Sayısal Vatandaşlık Özyeterliklerine İlişkin Algılarının Değerlendirilmesi

Sayın Katılımcı,

Bu ölçek formu Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Tasarımı ve Yönetimi Anabilim Dalı'nda yazılan "İletişim Fakülteleri Öğretim Üyelerinin ve Öğrencilerinin Sayısal Vatandaşlık Özyeterliklerine İlişkin Algılarının Değerlendirilmesi" başlıklı yüksek lisans tezinin veri toplama aracı olarak hazırlanmıştır. Sizlerden isteğimiz ölçekteki sorular kendi durumunuzu en iyi yansıtacak şekilde yanıtlamanızdır. Verdiğiniz yanıtlar ve bilgiler tümüyle gizli kalacak olup; araştırmacı dışında hiç kimse tarafından görülmeyecektir. **Doğru bilgi vermeniz araştırma sonuçlarının geçerli ve güvenilir olması bakımından önemlidir.**

Araştırmaya sağladığınız katkılardan ötürü şimdiden teşekkür ederiz.

Araştırmacı

Taner KIZILHAN

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
İletişim Tasarımı ve Yönetimi Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Öğrencisi

Danışman

Prof. Dr. Ali ŞİMŞEK

Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi
İletişim Tasarımı ve Yönetimi Anabilim Dalı
Öğretim Üyesi

*Anket sonrasında, **gönüllü olan katılımcılarla** konuyla ilgili yarı yapılandırılmış görüşme uygulanacaktır.

- Cinsiyetiniz:
- Bulduğunuz kurumdaki statünüz (Öğrenci/Öğretim Üyesi):
- Bölümünüz:
- Öğretim Üyesi iseniz unvanınız:
- Öğrenci iseniz geliriniz:
- İsminiz* (Görüşmeye katılmak isterseniz):
- e-posta Adresiniz* (Görüşmeye katılmak isterseniz):

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1. Sayısal teknolojiler ile ilgili yeniliklere kolaylıkla uyum sağlayabilirim.	1	2	3	4	5
2. E-posta adresimi ve sosyal medya hesaplarımı gereksinimlerim doğrultusunda düzenleyebilirim.	1	2	3	4	5
3. Resmi evrak işlemlerini sayısal teknolojileri kullanarak yapabilirim.	1	2	3	4	5
4. Kullandığım sayısal teknolojilere yüklü olan uygulamaları her yönüyle anlayarak kullanabilirim.	1	2	3	4	5
5. İş/ okul yaşantımda işlerimi kolaylaştıracak bilgisayar programlarını kimseden yardım almadan etkin biçimde kullanabilirim.	1	2	3	4	5
6. Alanımı ilgilendiren profesyonel sayısal programların (tasarım programları, kurgu programları vb.) kullanımına hakimim.	1	2	3	4	5
7. Sayısal teknolojilerde kullanılmak üzere yazılımlar ve uygulamalar hazırlayabilirim.	1	2	3	4	5
8. İnternet üzerinden yayın yapmak için gereksinimlerim ve ilgim doğrultusunda çeşitli çevrimiçi ortamlar (web sitesi, blog vb.) oluşturabilirim.	1	2	3	4	5
9. İhtiyaç duyduğumda sayısal teknolojilere kolaylıkla erişebilirim.	1	2	3	4	5
10. İhtiyacım olan internet kaynaklarına masaüstü teknolojileri kullanarak ulaşabilirim.	1	2	3	4	5

11. İhtiyacım olan internet kaynaklarına mobil teknolojileri kullanarak ulaşabilirim.	1	2	3	4	5
12. Sayısal teknolojileri etkin birer iletişim aracı olarak kullanabilirim.	1	2	3	4	5
13. Çevrimiçi ortamlarda içerik üretebilirim.	1	2	3	4	5
14. Çevrimiçi ileti paylaşımlarında bulunabilirim.	1	2	3	4	5
15. İhtiyaçlarım doğrultusunda gerekli bilgi ve belge değişimini sayısal teknolojileri kullanarak gerçekleştirebilirim.	1	2	3	4	5
16. Sosyal medyada karşılaştığım paylaşımları yeniden paylaşmadan önce doğruluğunu ve güncelliğini doğrulayacak yöntemler geliştirebilirim.	1	2	3	4	5
17. Arama motorlarını kullanırken tarama stratejileri geliştirebilirim (Anahtar sözcük belirleme, Boole işleçlerini kullanma vb.).	1	2	3	4	5
18. İnternette eriştiğim sitelerin hangilerinin güvenli olduğunu ayırt edebilirim.	1	2	3	4	5
19. Çevrim içi ortamlarda karşılaştığım bilgileri akademik amaçlı kullanmadan önce; bu bilgilerin doğruluğunu ve güncelliğini doğrulayabilecek yöntemler geliştirebilirim.	1	2	3	4	5
20. Çeşitli sayısal teknolojileri proje ve çalışmalarımı destekleyici araçlar olarak etkin bir biçimde kullanabilirim.	1	2	3	4	5

21. Bir ürünü satın almadan önce özelliklerini internetten araştırabilirim.	1	2	3	4	5
22. İhtiyaç duyduğumda internet üzerinden para transferi yapabilirim.	1	2	3	4	5
23. İhtiyaç duyduğumda internet üzerinden alışveriş yapabilirim.	1	2	3	4	5
24. İnternette alışveriş yaparken sanal para teknolojilerini (bitcoin, paypal vb.) kullanabilirim.	1	2	3	4	5
25. Çevrimiçi ortamlarda gerçekleştirdiğim eylemleri fiziksel dünyada yaptırımları olabileceğinin farkında olarak gerçekleştirim.	1	2	3	4	5
26. Üyesi olduğum sosyal medyada sahip olduğum hakların neler olduğunu bilerek hareket ederim.	1	2	3	4	5
27. Sayısal teknolojilerin nasıl kullanılması gerektiği konusunda başka insanlara örnek olacak şekilde davranabilirim.	1	2	3	4	5
28. Çevrimiçi ortamlarda karşılaştığım, uygunsuz davranışlar sergileyen kişilere karşı kendimi ve başkalarını savunabilirim.	1	2	3	4	5
29. Sayısal teknolojileri kamusal alanda sesimi duyurabilmek için ve toplumsal olaylara katılmak etkin bir araç olarak kullanabilirim.	1	2	3	4	5
30. Kullandığım masaüstü ve mobil teknolojilerde bulunan verilerimi gerekli yazılımları kullanarak koruyabilirim.	1	2	3	4	5

31. Sosyal medya hesabımda kişisel bilgilerimi (açık adres, telefon numarası vb.) paylaşmaktan kaçınırım.	1	2	3	4	5
32. Sosyal medyada yaptığım paylaşımları sadece görmesini istediğim ve güvendiğim kişilerin görebileceği şekilde ayarlayabilirim.	1	2	3	4	5
33. Üyesi olduğum web sitelerine ve sahip olduğum e-mail adreslerine erişmek için gerekli şifreleri başka insanlarla paylaşmamaya özen gösteririm.	1	2	3	4	5
34. Çalışmalarım ve projelerimde başkalarının işlerinden yararlandığım zaman o kişilere yasalarda belirtildiği şekliyle gereken krediyi veririm.	1	2	3	4	5
35. Masaüstü ve mobil cihazlarımda yalnızca lisanslı yazılımları kullanırım, korsan yazılımları kullanmaktan kaçınırım.	1	2	3	4	5
36. Sayısal teknolojilerin kullanımı ile ilgili yasalardan ve yaptırımlardan haberdar olur ve bunlara göre davranırım.	1	2	3	4	5
37. İnternette yasal olmayan yollarla film ve müzik indirmekten kaçınırım.	1	2	3	4	5
38. Yüz yüze görüşmelerim esnasında telefonum çalarsa yanıtlamamayı tercih ederim.	1	2	3	4	5
39. Sayısal teknolojileri kullanırken çevremdekileri rahatsız etmekten kaçınırım.	1	2	3	4	5

40. Sayısal teknolojilerden kaynaklanabilecek fiziksel ve ruhsal rahatsızlıklarımın farkına varabilirim.	1	2	3	4	5
41. Sayısal teknolojilerden kaynaklanabilecek rahatsızlıklardan ve bunlardan korunma yöntemlerinden haberdar olur, teknolojiyi buna göre kullanırım.	1	2	3	4	5
42. Sayısal teknoloji kullanımından kaynaklı olduğunu düşündüğüm rahatsızlıkları kontrol ettirmek için sağlık kuruluşlarına giderim.	1	2	3	4	5

Ek 2.

T.C
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İletişim Tasarımı ve Yönetimi Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi Yarı Yapılandırılmış Görüşme Soruları¹²

A. Genel Sorular

1. Bölümünüz?
2. Üniversitede kaçınıcı yılınız?

B. Görüşmecinin Sayısal Vatandaşlık Kavrayışına İlişkin Sorular

3. Sayısal vatandaşlık kavramı size ne ifade ediyor? Sizce sayısal vatandaşlığın, yaygın olarak bilinen vatandaşlık kavramı ile bir ilişkisi var mıdır? (Sorunun cevabına göre-Yoktur dese bile) Niçin böyle düşündüğünüzü açıklayabilir misiniz?

C. Görüşmecinin Sayısal Vatandaşlık Yetkinliğine İlişkin Sorular

4. Sayısal vatandaşlık bağlamında düşündüğünüzde teknoloji kullanımındaki güçlü ve zayıf yönlerinizin neler olduğuna inanıyorsunuz? Söyleyebilir misiniz?

D. Görüşmecinin Çalıştığı Kurumun Sayısal Vatandaşlık Altyapısına İlişkin Sorular

5. Sizce gerek teknolojik altyapı olarak; gerekse insan kaynakları anlamında öğrencisi olduğunuz kurum üyelerine sayısal vatandaşlık konusunda katkıda bulunmak için yeterli alt yapıya sahip mi? (Bilgisayar laboratuvarları, verilen derslerin nicelik ve nitelik olarak yeterliliği, projeler vs.) Üyesi olduğunuz fakültenin sizin sayısal vatandaşlığa yönelik becerilerinize herhangi bir katkısı olduğunu düşünüyor musunuz?

6. Sizce hükümet, sayısal vatandaşlığın yaygınlaştırılması ve vatandaşlarının bu konudaki gelişiminin sağlanması için yeterli çalışma yapıyor mu?

E. Görüşmecinin Öteki Sayısal Vatandaşlar Hakkındaki Görüşlerine İlişkin Sorular

---

¹² Bu görüşme formu üniversite öğrencileri için hazırlanmıştır.

7. Sizce eğitim almakta olduğunuz öğretim üyeleri, sizin sayısal vatandaşlık konusundaki (teknik, sosyal, etik ve yasal bağlamlarda düşündüğünüzde) gereksinimlerinizi ve beklentilerinizi karşılayabilecek yeterlikte mi? Bu konuda size yeterli rehberlik sağlayabildiklerine inanıyor musunuz?

F. Görüşmecinin Sayısal Vatandaşlık Olgusunun Geleceğine Yönelik Değerlendirmelerine İlişkin Sorular

8. Teknolojiyi ve teknoloji kullanımını sayısal vatandaşlık bağlamında düşündüğünüzde; konuyla ilgili geleceğe ilişkin beklentileriniz ya da endişeleriniz var mı? Varsa bunlar nelerdir?

9. Konuyla ilgili olarak, sayısal vatandaşlık bağlamında düşündüğünüzde teknoloji kullanımının gerek genel olarak toplumda; gerekse özel olarak iletişim fakültelerinde yayılması ile ilgili düşünceleriniz ve varsa eleştirileriniz nelerdir?

Ek 3.

T.C
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İletişim Tasarımı ve Yönetimi Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi Yarı Yapılandırılmış Görüşme Soruları¹³

A. Genel Sorular

1. Bölümünüz?
2. Üniversitede kaçınıcı yılınız?

B. Görüşmecinin Sayısal Vatandaşlık Kavrayışına İlişkin Sorular

3. Sayısal vatandaşlık kavramı size ne ifade ediyor? Sizce sayısal vatandaşlığın, yaygın olarak bilinen vatandaşlık kavramı ile bir ilişkisi var mıdır? (Sorunun cevabına göre-Yoktur dese bile) Niçin böyle düşündüğünüzü açıklayabilir misiniz?

C. Görüşmecinin Sayısal Vatandaşlık Yetkinliğine İlişkin Sorular

4. Sayısal vatandaşlık bağlamında düşündüğünüzde teknoloji kullanımındaki güçlü ve zayıf yönlerinizin neler olduğuna inanıyorsunuz? Söyleyebilir misiniz?

D. Görüşmecinin Çalıştığı Kurumun Sayısal Vatandaşlık Altyapısına İlişkin Sorular

5. Sizce gerek teknolojik altyapı olarak; gerekse insan kaynakları anlamında öğrencisi olduğunuz kurum üyelerine sayısal vatandaşlık konusunda katkıda bulunmak için yeterli alt yapıya sahip mi? (Bilgisayar laboratuvarları, verilen derslerin nicelik ve nitelik olarak yeterliliği, projeler vs.) Üyesi olduğunuz fakültenin sizin sayısal vatandaşlığa yönelik becerilerinize herhangi bir katkısı olduğunu düşünüyor musunuz?

6. Sizce hükümet, sayısal vatandaşlığın yaygınlaştırılması ve vatandaşlarının bu konudaki gelişiminin sağlanması için yeterli çalışma yapıyor mu?

E. Görüşmecinin Öteki Sayısal Vatandaşlar Hakkındaki Görüşlerine İlişkin Sorular

---

¹³ Bu görüşme formu üniversite öğretim üyeleri için hazırlanmıştır.

7. Sizce eğitim vermekte olduğunuz genç öğrenciler teknolojiyi kullanırken (teknik, sosyal, etik ve yasal bağlamlarda düşündüğünüzde); bunu teknolojiyi gerçekten bilerek ve anlayarak mı yapıyorlar? Sizce teknolojiyi doğru kullanıyorlar mı?

F. Görüşmecinin Sayısal Vatandaşlık Olgusunun Geleceğine Yönelik Değerlendirmelerine İlişkin Sorular

8. Teknolojiyi ve teknoloji kullanımını sayısal vatandaşlık bağlamında düşündüğünüzde; konuyla ilgili geleceğe ilişkin beklentileriniz ya da endişeleriniz var mı? Varsa bunlar nelerdir?

9. Konuyla ilgili olarak, sayısal vatandaşlık bağlamında düşündüğünüzde teknoloji kullanımının gerek genel olarak toplumda; gerekse özel olarak iletişim fakültelerinde yayılması ile ilgili düşünceleriniz ve varsa eleştirileriniz nelerdir?

Kaynakça

- Akbulut, Y. (2010). *Sosyal bilimlerde SPSS uygulamaları*. İstanbul: İdeal Kültür & Yayıncılık.
- Akgül, A. (2006). Piramit 1: Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi 1-2-3.
http://ebulten.library.atilim.edu.tr/shares//files/2015-03/02_Makale_2.pdf (Erişim Tarihi: 11.11.2015).
- Akkoyunlu, B. & Yılmaz Soylu, M. & Çağlar, M. (2010). "Üniversite öğrencileri için sayısal yetkinlik ölçeği geliştirme çalışması." *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39, 10 - 19.
- Anadolu Üniversitesi İletişim Bölümü Öğretim Elemanları (2005). "*Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi İletişim Bölümü'nün yeniden yapılandırılmasına ilişkin bölüm raporu*". Eskişehir: Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi, Nisan 2005.
- Alberta Minister of Education. (2012). *Digital citizenship policy development guide*.
<https://education.alberta.ca/media/6735100/digital%20citizenship%20policy%20development%20guide.pdf> (Erişim tarihi: 08.09.2015).
- Aristotale. (1998). *The politics*. Chicago: University of Chicago Press.
- Atkinson, R. D. & Castro D.D. (2008). *Digital quality of life: understanding the personal & social benefits of the information revolution*. <http://www.itif.org/files/DQOL.pdf> (Erişim tarihi: 5.11. 2015).
- Aytun, C. (2005). *Dijital bölünme olgusu ve Türkiye üzerine bir uygulama*. Yüksek Lisans Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Beck, U. (1992). *Risk society: towards a new modernity*. Londra: Sag Publications.
- Bellamy, R. (2008). *Citizenship: A very short introduction*. Oxford: Oxford University Press.

- Bell, D. (1976). *The coming of post-industrial society: a venture in social forecasting*. New York: Basic Books.
- Benedikt, M. (1991). *Introduction to cyberspace: first steps*. Cambridge: MIT Press.
- Bennet L (2008). Changing citizenship in the digital age. *Civic life online: learning how digital media can engage youth*. (Ed. W. Lance Bennet). Seattle: The MIT Press, ss. 1–24.
- Bozkurt, V. (1999), Yıkıcı Gemeinschaft'tan "öteki"siz postmodern kabilelere sanal cemaatler. *Birikim Dergisi*, 127, 65-72.
- Brown, D (2001). Developing strategies for collecting and presenting grooming evidence in a high tech world. *National Center for Prosecution of Child Abuse Update*,14(11).http://www.ndaaapri.org/publications/newsletters/update_volume_14_number_11_2001.html (Erişim Tarihi: 10.11.2015).
- Castells, M. (1996). *Information age: Economy, society and culture, volume I: The rise of the network society*. Oxford: Wiley- Blackwell.
- Çapar F. & Vural Ö. F. (2013). Obstacle to e-government: digital division. *International Journal of Human Sciences*, 10 (1), 1674-1692.
- Çetin, M. & Özgiden, H. (2013). Dijital kültür sürecinde dijital yerliler ve dijital göçmenlerin Twitter kullanım davranışları üzerine bir araştırma. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 2 (1), 173.
- Çubukçu, A. & Bayzan, Ş. (2013). Türkiye'de dijital vatandaşlık algısı ve bu algıyı internetin bilinçli, güvenli ve etkin kullanımı ile artırma yöntemleri. *Middle Eastern & African Journal of Educational Research*, 5, 148-174.
- Emniyet Müdürlüğü. (2014). *Bilişim suçlarıyla karşılaşıldığında yapılabilecekler*. <http://www.abuyum.com/Assets/Content/file/pdf/bilisim%20suclari.pdf> (Erişim Tarihi: 12.01.2016).

- Erol, C. (2012). *Yeni medyada nefret söylemi ve fanatizm: video paylaşım sitelerinde nefret söylemi analizi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Farkas, K. & D. (2004). Hypertext and hypermedia. *Berkshire Encyclopedia of Human-Computer Interaction*. (Ed. W. S. Bainbridge). Massachusetts: Berkshire Publishing. 332-336.
- Fragoso, S. & Cogo, D. & Brignol, L. D. (2011). What does it mean to bridge the digital divide? learning from spontaneous practices towards ICTs. *ICTs and Sustainable Solutions for The Digital Divide*. (Ed. G. Johanson, J. Steyn). New York: Information Science Reference, 151-170.
- Hargittai, E. (2003). Digital divide and what to do about it. *New Economy Handbook* (Ed. D. C. Jones). San Diego: Academic Press, 1-22.
- Helsper, E. & Enyon, R. (2009). Digital natives: where is the evidence. *British Educational Research Journal*, 36 (3), 503-520.
- İnce, B. (2012). *Citizenship and identity in Turkey: from Ataturk's republic to the present day*. London: Tauris.
- Karaduman, H. (2011). *6. sınıf sosyal bilgiler dersinde dijital vatandaşlığa dayalı etkinliklerin öğrencilerin dijital ortamdaki tutumlarına etkisi ve öğrenme öğretme sürecine yansımaları*. Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Karagöz, Y. & Ekici, S. (2010). Sosyal bilimlerde yapılan uygulamalı araştırmalarda kullanılan istatistiksel teknikler ve ölçekler. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 5 (1), 25-43.
- Karvalics, L. & Z. (2007). *Information society: what is it exactly?*. http://www.itk.hu/netis/doc/ISCB_eng/02_ZKL_final.pdf (Erişim tarihi: 03.10.2015).

- Köklü, N. (1995). Tutumların ölçülmesi ve likert tipi ölçeklerde kullanılan alternatif seçenekler. *Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 28(2), 81-9.
- Leiner, B.M. (2009). A brief history of the internet. *ACM SIGCOMM Computer Communication Review*, 39 (5), 22-31.
- Marshall, T.H. (1950). *Citizenship and Social Class and Other Essays*. London: Cambridge University Press.
- Marx, K. (2010). *Kapital*. (I. Cilt). İstanbul: Yordam Kitap.
- Masuda, Y. (1968): The information society as post-industrial society. *The Information Society*. (Ed. R. Mansell). London: Roudledge, ss. 146-154.
- Merton, R. K. (1968). The Matthew Effect in science. *Science*, 159 (3810), 56-63.
- Mısırlı, Z.A. (2013). *Ortaokul öğrencilerinin eğitim teknolojisi standartlarına ilişkin yeterliklerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Moore, N. (1998). *The information society*.
<http://www.unesco.org/webworld/wirerpt/wirenglish/chap20.pdf> (Erişim tarihi: 15.01.2016).
- Mossberger, K. & Tolbert, C. J. & McNeal R.S. (2007). *Digital citizenship: the internet, society, and participation*. Cambridge: MIT Press.
- Narmanlıoğlu, H. (2016). *İnternet haber sitelerinde eşik bekçiliği*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Nisan 2016. 20 (1), 153-168.
- Seferoğlu, S. & Avcı, Ü. & Kalaycı, E. (2008). Sayısal uçurum: Türkiye'deki durum ve uygulanabilecek politikalar. 25. *Ulusal Bilişim Kurultayı*. Ankara: Türkiye Bilişim Derneği, ss. 17-21.
- Organisation for Economic Co-Operation and Development (2001). *Understanding the digital divide*. Paris: OECD Publications.

- O'Sullivan, P. & Flanagan, A.J. (2003). *Reconceptualizing 'flaming' and other problematic messages*. <http://nms.sagepub.com/content/5/1/69.abstract> (Erişim tarihi: 07. 07. 2015).
- Özdamar, K. (2004). *Paket programlar ile istatistiksel veri analizi*. Eskişehir: Kaan Kitabevi.
- Özkazanç, A. (2009). Toplumsal vatandaşlık ve neoliberalizm sorunu. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 64 (1), 247-274.
- Palfrey, J. & Gasser, U. (2008). *Born digital: understanding the first jeneration of digital natives*. New York: Basic Books.
- Peyrou, F. (2006) Citizenship and history: historiographic approaches to citizenship. *Citizenship in Historical Perspective* (Ed. S.G. Ellis, G. Halfdanarson and A.K. Isaacs) Pisa: Pisa University Press.
- Platon. (2015). *Devlet*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Polat, E.G. (2011). Osmanlı'dan günümüze vatandaşlık anlayışı. *Ankara Barosu Dergisi*, 2011/3, 128-157.
- Prensky, M. (2001). Digital natives digital immigrants. *On the Horizon*, 9 (5), 1-6.
- Prensky, M. (2001). Digital natives digital immigrants part 2: do they really think differently. *On the Horizon*, 9 (6), 1-6.
- Quarterly, M. (2013). *Measuring full impact of digital capital*. <http://www.mckinsey.com/industries/high-tech/our-insights/measuring-the-full-impact-of-digital-capital> (Erişim tarihi: 02. 01. 2016).
- Ribble M. & Bailey G. & Ross T. (2004). Digital citizenship adressing appropriate technology behaviour. *Learning & Leading With Technology*, 32 (1), 7-12.
- Ribble M. (2008). *Passport to digital citizenship: journey toward appropriate technology use at school and at home*. www.iste.org/opd (Erişim tarihi: 05.08.2015).

- Ribble M. (2011). *Digital Citizenship in Schools: Nine Elements All Students Should Know* (2nd Edition). ISTE, Arlington, USA.
- Richards R. (2010). Digital citizenship and web 2.0 tools. *MERLOT Journal of Online Learning and Teaching*, 6 (2), 516-522.
- Sagan, C. (2005). *The digital citizen*. https://us.sagepub.com/sites/default/files/upm-binaries/34982_Chapter_1.pdf (Erişim tarihi: 08.07. 2015).
- Schlemko D. (2010). *Seven habits of digital citizen*.
<http://www.wolfcreek.ab.ca/documents/general/7%20Habits%20of%20Digital%20Citizenship.pdf> (Erişim tarihi: 0.10.2015).
- Sincar, M. (2013). Examination of the inappropriate behaviors displayed by prospective teachers through digital devices in terms of certain variables. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakóltesi Dergisi*, 42 (1), 1-12.
- Sincar, M. (2013). An analysis of prospective teachers' digital citizenship behaviour norms. *Ethical Technology Use, Policy, and Reactions in Educational Settings*. (Ed. K. Beycioğlu) Hershey: IGI Global.
- Sökmen, A. (2014). *Türkiye'de korsan yazılım: neden hala başladığımız yerdeyiz*.
http://www.tepav.org.tr/upload/files/13966103217.Turkiyede_Korsan_Yazilim_Neden_Hala_Basladigimiz_Yerdeyiz.pdf (Erişim tarihi:10.07.2015).
- şimşek, E. & şimşek, A. (2013). New literacies for digital citizenship. *Contemporary Educational Technology*, 4(2), 126-137.
- Temelat, N. (2011). *Ülke anayasalarında vatandaşlık tanımları*. Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Araştırma Merkezi.
- Toffler, A. (1980): *The third wave*. New York: William Morrow and Company.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2015). *Hane Halkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması*. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18660> (Erişim tarihi: 29.09.2015).

- Türkiye İstatistik Kurumu (2014). *Hane Halkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması*
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16198> (Erişim tarihi:
29.05.2015).
- Uçak, N. Ö. & Birinci, H. G. (2008). Bilimsel etik ve intihal (Scientific ethics and plagiarism). *Türk Kütüphaneciliği Dergisi*, 22 (2), 187-204.
- Ünal, B. (1998). Bilgi toplumu: eleştirel bir yaklaşım. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 15 (1), 147-158.
- Ünal, Y. (2009). Bilgi toplumunun tarihçesi. *Tarih Okulu*, sayı 5, 123-144.
- Westheimer, J. & Kahne, J. (2004). What kind of citizen? The politics of educating democracy. *American Educational Research Journal*, 41 (2) 237-269.
- Wolak, J. & Finkelhor, D., Mitchell J. K., Ybarra, M. L. (2008) Online predators and their victims: myths, realities and implications for prevention and treatment. *American Psychologist*, 63 (2), 111-128.
- Wolff, L. & Mackinnon, S. (2002). *What is the digital divide*.
<http://info.worldbank.org/etools/docs/library/57449/digitaldivide.pdf> (Erişim tarihi: 15.12. 2015).
- Yılmaz, B. (1998). Bilgi toplumu: eleştirel bir yaklaşım. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 15 (1), 147-158.